

«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы
Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму
ИНСТИТУТЫ

Өрлеу

Тиімді сабақ
Эффективный урок

әдістемелік журнал
методический журнал

мамыр-маусым
№3(45)
май-июнь

2025

Облыстық әдістемелік,
педагогикалық журнал

Екі айда бір рет шығады

Областной методический,
педагогический журнал

Выходит
один раз в два месяца

№3(45) 2025
мамыр-маусым
май-июнь

ӨРЛЕУ. Тиімді сабақ

Эффективный урок

Есепке қою туралы №15457-Ж күәлік 01. 07. 2015 ж. берілген
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитеті

Свидетельство о регистрации №15457-Ж от 01. 07. 2015г.
Комитет связи, информатизации и информации

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

Байдельдинова Э.С. Мектеп информатикасында python бағдарламалау тілі	4
Досмагамбетова А.Т. Бастауыш сынып оқушыларында зейінді шоғырландырып оқу дағдысын қалыптастыру	9
Дюсенбаева Р.Б., Сарсенбай Б., Шардарбекова Г.С. Цифрлық ресурстарды қолдану арқылы білім алушылардың қызығушылығын арттыру жолдары	13
Кусанова А.М. Химиялық эксперименттерде қалдықсыз технологияны қолдану	18
Кожантаева Г.Е. Бастауыш сынып оқушыларын мәтін оқуға қалай қызықтыруға болады?	22
Макарова Е.Г. Интеграция воспитательного потенциала программы «Біртұтас тәрбие» в образовательный процесс на уроках физики	26
Мамытбекқызы М. Көркем шығарманы рухани құндылықтар негізінде талдап оқыту	31
Примкулова А.Е. Оқушыларды «еңбекқорлық және кәсібилік» құндылықтарына сынып сағаты арқылы баулу	35
Пак Е.А., Иванова А.И. Использование карточек пекс (pexs) в работе с детьми с аутистическим спектром	39
Тайшиков С.Б. Табиғат суретін салу арқылы оқушыларды отанымызды сүйуге тәрбиелеу	43
Танауова Н.Б. Зерттеуге негізделген оқыту	48
Черныш С.В. Дидактические и интерактивные игры как средство развития познавательных способностей детей дошкольного возраста	52
«Өрлеу. Тиімді сабақ - Өрлеу. Эффективный урок» журналына жариялау үшін мақалаларды рәсімдеу тәртібі	58
Порядок оформления статей для публикации в журнале «Өрлеу. Тиімді сабақ – Өрлеу. Эффективный урок»	61

Бас редактор – Главный редактор
М.П. КУШНИР, канд. пед. наук.

Бас редактордың орынбасары
Г.К.Ибрагимова, доктор PhD

**Редакция алқасы –
Редакционная коллегия**

С.И.Омарханова
У.А.Майбасова
М.А.Мукушева
С.С.Ташетова
Н.А.Филинова

Редакцияның мекенжайы:
Қарағанды қаласы,
Жәнібеков көшесі, 42 үй.

Басуға қол қойылған күні:
25. 04. 2025
Форматы 84x108
Баспа табағы: 4.0
Таралымы: электронды

Құрылтайшысы және меншік иесі:
«Өрлеу» БАҰО» АҚФ
Қарағанды облысы бойынша ҚД

Уважаемые коллеги!

Вот и завершился 2024-2025 учебный год. Для каждого из вас он был разным, но верим, что позитивным и плодотворным!

Год ознаменован реализацией различных проектов, связанных с профессиональным развитием педагогов и повышением качества образования в стране.

Внедрение Национальной платформы непрерывного профессионального развития педагогов «Устаз» позволило автоматизировать процесс аттестации и сделать этот процесс прозрачным и объективным.

В рамках проекта «943 – развитие целевых школ страны» фокус внимания был направлен на педагогов, которые получили возможность совершенствовать свои предметные знания и профессиональные навыки в области преподавания и обучения. Через повышение профессиональной компетентности педагогов создаются условия для равного доступа к качественному обучению для всех учащихся.

Открытие новых школ благодаря национальному проекту «Комфортная школа» также способствует получению качественного бесплатного образования в соответствии с современными требованиями, независимо от места проживания ребёнка.

В соответствии с Концепцией развития искусственного интеллекта на 2024-2029 годы проводится работа по развитию и внедрению искусственного интеллекта в систему образования. Это требует формирования и укрепления цифровых навыков у педагогов для активного использования ИИ в учебной и внеучебной деятельности.

В той или иной степени названные проекты получили отражение в статьях, публикуемых на страницах нашего журнала. Наши авторы выбирают темы на гребне актуальности и делятся мнением и опытом в решении животрепещущих вопросов. Благодарим педагогов за доверие в выборе нашего издания и выражаем надежду, что выбравших нас станет еще больше!

Желаем вам хорошего отдыха! Пусть лето подарит побольше солнечных дней, незабываемые поездки и интересные встречи.

Редакция продолжает работать, и следующий выпуск журнала будет тоже летним. Отправляйте ваши статьи, чтобы итогом лета стали не только яркие фотографии и веселые воспоминания, но и публикация ваших авторских идей!

С уважением, главный редактор Марина Кушнир

Құрметті әріптестер!

Міне, 2024-2025 оқу жылы аяқталды. Сіздердің әрқайсыларыңыз үшін бұл жыл әр түрлі болуы да мүмкін, бірақ оның позитивті әрі жемісті болғанына бек сенімдіміз!

Осы жыл еліміздегі педагогтердің кәсіби дамуымен және білім беру сапасын арттыруға байланысты түрлі жобалардың жүзеге асырылуымен ерекшеленді.

Педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуының «Устаз» ұлттық платформасын енгізу аттестаттау процесін автоматтандыруға және бұл процесі ашық әрі объективті етуге мүмкіндік берді.

«943 – еліміздің мақсатты мектептерін дамыту» жобасы аясында оқыту мен оқудағы пәндік білімі мен кәсіби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік алған педагогтерге назар аударылды. Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру арқылы барлық оқушылар үшін сапалы оқытуға тең қол жеткізу үшін жағдайлар жасалында.

«Жайлы мектеп» Ұлттық жобасының арқасында жаңа мектептердің ашылуы баланың тұрғылықты жеріне қарамастан, заманауи талаптарға сай сапалы тегін білім алуға ықпал етеді.

Жасанды интеллектті дамытудың 2024-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасына сәйкес білім беру жүйесіне жасанды интеллектті дамыту және енгізу бойынша жұмыс жүргізілуде. Бұл оқу және сабақтан тыс қызметте ЖИ белсенді пайдалану үшін педагогтердің сандық дағдыларын қалыптастыруды және нығайтуды талап етеді.

Белгілі бір дәрежеде аталған жобалар біздің журналдың беттерінде жарияланатын мақалаларда көрініс тапты. Біздің авторлар өзектіліктің шыңындағы тақырыптарды таңдайды және өзекті мәселелерді шешуде өз пікірлерімен және тәжірибелерімен бөліседі. Біздің басылымды таңдауға сенім білдірген ұстаздарға алғыс айтамыз және бізді таңдағандар одан да көп болады деп үміттенеміз!

Сіздерге әсерлі демалыс тілейміз! Жаз сіздерге көбірек шуақты күндер, ұмытылмас сапарлар мен қызықты кездесулер әкелсін.

Редакция жұмысын жалғастыруда және журналдың келесі саны жазғы мезгілде болады. Жаздың қорытындысы тек жарқын фотосуреттер мен көңілді естеліктерден ғана тұрмауы үшін, сіздердің авторлық идеяларыңызды жариялау үшін мақалаларыңызды жіберіңіздер!

Құрметпен, бас редактор Марина Кушнир

Э.С.БАЙДЕЛЬДИНОВА

«Юрий Гагарин атындағы ЖББМ» КММ Бұқаржырау ауданы

g_prudy2@mail.ru

МЕКТЕП ИНФОРМАТИКАСЫНДА PYTHON БАҒДАРЛАМАЛАУ ТІЛІ

Аннотация. Қазіргі әлем ақпараттық технологиялардың әсерінен тез өзгеріп, және де бағдарламалау білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналып келе жатыр. Бұл тұрғыда Python бағдарламалау тілі өзінің қарапайымдылығымен, әмбебаптығымен және қолданудың кең ауқымымен ерекше орын алды. Соңғы жылдары Python тілі мектеп информатикасындағы ең танымал бағдарламалау тілдерінің бірі. Себебі бұл тіл білім алушыларға бағдарламалау негіздерін тез және тиімді меңгеруге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде олардың логикалық ойлауы мен аналитикалық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Түйін сөздер: Python бағдарламалау тілі, информатика, білім алушылар.

Бұл жұмыстың өзектілігі заманауи технологияларды білім беру процесіне интеграциялау қажеттілігімен, сондай-ақ жастар арасында бағдарламалауға деген қызығушылықтың артуымен байланысты. Қоғамды цифрландыру жағдайында бағдарламалау тілдерін білу білім алушылардың жаңа көкжиектер мен мансаптық перспективаларды ашатын маңызды дағдыға айналды. Python тілі өзінің түсінікті синтаксисімен мектеп оқушыларын оқытуға өте ыңғайлы.

Білім беру мекемелерінің негізгі міндеті оқушыларды цифрлық сауаттылық шешуші рөл атқаратын қоғамдағы өмірге дайындау болып табылады. Python тілі өзінің мүмкіндіктерінің арқасында білім алушыларға өз жұмысының нәтижелерін көруге көмектесетін әртүрлі жобаларды құруды қолдайды. Бұл тілде жобалық бағдарламалау ойлауды және командада жұмыс істеу қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Мектептегі Python тілін оқуының тиімділігі оқу үшін кең ресурстардың болуына байланысты. Оқу материалдары, бейне сабақтар және онлайн курстар мұғалімдерге оқыту әдістерін әртараптандыруға мүмкіндік береді. Бұл пәнге деген қызығушылықты арттыру үшін ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың әртүрлі оқу стильдерін ескеру үшін де маңызды. Білім алушылар digital технологиясының белсенді қолданушылары болып табылады және оларды Python тілі сияқты танымал тіл арқылы бағдарламалау процесіне тарту олардың үйренуге және құруға деген ұмтылыстарын оятады [1].

Python тілінде бағдарламалауды үйрену білім алушыларға техникалық дағдыларды да, маңызды жеке қасиеттерді де қалыптастыра отырып, көптеген артықшылықтар береді. Python тілі қарапайымдылығы мен оқылуының арқасында басқа тілдерден ерекшеленеді, бұл оны бастаушы бағдарламашыларға қол жетімді етеді. Python-да кодтау қабілеті балаларға дәйекті және логикалық ойлауды дамытуға мүмкіндік береді, бұл ғылым мен техниканың кез-келген саласындағы мәселелерді шешу үшін өте маңызды. Біріншіден, Python бағдарламалау тілі информатикаға оң көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді. Оқушылар көбінесе Python-мен танысуды тез нәтиже беретін қарапайым тапсырмалардан бастайды, бұл олардың қабілеттеріне деген сенімділікті арттырады.

Python тілі веб-әзірлеу, деректерді талдау, машиналық оқыту және жасанды интеллект сияқты әртүрлі салаларда қолданылатындықтан, білім алушылар әлемдегі бағдарламалау дағдыларына сұранысты үйренуге мүмкіндік алады. Олар ойындар, веб-сайттар немесе ғылыми қосымшалар сияқты өз жобаларын жасай алады, бұл оларды тәжірибе жасауға және шығармашылықты дамытуға ынталандырады. Мұндай тәжірибе балаларға техникалық дағдыларды игеріп қана қоймай,

шығармашылық пен өз идеяларына деген сенімділікті дамытуға көмектеседі.

Цифрлық экономика жағдайында бағдарламалауды меңгерген мамандарға сұраныс үнемі артып келеді. Python тілі білім, ғылым мен медицина, ойын-сауық пен қаржы және т.б. әртүрлі салаларда қолданылады. Бұл тілді оқитын білім алушылар жұмысқа немесе оқу орындарына өтініш беру кезінде бәсекелестік артықшылыққа ие болуы мүмкін.

Білім алушылар өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін өздерінің қосымшаларын, ойындарын немесе бағдарламаларын жасай алады. Бағдарламалаудың шығармашылық компонентінің бұл аспектісі оқу процесін қызықты етеді. Бағдарламалаудың эстетикалық жағына назар аудара отырып, білім алушылар кодты мақсатқа жету құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар өнер түрі ретінде де көре бастайды. Олар тапсырмаларды құрамдас бөліктерге бөлуді, оларды талдауды және шешудің оңтайлы жолдарын табуды үйренеді. Бұл процесс ақпаратты бағалау, негізделген шешімдер қабылдау және мәселелерге жан-жақты қарау қабілетін ынталандырады. Қазіргі жағдайда, ақпарат ағыны үлкен болған кезде, бұл дағдылар қоғамда сәтті жұмыс істеудің кілтіне айналады.

Мектептегі Python тілін оқыту процесінде балалардың негізгі бағдарламалау дағдыларын қалыптастырып қана қоймай, олардың сыни ойлауын, шығармашылығын және командалық дағдыларын дамытуға ықпал ететін көптеген аспектілерді ескеру қажет. Оқытудың тиімді әдістері оқушылар практикалық қолдану арқылы бағдарламалауды үйрене алатын қызықты және шабыттандыратын оқу ортасын құруға мүмкіндік береді.

Бастапқыда оқу материалдарын таңдауда назар аудару керек. Теориялық аспектілерді, код мысалдарын және әртүрлі күрделі тапсырмаларды қамтитын жақсы құрылған тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын оята алады. Оқушылар өз білімдерін іс жүзінде қолдана алатындай көптеген практикалық тапсырмаларды ұсыну керек [2].

Оқу процесі ойын әрекеті түрінде ұйымдастырылуы мүмкін. Оқушылар нақты тапсырмаларды шешуге байланысты тапсырмаларды орындайтын тәсілдер. Ойын формасы білім алушылардың бәсекелестік рухын ашып қана қоймай, сонымен қатар практикалық қолдану арқылы білімдерін нығайтуға ықпал етеді. Шығармашылық балалар үшін Python тілі ойын дамыту саласында да кең мүмкіндіктер ұсынады. Мысалы, Puzame немесе басқа кітапханаларды пайдалана отырып, қарапайым ойындар жасау қызықты болуы мүмкін. Қарапайым бейне ойындарды әзірлеу білім алушыларға Python синтаксисін үйреніп қана қоймай, логика, алгоритмдік ойлау сияқты ұғымдарды үйренуге мүмкіндік береді. Ойын тек техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар шығармашылық ойлауды, графика мен анимация операцияларын дамытады. Нәтижесінде балалар тілді үйреніп қана қоймай, оны өз идеяларын жүзеге асыру үшін қолдана алады.

Python оқыту әдістерінің маңызды аспектісі-кері байланыс. Оқушылардан материалдар, тапсырмалардың күрделілігі жалпы құрылымы туралы үнемі кері байланыс алу оқу процесін жақсартып алады. Бұл оқушылардың оқу процесіне қатысу сезімін тудырып және олардың өзін-өзі көрсету дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Codecademy.com, Stepik.org сияқты интерактивті платформаларды қолдану арқылы айтарлықтай оқу жеңілдетілуі мүмкін, мұнда білім алушылардың теориялық білімдерін нығайтуға және олимпиадаларға қатысу деңгейін арттыруға мүмкіндік беретін интерактивті тапсырмаларды ұсынады.

Оқытуға пәнаралық көзқарас тұрғысынан да назар аудару керек. Python физика, химия және математика сияқты басқа пәндермен біріктірілуі мүмкін. Процестерді модельдеу немесе деректерді талдау үшін бағдарламалауды қолдану білім алушыларға Python бағдарламалау тілін үйретіп қана қоймай, оны білімнің басқа салаларында қолданғанда синергетикалық әсер тудырады. Мысалы, физика пәнінің

теориялық материалын Python тілі көмегімен практикалық түрде орындалуы мүмкін. Математика сабақтарының бір бөлігі ретінде балалар тілді математикалық ұғымдарды визуализациялау немесе бағдарламалар арқылы практикалық есептерді шешу үшін қолдана алады, бұл оқу процесін көрнекі және қызықты етеді [3].

Мысал ретінде зерттеушілік іс-әрекетке негізделген сабақ барысын қарастырсақ:

Сабақтың тақырыбы: Python тілінде мәліметтерді өңдеу және диаграмма құру

9 - сынып:

Сабақтың мақсаты:

— Оқушылар Python тілінде тізімдермен және санақ функцияларымен жұмыс істеуді үйренеді;

— Мәліметтерді визуалдау арқылы нақты тапсырманы шешу дағдыларын қалыптастырады;

— Зерттеушілік іс-әрекет арқылы ақпаратты жинау, талдау және қорытынды жасау дағдыларын дамытады.

Сабақ барысы

1. Мәселе қою және қызығушылықты ояту (10 минут)

Мұғалім оқушыларға сұрақ қояды:

«Сыныптағы оқушылардың ең сүйікті пәні қандай? Біз бұл сұраққа Python тілі көмегімен жауап бере аламыз ба?»

Оқушылар бұл мәселені шешу үшін сауалнама жүргізіп, мәлімет жинауы керек екендігін түсінеді. Бұл зерттеушілік сұрақ нақты нәтиже алуға бағытталған.

2. Мәліметтерді жинау (5 минут)

Оқушылар шағын сауалнама жүргізеді (ауызша немесе алдын ала Google Forms арқылы). Әр оқушы өз сүйікті пәнін атайды. Мысалы, келесі нәтижелер тіркелді:

Нәтиже: «Информатика», «Математика», «Ағылшын тілі», «Информатика», «Математика», «Физика», «Информатика»

3. Мәліметтерді өңдеу (10 минут)

Оқушылар Python ортасында келесі кодты орындайды:

```
python
from collections import Counter
pender = [«Информатика», «Математика», «Ағылшын тілі», «Информатика», «Математика», «Физика», «Информатика»]
sanak = Counter(pender)
```

print(sanak)

Нәтиже:

bash

Counter({'«Информатика»': 3, «Математика»: 2, «Ағылшын тілі»: 1, «Физика»: 1})

Бұл жерде оқушылар Counter функциясы арқылы әр пәннің қанша рет кездескенін анықтайды.

4. Мәліметтерді визуалдау (10 минут)

Python-да алынған нәтижені визуалдау үшін оқушылар matplotlib кітапханасын қолданады:

```
python
import matplotlib.pyplot as plt
penderler = list(sanak.keys())
sandar = list(sanak.values())
plt.bar(penderler, sandar, color='lightgreen')
plt.title('Сыныптағы сүйікті пәндер')
plt.xlabel('Пәндер')
plt.ylabel('Оқушылар саны')
plt.show()
```

Нәтиже: Баған диаграммасы пайда болады, онда әр пән бойынша оқушылар саны бейнеленеді.

5. Зерттеу және қорытынды жасау (5 минут)

Оқушылар келесі сұрақтарға жауап беру керек:

1. Қай пән ең танымал? Неліктен?
2. Егер басқа сыныптардан мәлімет алсақ, нәтиже қалай өзгерер еді?
3. Python көмегімен басқа қандай мәліметтерді талдауға болады?

6. Рефлексия (5 минут)

Оқушылар өз жұмысына талдау жасап, Python тілінің мүмкіндіктерін атап өтеді. Мұғалім келесі қорытынды жасайды: «Біз Python тілі арқылы нақты өмірлік мәселені шешуді үйрендік. Бұл зерттеушілік тәсіл информатика пәнін тек теория емес, тәжірибелік құрал ретінде қабылдауға көмектеседі».

Қорытындылай келе оқушылар өз қолымен деректер жинап, оларды өңдеп, визуалды түрде көрсетті. Бұл зерттеушілік іс-әрекет барысында Python тілі арқылы пәнге деген қызығушылығы артып, логикалық ойлау, талдау және қорытынды жасау дағдылары дамыды.

Python-да бағдарламалауға байланысты хакатондарды, конкурстарды немесе басқа іс-шараларды бастау да мотивацияның тамаша әдісі болып табылады. Бұл алынған білімді іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді, тілді түсіну көкжиегін кеңейтеді және бағдарламалауды нақты мәселелерді шешуге қалай қолдану болатындығын көрсетеді. Мұндай іс-шараларға қатысу оқушыларға бәсекеге түсуге, тәжірибелі бағдарламашылардан үйренуге және кәсіби байланыстарын кеңейтуге мүмкіндік береді [4].

Python тілі ғылым, технология және бизнестің әртүрлі салаларында белсенді қолданылады. Оның практикалық қосымшаларына қатысты сұрақтар өз кәсібін бағдарламалаумен байланыстырғысы келетін мектеп оқушыларының ерекше қызығушылығын тудырады. Python әртүрлі жобалар мен идеяларды жүзеге асыруға көптеген мүмкіндіктер береді, бұл оны оқу процесіне тартымды етеді.

Python қолданудың ең танымал бағыттарының бірі-веб-әзірлеу. Осы бағдарламалау тілінің көмегімен қарапайым және күрделі веб-сайттар жасауға болады. Django және Flask сияқты әртүрлі құрылымдар қолданба логикасына назар аударып отырып, әзірлеу процесін айтарлықтай жеңілдетеді. Мектеп бағдарламасында бұл құралдарды үйрену білім алушыларға код жазуды үйреніп қана қоймай, сонымен қатар қазіргі Интернеттің қалай жұмыс жасайтының түсінуге мүмкіндік береді.

Python мектеп оқушыларында логикалық ойлауды дамытуға көмектеседі, бұл олардың жалпы білімінің маңызды құрамдас бөлігі. Бұл бағдарламалау тілі синтаксистің қарапайымдылығымен және құрылымымен ерекшеленеді, бұл синтаксиске байланысты қиындықтарға емес, есептерді шешуге назар аударуға мүмкіндік береді. Python-да оқитын оқушылар алгоритмдеудің негізгі принциптерін түсіне бастайды, бұл өз кезегінде әртүрлі есептерді шешуде логикалық дәйектіліктің қалыптасуына ықпал етеді.

Python бағдарламалау тілі сыни ойлауды қажет ететін мәселелерді шешуді қамтитынын ескеру маңызды. Мысалы, білім алушылар бағдарлама кодын жазғанда, олар мәселені талдап, оны ішкі тапсырмаларға бөліп, әрқайсысын дәйекті түрде жүзеге асыруы керек. Бұл информатика мен басқа да көптеген ғылымдардың негізі болып табылатын дерексіз және логикалық ойлау қабілетін қажет етеді. Python-дағы мәселелерді шеше отырып, оқушылар кірістерді талдау, құрылымдауды, кейін шығыс деректерін шығаруды үйренеді. Бұл процесс ойлау дағдыларын дамытатын логикалық тәсілді қажет етеді [5].

Оқушылар бағдарламалық кодқа енгізілген логиканы нақты мәселелерді шешу үшін қалай қолдануға болатынын көреді. Бұл түсінік тіл үйренуге құндылықтарын

қосады, өйткені оқушылар өз дағдыларын сыныптан тыс уақытта қалай қолдануға болатынын көреді, бұл логикалық ойлаудың маңыздылығын көрсетеді.

Python тілін үйрену мектеп оқушыларына үлкен көлемдегі ақпаратпен жұмыс істеуді үйренуге және осы деректерді өңдеуге қабілетті алгоритмдерді жасауға мүмкіндік береді. Мектеп бағдарламасында Python тілін үйрену оқушылар үшін көптеген мүмкіндіктер ашады, өйткені бұл тіл қазіргі заманғы IT мамандықтарында ең көп сұранысқа ие. Қазіргі қоғам цифрлық технологияларға белсенді түрде көшуде және бағдарламалау дағдылары әртүрлі салаларда маңызды құралға айналууда. Нәтижесінде, Python бағдарламау тілін меңгерген білім алушылар қосымша білімге ие бола алады.

Python бағдарламалау тек компьютерлік технологиялар саласында ғана емес, көптеген негізгі дағдыларды дамытуға көмектеседі. Мысалы, логикалық ойлау, аналитикалық қабілет және мәселелерді шеше білу — бұл деректерді талдауға немесе жаңа идеяларды дамытуға байланысты кез-келген кәсіпте өте маңызды. Олар топта жұмыс істеуді, жобаларды басқару, сондай-ақ әртүрлі мамандармен байланысуды үйренеді. Білім алушыларға үнемі дамып отыратын қызықты технологиялар әлеміне Python бағдарламалау тілі өте жақсы. Болашақта технология дамып келе жатқанда, Python-ның білім беру жүйесіндегі маңызы мен әсері тек арта түседі [6]. Оның танымалдығы мен әртүрлі салаларда кеңінен қолданылуын ескере отырып, ол білім беру мекемелерінде маңызды орын алады деп күтуге болады. Онлайн курстар мен интерактивті платформалар сияқты оқытудың жаңа технологиялары мен әдістерін енгізу білім алушылар арасында Python-ның одан әрі таралуына ықпал етеді. Бұл өз кезегінде қазіргі әлемнің сын-қатерлеріне дайын мамандардың жаңа буынын дайындауға көмектеседі.

Осылайша, Python тілін мектеп бағдарламасында практикалық қолдану білім алушылардың заманауи құзыреттіліктерін қалыптастыруға көптеген мүмкіндіктер ашады. Оқу процесі қызықты болады, бұл оқушыларға теорияны игеріп қана қоймай, білімді нақты жобаларға енгізуге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл тақырыпты тереңірек түсінуге және болашақта табысты мансап үшін қажетті дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Григорьев С.Г., Гриншкун В.В., Левченко И.В., Заславская О.Ю. Проект примерной программы по информатике для основной школы// Информатика и образование. – 2011. – № 9. – С. 2-11.
2. Левченко И.В. Применение методических средств организации алгоритмической деятельности на уроках информатики основной школы // Информатика и образование. – 2006. – № 2. – С. 107-112.
3. Лутц М. Изучаем Python. – СПб.: Символ-Плюс, 2011. – 1280 с.
4. Python Documentation – Official Python Docs. [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://docs.python.org/3/>
5. BilimLand — Информатика курсы. [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://bilimland.kz/>
6. Daryn.online — Онлайн олимпиадалар мен бейнесабақтар. [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://daryn.online/>

А.Т.ДОСМАГАМБЕТОВА

«№1 Жалпы білім беретін мектеп» КММ, Қаражал қ.
asem_1978@internet.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ЗЕЙІНДІ ШОҒЫРЛАНДЫРЫП ОҚУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының зейінін шоғырландырып оқу қабілетін дамытудың заманауи әдіс-тәсілдері жан-жақты қарастырылады. Зерттеу барысында оқу үдерісінде жиі кездесетін қиындықтардың психологиялық-педагогикалық негіздері, олардың себептері және шешу жолдары талданады. Сонымен қатар, әдебиеттік оқу пәні арқылы оқушылардың зейінін шоғырландыруын жақсартуға бағытталған инновациялық тәжірибелік әдістер ұсынылады. Зерттеу нәтижелері бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби қызметіне тікелей қолданылатын ғылыми-практикалық ұсынымдарды қамтиды.

Түйін сөздер: зейінді шоғырлау, когнитивтік дағдылар, бастауыш білім, оқу стратегиялары, интерактивті әдістер, оқу мотивациясы.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушыны тек біліммен қаруландыру емес, сонымен қатар, алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана алатын, сыни ойлайтын, ақпаратты саралай білетін, өз ойын жазбаша және ауызша жеткізе алатын тұлға ретінде қалыптастыру. Бұл міндет оқу сауаттылығы ұғымымен тікелей байланысты.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы және «Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» бойынша оқушылардың функционалдық сауаттылығын, оның ішінде оқу сауаттылығын дамыту білім беру жүйесінің басым бағыттардың бірі болып табылады. [1]

Осыған сәйкес, оқушының оқу сауаттылығының негізін – мәтінді түсіну, оны сыни тұрғыдан талдау және мағынасын есте сақтау дағдылары құрайды. Бұл контексте зейінді шоғырландырып оқу дағдысы – тек мәтіндік ақпаратты қабылдау емес, сонымен қатар сыни ойлау, талдау және креативті қорытынды жасау үшін негізгі құзыреттілік болып табылады. [2]

XXI ғасыр, ақпараттық ортада балалардың зейінін ұзақ уақыт сақтау мәселесі арнайы зерттеуді талап етеді. Халықаралық PISA зерттеулерінің мәліметтері бойынша, Қазақстандық оқушылардың 43%-ы мәтінді терең түсінуінде қиындықтар бар екенін көрсетті. [3]

Демек бұл бастауыш сыныптан осы дағдының дұрыс қалыптаспайтындығын дәлелдейді және оқу үрдісінің тиімділігін төмендетеді. Осыған байланысты оқушылардың зейінін шоғырландыруды жақсарту әдістерін зерттеу өзектілігін жоғалтпайды.

Алдымен «зейінді шоғырландырып оқу» ұғымының теориялық негіздерін талдап өтейік.

«Зейінді шоғырландырып оқу» – бұл когнитивтік процестердің кешенді жүйесі, оған:

- Селективті назар (мәтіннің маңызды элементтерін бөліп алу)
- Тұрақты назар (оқу процесін ұзақ уақыт сақтау)
- Бөлінген назар (бірнеше ақпарат көздерін бір уақытта өңдеу) жатады.

Зейінді шоғырландырып оқу – оқушының бар назарын мәтінге аударып, ондағы ақпаратты саналы түрде қабылдауы, талдауы және оны ұзақ мерзімді есте сақтау қабілеті. Бұл – оқу дағдыларының даму деңгейінің көрсеткіші ғана емес, сонымен қатар баланың ойлау қабілеті, логикалық пайымдауы мен тілдік қарым-қатынас

мәдениетін қалыптастырудың негізгі тетігі.

Психолог Л.С. Выготский өзінің «Педагогикалық психология» еңбегінде баланың зейінін дамытуда әлеуметтік орта, сөйлеу тілі және оқу мазмұны маңызды рөл атқаратынын көрсеткен. Ол зейіннің ерікті түрде дамуы бастауыш сынып кезеңіне сәйкес келетінін, алайда бұл үшін арнайы жаттығулар мен қолайлы орта қажет екенін айтқан. [5]

Бастауыш сынып оқушыларының оқу барысында зейінді шоғырландыра алмау себептерін анықтау үшін жүргізілген зерттеу барысында төмендегідей қиындықтар анықталды:

– Жас ерекшелігіне байланысты зейіннің тұрақсыздығы – 3-сынып оқушыларының зейіні еріксіз сипатта, тез ауысады және ұзақ уақыт бойы бір әрекетке шоғырлана алмайды.

– Оқу мотивациясының төмендігі – мәтін мазмұны баланың қызығушылығына сәйкес келмесе, назарын ұзақ сақтай алмайды.

– Сандық ақпараттың шамадан тыс көптігі – қазіргі бала үнемі гаджеттер мен цифрлы ақпарат арасында өмір сүреді, бұл классикалық мәтіндерге зейін қоюды қиындатады.

– Оқу техникасының жеткіліксіздігі – дұрыс, мәнерлі, түсініп оқи алмау – зейінді бұзады.

Осы қиындықтар оқу үдерісінде жиі кездесетін, бірақ түзетуге болатын психологиялық-педагогикалық мәселе. Бұл мәселені түсіну үшін баланың жас ерекшелігін, танымдық даму деңгейін және оқу ортасын ескеру қажет.

Сондықтан бастауыш сынып оқушылары зейінінің ерекшеліктерін қарастырайық. Бастауыш жастағы (6-10 жас) оқушылардың зейіні келесі сипаттарға ие:

– Ықтиярсыз зейін басым – оқушы қызыққан дүниеге ғана тез зейін қоя алады. Ойынға, суретке немесе қозғалысқа оңай алаңдайды.

– Тұрақсыз зейін – бір әрекетке ұзақ уақыт зейін қою қиын, орта есеппен 10–15 минут ішінде зейін әлсірей бастайды.

– Көлемі шағын – бір мезетте тек шектеулі көлемдегі ақпаратты қабылдай алады.

– Жалпыдан нақтыға баяу көшу – күрделі тапсырмалар мен көп кезеңді жұмыс барысында зейін шашырап кетуі мүмкін.

Ғалымдар осы жоғарыдағы аталған зейінді шоғырландыра алмаудың негізгі себептерін ұсынады:

Нейрофизиологиялық факторлар:

– Ми қыртысының префронтальды аймағы (жауапкершілік пен назарды басқару) 9-10 жастан бастап ғана жетіледі;

– Допаминдік жүйенің жетілмегендігі мотивация мәселелерін тудырады.

Педагогикалық факторлар:

– Сабақтың бірсарынды өтуі, мотивацияның төмендігі;

– Тапсырманың қиындығы немесе түсініксіздігі;

– Оқу материалы баланың жас ерекшелігіне сәйкес келмеуі;

– Мұғалімнің оқу стилі – тек бір бағытта сөйлеуі, визуалды-көрнекілік аздығы;

– Сыныптағы орта – шу, тәртіпсіздік, ынтымақтастықтың болмауы;

– Жеке ерекшеліктерді есепке алмайтын бірыңғай тапсырмалар;

Әлеуметтік-мәдени факторлар:

– Цифрлық ақпараттардың әсері: TikTok сияқты платформалар «клиптік ойлауды» қалыптастырады;

– Оқуға арналған уақыттың азаюы (ЮНЕСКО мәліметі бойынша, балалар күніне 12 минут ғана кітап оқиды).

Оқыту процессінде жоғарыда аталған қиындықтарды шешу жолы ретінде

«Зейінді шоғырландырып оқу» (focused reading) әдісінің әлемдік тәжірибеде кеңінен қолданылып жүргені зерттеу барысында анықталды. Сол мысалдарды елдер бойынша келтірейік:

АҚШ: Close Reading (Терең оқу әдісі).

Сипаттамасы: Оқушылар мәтінді бірнеше рет оқып, әр оқылымда түрлі мақсатты көздейді (бірінші рет – жалпы түсіну, екінші рет – автордың тілі мен құрылымына назар аудару, үшінші рет – идея мен мәнге терең үңілу).

Қолдану: барлық деңгейде қолданылатын әдіс.

Мысал: мәтінімен жұмыс істегенде, оқушылар әр оқылымнан кейін сұрақтарға жауап береді: автор не айтқысы келді? Қандай тілдік құрал қолданды? Қандай әсер береді?

Құралдар: Annotating (түсініктеме жазу), guiding questions (жол сілтейтін сұрақтар).

Ұлыбритания: Guided Reading (Бағытталған оқу)

Сипаттамасы: Оқушылар топпен бір мәтінді оқып, мұғалім тарапынан алдын ала қойылған сұрақтар мен тапсырмалар арқылы мәтінмен жұмыс жасайды.

Қолдану: Primary National Curriculum бойынша негізгі оқу стратегиясы ретінде қолданылады.

Мысал: Мұғалім мәтіннің белгілі бір бөлігін оқуға береді де, «кейіпкердің әрекетінен оның мінезін қалай байқай аламыз?» деген бағытта сұрақтар қояды.

Артықшылығы: Зейінді шоғырландыра отырып, оқылым стратегияларын біртіндеп үйретеді.

Финляндия: Inquiry-Based Reading (Зерттеуге негізделген оқу)

Сипаттамасы: Мәтінді оқу кезінде оқушылар сұрақ қояды, болжам жасайды, дәлел іздейді. Бұл тәсілде зейінді сақтау үшін белсенді қатысу маңызды.

Мысал: Ақпараттық мәтіндерді оқу кезінде «Бұл нәліктен осылай орын алды?», «Мұны басқа жолмен түсіндіруге бола ма?» деген сұрақтар төңірегінде талқылау.

Нәтиже: Оқушылар тек ақпарат қабылдамай, оны бағалауға үйренеді – бұл зейінді шоғырландыруды күшейтеді.

Сингапур: Visible Thinking Strategies

Сипаттамасы: Оқушы ойлау процесін жазбаша немесе ауызша түрде көрсетеді (мысалы, «Көрдім – Ойладым – Таңғалдым» стратегиясы).

Мысал: Мәтінді оқып болған соң оқушы үш бағанды кестеге толтырады: 1) не байқадым, 2) қандай ой келді, 3) қандай сұрақ туды?

Артықшылығы: Оқушы өз ойын құрылымдай отырып, зейінін шоғырландырады.

Жапония: Тыныш оқу (Silent Sustained Reading – SSR)

Сипаттамасы: Белгілі бір уақыт ішінде еш алаңдаусыз жеке оқу тәжірибесі. Мұғалім де оқушылармен бірге кітап оқиды.

Мақсаты: Зейінді сақтау мен оқу әдетін қалыптастыру.

Мысал: Сабақ басында 15 минуттық «үнсіз оқу» өткізіледі. Оқушылардан кейінгі сұрақ: «Нені есте сақтадың? Нәліктен осы жер есінде қалды?»

Австралия: Reciprocal Teaching (Өзара оқыту)

Сипаттамасы: Төрт негізгі стратегияны қолдану арқылы оқушылар мәтінді бірлесе түсінеді: болжау, сұрақ қою, түсіндіру, жинақтау.

Мысал: Оқушылар топта мәтінді бөліп алып, әрқайсысы бір стратегияны қолдана отырып мәтінді талдайды. Бұл зейінді сақтау мен жауапкершілікті арттырады.

Бұл әлемдік тәжірибелер негізінде «Зейінді шоғырландырып оқу» әдісінің сипаттамасы ретінде төмендегі белгілер анықталды:

- Оқу мақсатын алдын ала қою.
- Ойша немесе жазбаша сұрақтар құрастыру.
- Негізгі және қосымша ақпаратты ажырату.

- Мәтіннен дәлел табу.
- Мәтінді қайта қарап, түсінгенін тексеру.

Енді осы белгілер негізінде әдебиеттік оқу пәнінде «Зейінді шоғырландырып оқу» әдісімен жүргізілген тапсырмалар түрлерін ұсынайық.

Әдебиеттік оқу – мәтінмен жұмыс істеу барысында зейінді дамытуға арналған ең қолайлы пәндердің бірі. Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4 сыныптарына арналған «Әдебиеттік оқу» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасының оқу мақсаттары зейінді дамытуға нақты бағытталған. [4]

1-оқу мақсаты: 2.2.1.1 – Мәтінді мәнгерлеп, түсініп оқу. Тәсіл: Мәтінді жеке және хормен оқыту, интонацияны дұрыс қоюға үйрету; «Эхо-оқу» әдісі: мұғалімнің соңынан қайталап оқу. Мысал: «Аққала» әңгімесін оқып, кейіпкердің сезіміне сай дауыс ырғағын келтіру.

2-оқу мақсаты: 3.3.1.1 – Мәтіндегі негізгі ойды анықтау. Тәсіл: «Кілт сөздер» әдісі: мәтіннен ең маңызды үш сөзді таңдап алу. «Мәтін пирамидасы»: мәтінді 5 сөзбен, кейін 1 сөйлеммен мазмұндау. Мысал: «Мәтіннен не үйрендің?» сұрағына жауап жазу немесе айту.

3-оқу мақсаты: 4.1.3.1 – Мәтін мазмұнына сәйкес сұрақтар құрастыру. Тәсіл: «Кім? Не істеді? Қайда? Қашан?» сұрақтарын құру ойыны. «Кейіпкерге хат» – мәтіндегі кейіпкерге сұрақ қою. Мысал: «Ақылды аспаз» ертегісін оқып, кейіпкерлерге сұрақтар дайындау.

Сол сияқты келесі әдістер: «5 минуттық үнсіз оқу» – бар назарды мәтінге бағыттау; «Жылдам оқып, басты ойды табу» ойыны; Сюжетті сурет арқылы оқиға желісін болжау. «Хронометраж» әдісі: 7-8 жастағы балалар үшін 15 минуттық оқу сегменттері, 5 минуттық демалыс. Эмоциялық белсендіру: мәтінге қатысты кейіпкерлердің эмоцияларын талдау. Кинетикалық оқу: мәтін бөліктерін дене қимылдарымен бейнелеу.

Осы тапсырмалар арқылы 3 сынып оқушыларымен жүргізілген зерттеу нәтижесінде, зейін тұрақтылығы төмен оқушылардың мәтінді дұрыс түсіне алмауы мен жауап беру кезінде қателікке жиі ұшырауы байқалды.

Мақсатты түрде зейінге бағытталған жаттығулар қолданылған топта оқу нәтижелері жақсарды.

Ең тиімді әдістер ретінде: визуалды қолдау (суретпен оқу), ойын элементтері және сұрақ қою стратегиялары белгіленді.

«Зейінді шоғырландырып оқу» тек мәтінді оқу емес, оны мақсатты әрі саналы түрде қабылдауға үйрететін тиімді әдіс. Жоғарыда аталған тапсырмалар тәжірибесінде бұл әдіс оқушылардың оқу сауаттылығы мен зейінін арттырудың негізгі құралы бола алатынын көрсетті.

Қорыта келе зейінді шоғырландырып оқу – оқу әрекетінің сапасын арттыратын құралдың бірі. Әдебиеттік оқу пәні – зейінді дамытуға арналған тиімді алаң. Мұғалімдер мақсатты түрде осы дағдыны дамытатын тапсырмалар мен әдістерді қолдану арқылы оқушылардың оқу мотивациясын, мәтінді түсінуін және есте сақтауын жақсартып алады. Болашақта бұл бағыттағы зерттеулерді оқушының жеке психологиялық ерекшеліктеріне байланысты жеке стратегиялар ұсыну арқылы кеңейту маңызды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>

2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3

тамыздағы № 348 бұйрығы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>

3. «PISA-2022 зерттеуіндегі Қазақстан нәтижелері» ұлттық есебі – Астана: Қазақстан «Ахмет Байтұрсынұлы атындағы «Талдау» ұлттық зерттеулер және білімді бағалау орталығы» АҚ, 2024. – 164 бет.

4. Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4 сыныптарына арналған «Әдебиеттік оқу» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767>

5. Выготский Л.С. Ойлау және сөз. – М.: «Лабиринт», 1999. (қаз. аударма)

Р.Б.ДЮСЕНБАЕВА¹, Б.САРСЕНБАЙ², Г.С.ШАРДАРБЕКОВА³

«Өрлеу» БА ҰО» акционерлік қоғамының филиалы
«Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты»

dyusenbaeva_r@mail.ru¹

«Жүсіпбек Аймауытұлы атындағы ЖББМ» КММ, Бұқаржырау ауданы

Botaaimonty_87@mail.ru²

«Қ.Нұржанов атындағы тірек мектебі (ресурстық орталық)» КММ, Ақтоғай ауданы

amir_gulya@mail.ru³

ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Бұл мақалада ауылдық шағын жинақты мектептерде білім беру сапасын арттыруда цифрлық ресурстарды тиімді пайдаланудың жолдары қарастырылады. Басты назар білім алушылардың пәнге қызығушылығын арттыру, олардың танымдық белсенділігін көтеру және педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыру мәселелеріне аударылған. Мақалада цифрлық құралдарды сабақта қолданудың әдіс-тәсілдері, нақты мысалдар мен ғылыми негіздер көрсетілген. Бұл зерттеу «Пәндерді оқытуда цифрлық ресурстарды пайдалану» білім беру бағдарламасы ауылдық шағын жинақты мектептер педагогтарының цифрлық сауаттылығын арттыруға арналған курс аясында жүргізілді.

Түйін сөздер: цифрлық ресурстар, білім алушы, қызығушылық, шағын жинақты мектеп, геймификация, визуализация, цифрлық құзыреттілік.

Қазіргі қоғамның дамуымен бірге білім беру жүйесі де түбегейлі өзгерістерге ұшырап отыр. Білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру – оқытудың тиімділігін қамтамасыз етудің басты тетігіне айналды. Әсіресе ауылдық шағын жинақты мектептерде (ШЖМ) бұл мәселе ерекше маңызды, себебі бұл мектептерде материалдық-техникалық база әлсіз, кадр тапшылығы айқын байқалады. Мұндай мектептердің 70%-ында интернет жылдамдығы 4 Мбит/с-тан төмен, бұл толыққанды онлайн сабақтар өткізуге жеткіліксіз. Шағын жинақты мектептерде (ШЖМ) 1 компьютерге 4 оқушыдан келгенімен, кейбір өңірлерде компьютерлік техниканың 80%-ы жаңартуды қажет етеді. Осылайша, ШЖМ үшін интернеттің қолжетімділігі төмен, бұған қоса «цифрлық теңсіздік» фактісі де орын алып отыр [1]. Сондықтан цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану – оқу процесін жаңғыртудың, білім сапасын арттырудың және оқушылардың мотивациясын көтерудің маңызды құралы.

Қазақстан Республикасының білім беру саласын цифрландыру туралы мемлекеттік бағдарламалар бұл бағыттағы жұмыстарды қолдап отыр. «Цифрлық Қазақстан», «Білімді ұлт» жобалары мен жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламалары заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен қолдануға мүмкіндік беруде [2].

Цифрлық ресурстардың теориялық негіздері мен маңызын төмендегідей

сипаттауға болады.

Цифрлық ресурстар — бұл компьютерлік және интернет-технологияларға негізделген интерактивті құралдар мен платформалар (мысалы, BilimLand, Khan Academy, Google Classroom, Zoom, Kahoot! және т.б.). Бұл ресурстар оқушылардың танымдық қабілеттерін, шығармашылық ойлауын, өзіндік жұмыс жасау қабілетін дамытуға бағытталған.

Зерттеулер көрсеткендей (Пахомова Н.Ю., Ляшенко И.В.), оқытуда цифрлық ресурстарды пайдалану:

1. білім алушылардың пәнге қызығушылығын арттырады;
2. дербес және сараланған оқытуға жағдай жасайды;
3. күрделі ұғымдарды визуализациялау арқылы түсінуді жеңілдетеді;
4. оқушы мен мұғалім арасындағы кері байланысты жақсартады;
5. уақыт пен ресурсты үнемдейді [3].

Цифрлық ресурстардың оқушылардың қызығушылығына ықпалын қарастырсақ.

Визуализация құралдары. Оқу материалдарын визуалды түрде беру арқылы оқушылардың есте сақтау, түсіну және қабылдау деңгейі артады. Оқу бағдарламасына цифрлық ресурстарды біріктіру білім алушылардың маңызды цифрлық құзыреттілік дағдыларын дамытады. Сандық ресурстарды пайдалану әртүрлі STEM пәндеріне біріктірілуі мүмкін.

Мысалы:

- Биология сабағында жасуша құрылымын 3D форматта көрсету;
- География сабағында Google Earth арқылы жер шарының құрылымын зерттеу;
- Физика сабағында тәжірибелерді PhET платформасы арқылы моделдеу;
- Математикада GeoGebra көмегімен геометриялық фигураларды үш өлшемде көрсету.

Бұл әдістер күрделі ғылыми ұғымдарды өмірмен байланыстырып, нақты түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Геймификация элементтері. Ойын элементтерін енгізу – оқушылардың белсенділігін арттырудың тиімді тәсілі.

Платформалар:

Kahoot, Quizizz – білімді тексеру мен қайталауға арналған интерактивті викториналар;

Wordwall – тапсырмалар мен ойын түрінде ұсынылған жаттығулар;

ClassDojo – оқушылардың тәртібі мен белсенділігін бақылауға көмектеседі.

Мұндай платформалар бәсекелестік пен қызығушылықты арттырып, оқыту үдерісін жандандырады.

Жеке оқыту траекториясын құру. BilimLand және EduPage сияқты платформалар мұғалімге әр оқушының деңгейіне сәйкес тапсырма беруге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл:

- үлгерімі төмен оқушылармен жеке жұмыс жүргізуге;
- дарынды оқушыларға күрделі тапсырмалар беруге;
- оқу процесін дербестендіруге жол ашады.

Қашықтықтан оқыту мүмкіндіктері. Цифрлық ресурстар пандемия кезінде білім берудің үздіксіздігін қамтамасыз етуде басты құралға айналды. Қазір де шалғай ауылдарда онлайн сабақ өткізу – қалыпты тәжірибеге айналған. Microsoft Teams, Zoom, Google Meet арқылы сабақ жүргізу мұғалімге:

- уақыт пен орынды икемді пайдалануға;
- сабақ материалдарын алдын ала жазып қоюға;
- кері байланысты жүйелі түрде беруге мүмкіндік береді.

Мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыру жолдары.

Цифрлық ресурстарды тиімді қолдану үшін педагогтардың цифрлық

құзыреттілігі жоғары болуы тиіс. Ол үшін:

- біліктілік арттыру курстарын ұйымдастыру;
- цифрлық сауаттылыққа арналған әдістемелік құралдар шығару;
- тәжірибе алмасу алаңдарын (форум, вебинар, конференция) қалыптастыру

қажет.

Сонымен қатар, цифрлық құралдарды таңдау кезінде педагог көрсетілген принциптерге сүйенуі тиіс:

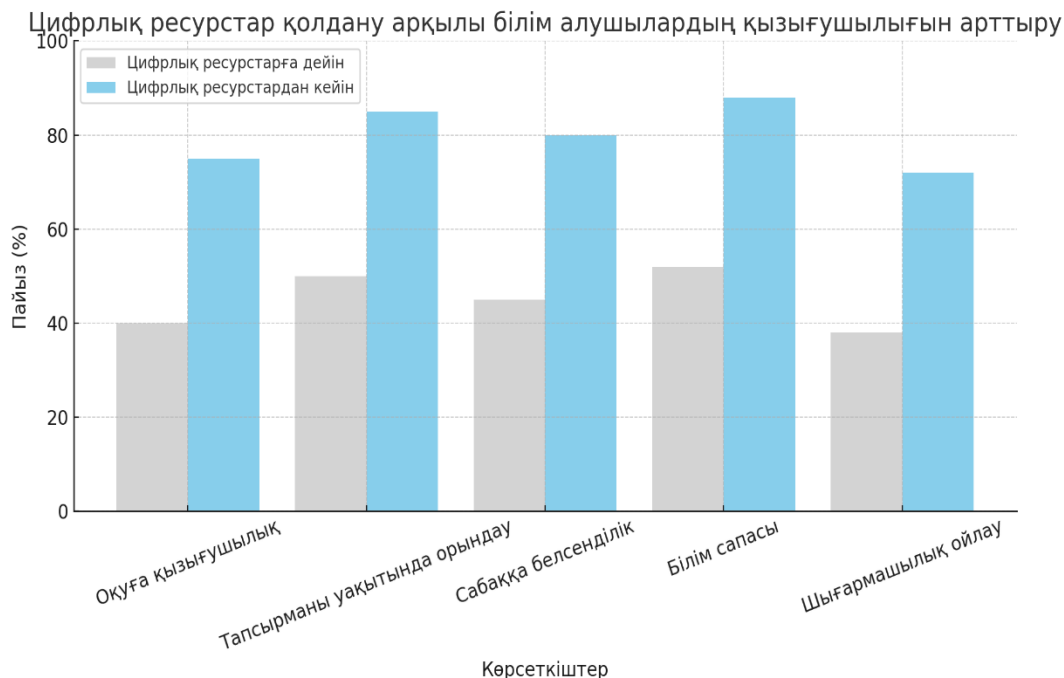
- 1) Ресурс мазмұнының оқу бағдарламасына сәйкестігі;
- 2) Тілдік қолжетімділік (қазақ тіліндегі ресурстардың болуы);
- 3) Интерфейстің қарапайымдылығы мен ыңғайлылығы;
- 4) Мазмұнның интерактивтілігі мен бейімделуі.

Цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану ауылдық мектептердегі білім беру процесін жаңа деңгейге көтерудің басты шартына айналууда. Олар оқушылардың оқу мотивациясын күшейтеді, танымдық қызығушылығын арттырады және білім беру мазмұнын әртараптандыруға мүмкіндік береді [4].

Осыған байланысты Бұқаржырау ауданы «Жүсіпбек Аймауытұлы атындағы ЖББМ» КММ мұғалімдері арасында цифрлық ресурстарды қолданудың тиімділігін бағалау үшін сауалнама жүргізілді.

Төменде көрсетілген диаграммада цифрлық ресурстар қолдану арқылы білім алушылардың оқу процесіне деген қызығушылығының, белсенділігінің және білім сапасының айтарлықтай артқаны көрсетілген. Бұл деректер:

- оқу мотивациясының (оқуға қызығушылық),
- тапсырмаларды уақытында орындау деңгейінің,
- сабақтағы белсенділіктің,
- жалпы білім сапасының,
- шығармашылық ойлау қабілетінің артқанын айғақтайды (сурет).

Сурет – Цифрлық ресурстарды қолдану арқылы оқушылардың білім сапасын арттыру

Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалім тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар зерттеуші-практик, жаңашыл әдіскер ретінде де қызмет атқарады. Әсіресе цифрлық технологиялардың жедел дамуы мен оларды білім беру процесіне енгізу

мұғалімдердің кәсіби қызметінде зерттеу іс-әрекетінің маңызын арттырып отыр. Цифрлық ресурстарды қолдану пән мұғалімдерінің зерттеушілік қызметіне бірнеше бағытта әсер етеді:

1. Сабақ процесін талдауға негізделген рефлексивті тәжірибе

Цифрлық платформалар (мысалы, EduPage, BilimLand, Google Classroom) мұғалімге әр сабақтың нәтижесін нақты деректер негізінде бағалауға мүмкіндік береді. Мұғалім оқушылардың тапсырманы орындау деңгейін, тест нәтижелерін, белсенділігін сандық көрсеткіштер арқылы бақылай алады. Бұл деректерге сүйене отырып, мұғалім өз әдістемесін үнемі жетілдіріп, оқыту тәсілдерін зерттеу негізінде түрлендіреді.

2. Оқу жетістіктерін талдау арқылы педагогикалық диагностика жасау

Цифрлық ресурстар мұғалімге оқушылардың білім деңгейін жүйелі түрде қадағалауға және дербес қолдау көрсетуге жағдай жасайды. Мұғалім цифрлық бағалау құралдары (мысалы, Kahoot!, Quizizz, Google Forms) арқылы жинақталған деректерді саралап, зерттеу жүргізу арқылы пән бойынша оқу жетістіктерінің динамикасын анықтай алады. Бұл зерттеу нәтижелері мектеп ішілік және аудандық деңгейдегі әдістемелік бірлестіктерде баяндалып, тәжірибе таратуға негіз болады.

3. Жаңа әдістерді сынақтан өткізу мүмкіндігі

Цифрлық ресурстарды сабақта қолдану мұғалімге әртүрлі оқыту стратегияларын сынауға мүмкіндік береді. Мысалы, бір тақырыпты дәстүрлі әдіспен және геймификация арқылы өткізіп, нәтижелерін салыстыру – тәжірибелік зерттеудің негізін қалайды. Мұндай зерттеулер нақты деректерге сүйенетін болғандықтан, пән мұғалімінің ғылыми-әдістемелік шеберлігін арттырады.

4. Мұғалімнің цифрлық құзыреттілігін дамыту арқылы зерттеу аясын кеңейту

Цифрлық ресурстарды меңгеру барысында мұғалім интернеттен дерек көздерін жинау, оларды талдау, визуализациялау және ғылыми баяндау тәсілдерін меңгереді. Бұл зерттеу мәдениетін қалыптастырып, пән мұғалімінің кәсіби дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, мұғалім өзінің тәжірибесіне негізделген әдістемелік материалдар, ғылыми мақалалар дайындап, педагогикалық қауымдастықпен бөлісе алады.

5. Оқушы қызығушылығын зерттеу және сараланған оқыту жүргізу

Цифрлық ресурстар оқушылардың қызығушылық аймағын, білім алу стилін, қабілеттерін анықтауға көмектеседі (кесте). Мұғалім осы мәліметтер негізінде зерттеу жүргізіп, оқушылардың жас ерекшеліктері мен қабілеттеріне сай оқыту стратегияларын қалыптастыра алады. Бұл – оқушыға бағытталған педагогиканың маңызды қадамы болып табылады [5].

Кесте –Цифрлық ресурстардың пән мұғалімдерінің зерттеу іс-әрекетіне әсері

№	Зерттеу бағыты	Цифрлық ресурстардың ықпалы	Зерттеу нәтижелері мен әсері
1	Рефлексивті талдау	Платформалардағы деректерді (оқу үлгерімі, белсенділік) саралау	Сабақ тиімділігін бағалау, әдістемені жетілдіру
2	Педагогикалық диагностика	Тест, сауалнама, онлайн бағалау құралдары	Оқу жетістіктерін салыстырмалы түрде талдау, дербес қолдау
3	Жаңа әдістерді сынау	Геймификация, мультимедиялық материалдарды кезең-кезеңмен қолдану	Әдістемелік жаңашылдықтар енгізу, тиімді тәсілдерді іріктеу
4	Цифрлық құзыреттілікті дамыту	Ақпарат іздеу, өңдеу, визуализациялау (диаграмма, график, презентация жасау)	Ғылыми-әдістемелік мақалалар, баяндамалар дайындау
5	Оқушы	Онлайн платформалар арқылы	Сараланған оқытуды

қызығушылығын зерттеу	жеке үлгерім мен қызығушылық деңгейін қадағалау	ұйымдастыру, мотивацияны арттыру
-----------------------	---	----------------------------------

Қазіргі білім беру жүйесінде, әсіресе ауылдық шағын жинақты мектептер жағдайында, цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану – білім сапасын арттырудың, білім алушылардың қызығушылығын оятудың және педагогтардың кәсіби дамуын қамтамасыз етудің маңызды тетігі болып отыр. Цифрлық ресурстар — тек техникалық құрал ғана емес, сонымен қатар оқыту процесін түрлендіріп, білім алушыны белсенді субъектке айналдыратын педагогикалық құрал.

Сонымен қатар, Ақтоғай ауданы «Қ.Нұржанов атындағы тірек мектебі (ресурстық орталық)» КММ-де цифрлық ресурстардың білім алушылардың зерттеу іс-әрекетіне әсері зерделенді. Зерттеу жұмысы 2025 жылдың 5 мамыры мен 23 мамыры аралығында, курстан кейінгі кезеңде, информатика пәні мұғалімі тарапынан жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері цифрлық ресурстардың – визуализация, геймификация, интерактивті платформалар мен онлайн оқыту жүйелерінің – білім алушылардың оқу пәніне деген қызығушылығын едәуір арттыратынын көрсетті. Сонымен қатар, бұл ресурстар оқу материалының мазмұнын тез әрі оңай қабылдауға, сондай-ақ ақпаратты ұзақ уақыт есте сақтауға ықпал етеді.

Зерттеу барысында цифрлық ресурстарды қолданған сыныптардың оқу жетістіктері айтарлықтай жоғары болғаны байқалды: бұл сыныптарда тоқсандық және бөлім бойынша жиынтық бағалау нәтижелері оқулықтар негізінде дәстүрлі түрде (ауызша) оқытылған сыныптармен салыстырғанда шамамен 5%-ға жоғары болды.

Жалпы қорытындылай келе, цифрлық ресурстарды қолдану мұғалімге оқу мазмұнын саралап ұсынуға, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, сонымен қатар оқу нәтижелерін объективті түрде бағалауға мүмкіндік беретіні дәлелденді.

Цифрлық құралдарды жүйелі және мақсатты қолдану ауылдық мектеп мұғалімдерінің зерттеу-ізденіс қабілетін дамытып, олардың кәсіби құзыреттілігін арттырады. Бұл өз кезегінде жалпы білім беру сапасының артуына, оқушылардың танымдық белсенділігі мен оқу мотивациясының жоғарылауына алып келеді [6].

Осылайша, цифрлық ресурстарды қолдану тек техникалық жаңару емес, білім беру процесінің мазмұндық жаңғыруына жол ашады. Болашақта бұл үрдісті тереңдету және әдістемелік тұрғыдан байыту — сапалы білім беру мен тең мүмкіндіктер қалыптастырудың кепілі.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. В Казахстане 80% компьютеров в малокомплектных школах требуют замены [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://www.zakon.kz/redaksiia-zakonkz/5064365-v-kazahstane-80-kompyuterov-v.html>
2. Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2018. – Б.82-83
3. ҚР БҒМ. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясындағы әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2022. – Б.19-20
4. Мырзабекова А. Цифрлық ресурстарды білім беру үдерісіне енгізу мәселелері// Білім – Образование. – №2. – 2023. – Б.45-48
5. OnlineMekterp.org платформасы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://www.bilimland.kz>
6. Interactive simulator - PhET Interactive Simulations [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://phet.colorado.edu>

А.М.КУСАНОВА

Қарағанды облысы Абай ауданы Курма ауылы «Ы.Алтынсарин» тірек мектебі (РО) КММ
Altyn_74@mail.ru

ХИМИЯЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТТЕРДЕ ҚАЛДЫҚСЫЗ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация. Мақалада химия сабақтарында қалдықсыз технология ұғымын енгізу арқылы экологиялық санасы жоғары ұрпақ тәрбиелеудің жолдары сөз етіледі. Қолданбалы химия арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін, зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамыту түрлі әдіс-тәсілдер мен тәжірибелік жобалар арқылы көрсетіледі.

Түйін сөздер: экологиялық сана, химия пәні, қалдықсыз технология, Zero Waste, микротәжірибе, функционалдық сауаттылық, экологиялық тәрбие, зерттеу жобасы.

Қазіргі білім берудің негізгі міндеті – шәкірттерді сапалы біліммен қамтамасыз етіп қана қоймай, оларды өмірмен байланыстыра отырып, өз қоғамына жанашыр, жауапты азамат ретінде қалыптастыру. Химия сабағында «қалдықсыз технология» ұғымын енгізу арқылы табиғатты қорғауға үйрететін, экологиялық санасы жоғары ұрпақ тәрбиелеуге үлес қосуға болады. Бұл қарапайым тақырыпты игерту емес, оқушыларды ойландырып, қоршаған ортадағы проблемаларға немқұрайлы қарамауға және оларды шешуге ынталандыру.

Әрбір зертханалық жұмыс, жоба немесе шығармашылық тапсырма оқушының болашақ өміріндегі маңызды өзгерістерге бастама болуы мүмкін. Сондықтан біз, ұстаздар, экологиялық тәрбие мен білімді біріктіре отырып, тұрақты дамуға нақты үлес қоса аламыз деп сенеміз. «Табиғатты аялау – келер ұрпаққа қамқорлық» деген идеяны әрбір шәкірттің жүрегіне жеткізу – біздің ортақ міндетіміз.

Тақырыптың өзектілігі: Қазіргі таңда әлемдегі экологиялық ахуалдың нашарлауының басты себептерінің бірі – тұрмыстық және өндірістік қалдықтардың көлемінің артуы және оларды тиімді өңдемеу. Химия пәні арқылы экологиялық сауаттылықты қалыптастыру – жас ұрпақтың бойында жауапкершілік сезімін оятудың және табиғатқа деген ұқыптылықты дарытудың маңызды жолы. Осыған байланысты білім беру процесіне қалдықсыз технологияларды енгізу – болашаққа жасалған үлкен қадам.

Мақсаты: Химия сабақтарында қалдықсыз технологиялар ұғымын енгізе отырып, оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру және зерттеушілік, шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Міндеттері: Қалдықсыз технология ұғымын теориялық және практикалық тұрғыда түсіндіру; Оқушылардың экологиялық және функционалдық сауаттылығын арттыру; Қолданбалы химия арқылы табиғатты сақтау жолдарын үйрету; Сабақ барысында және сабақтан тыс іс-шаралар арқылы тәжірибе жасауға үйрету.

Жаңашылдығы: Сабақта қайта өңдеуге болатын қалдықтардан тәжірибелік құралдар жасау, мысалы, пластик бөтелкелерден шағын реактор жасау;

Zero Waste зертханалық бұрышын ашып, онда қағаз, пластик, органикалық қалдықтарды сұрыптау жұмыстарын ұйымдастыру.

Химия пәнінен экологиялық түсінікті қалыптастыруда сабақта қолдануға болатын тапсырмалар үлгісі: Жұптық тапсырма: «Қалдық түрлерін жіктеу». Зерттеу тапсырмасы: «Пайдалы қалдық». Шығармашылық тапсырма: «Эко-плакат дайындау». [1]

Жұмыстың негізгі бағыттары:

- «Қалдықсыз келешекке қадам»
- «Экологияға сен де көмектес!»

• «Табиғатты ластанудан сақтайық!» Оқушылардың міндеті – тақырыпқа сай плакаттар әзірлеп, өз идеяларын қорғау.

• Тәжірибелік жоба: Шағын реактор құрастыру. Мақсаты: Органикалық қалдықтардан газ бөлінуін зерттеу. Құралдар: пластик ыдыс, азық-түлік қалдықтары, су, резеңке қолғап. Нәтижесі: Газдың пайда болуын бақылап, биогаздың қарапайым моделін жасау.

Заманауи технологияларды қолдану:

- LearningApps платформасында қалдықтарды іріктеуге арналған ойын
- Canva-да экологиялық кітапша жасау
- Quizizz/Wordwall арқылы интерактивті тестілеу

Жетістіктер:

• Оқушылар қалдық түрлері, оларды қайта өңдеу жолдары және қоршаған ортаға тигізетін зияны туралы терең түсінік алды.

• 8-9 сынып оқушылары экологиялық жобалар әзірлеп, мектепішілік және қалалық конкурстарға қатысты.

• Жас химиктер клубы құрылып, олар табиғи тыңайтқыштар, экосабын және үйде экопластик жасау жобаларын іске асырды.

Практикалық пайдасы:

• Мектепте «Zero Waste» жобасы аясында қалдықтарды бөлек жинау жүйесі енгізілді.

• Сабақта алынған биогаз үлгісі көрсетілім ретінде пайдаланылды.

• Химия пәні арқылы экологиялық сана мен ғылыми зерттеуге қызығушылық артты.

1. Қалдықсыз технология дегеніміз не?

Қалдықсыз технология (waste-free technology) – өндірісте немесе ғылыми-зерттеу жұмыстарында пайда болатын қалдықтарды мүлде жойып жіберуге немесе оларды қайта өңдеп, пайдалы өнімге айналдыруға бағытталған экологиялық қауіпсіз әдістер жиынтығы. Бұл әдіс химияда да кеңінен қолданыла бастады. Химиялық тәжірибелерде қалдықсыз технологияларды пайдалану – қоршаған ортаға зиян келтірмейтін, улы қалдықтар шығармайтын, әрі экономикалық жағынан тиімді тәсіл болып табылады.

Мектеп химия пәнінде қалдықсыз эксперименттер ұйымдастыру жолдары

1. Микромөлшерлі (микрошкалалы) тәжірибелерді қолдану

• Тәжірибеде өте аз мөлшерде реагенттер қолдану (тамшы, миллиграмм деңгейінде).

• Артық қалдық пайда болмайды, қауіпсіздік деңгейі жоғары.

• Үлкен шығынсыз, нәтижелі эксперимент жасауға мүмкіндік береді.

Мысалы:

• Темірдің тұз қышқылымен әрекеттесуін микропробиркада 1-2 тамшы HCl арқылы көрсету.

2. Қайта қолдануға болатын заттарды пайдалану

• Реакциядан кейінгі өнімді сүзу, буландыру, тұндыру арқылы бөліп алып, басқа тәжірибеде қолдануға болады.

• Бұл тәсіл – ресурсты үнемдеуге үйретеді.

Мысалы:

• Көмірқышқыл газын бөліп алғаннан кейін, кальций карбонатын кептіріп, басқа тәжірибеге қолдану.

3. Экологиялық таза, табиғи индикаторларды қолдану

• Синтетикалық индикаторлар орнына өсімдіктен алынатын табиғи индикаторларды қолдану қалдықсыз және қауіпсіз.

Мысалдар:

• Қызыл қырыққабат, жүзім, шие, қызылша шырыны – рН көрсеткіштері ретінде қолданылады.

4. Қатты және сұйық қалдықтарды бөлек жинап, қайта өңдеуге бағыттау

• Тәжірибеден кейінгі қалдықтарды арнайы ыдыстарда сақтау (металл қалдықтары, тұздар, т.б.).

• Мүмкіндігінше қалдықтарды бейтараптандырып, табиғатқа зиянын тигізбей жою жолдарын үйрету.

5. Виртуалды зертханаларды және AR/VR технологияларды пайдалану

• Кейбір қауіпті тәжірибелерді виртуалды түрде орындау — экологиялық және экономикалық жағынан тиімді.

• Оқушы қауіпсіз ортада теорияны тәжірибе арқылы меңгереді

6. Жаңа реактивтерді қолданбас бұрын тәжірибе жоспарын жасау

• Әрбір тәжірибе алдында қолданылатын заттардың мөлшерін, реакция өнімдерін, қауіпсіздік шараларын және қалдықтардың түрін болжау.

• Алдын ала жоспарлау арқылы артық қалдықтардан құтылуға болады.

7. Оқушылармен қалдықсыз технология тақырыбында жоба жасау

• Оқушылар өздері тәжірибе жасап, қалдықсыз өнім немесе әдіс ұсынуы.

• Бұл – функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді жолы.

Мектеп химиясында қалдықсыз эксперименттер ұйымдастыру – оқушыларды ғылымға тартып қана қоймай, оларды экологиялық саналы азамат ретінде тәрбиелеудің тиімді жолы. Мұндай әдістер қауіпсіздік мәдениетін қалыптастырып, зерттеушілік, сыни және шығармашылық ойлауды дамытады. [2]

Кесте –Қалдықсыз эксперименттерді ұйымдастыру жолдары

№	Ұсынылатын әдіс	Қысқаша сипаттама	Мысал
1	Микрошкалалы тәжірибе	Аз мөлшерде реагент қолдану арқылы тәжірибе жүргізу	2–3 тамшы тұз қышқылы мен темір ұнтағы
2	Табиғи индикаторлар	Өсімдіктерден алынған индикаторларды қолдану	Қызыл қырыққабат, қызылша, жүзім шырыны
3	Қайта қолдану	Қалдықты сүзу, буландыру, тұндыру арқылы қайта пайдалану	Кальций карбонатын сүзу арқылы қайта қолдану
4	Қалдықтарды бейтараптандыру	Қалдықты табиғатқа зиянсыз ету жолдары	Сілті мен қышқылды бейтараптандыру
5	Виртуалды зертхана қолдану	AR/VR технологиялар арқылы қауіпті тәжірибені экранда көрсету	Labster, MEL Science қосымшалары
6	Алдын ала жоспарлау	Реакция теңдеулері мен өнімдерін есептеп, қауіпсіз әдісті таңдау	Тәжірибе кестесімен жұмыс

4. Экологиялық мәдениетті қалыптастырудағы рөлі

Химиялық тәжірибелерді жүргізу кезінде қалдықсыз технологиялар ұстанымы оқушылардың:

• Табиғатқа деген жауапкершілігін арттырады;

• Экологиялық ойлауын дамытады;

• Ғылым мен табиғат арасындағы байланысты түсінуге көмектеседі;

• Шығармашылықпен ойлап, баламалы шешім ұсынуға үйретеді. Оқушылардың өздері жобалап, экологиялық қауіпсіз эксперимент жасауы – функционалдық сауаттылықты дамыту жолындағы маңызды қадам.

Жасыл химия технологиясын химия пәнінде қолдану – оқушылардың экологиялық ойлауын, ғылыми және зерттеушілік қабілетін дамытуға бағытталған өте

тиімді әдіс. Бұл тәсіл тек теориялық білім берумен шектелмей, оны өмірмен байланыстыра отырып, тұрақты даму, экологиялық қауіпсіздік және жауапты тұтыну идеяларын қалыптастырады.

Химия сабағында жасыл химия технологиясын қолдану жолдары

1. Зертханалық жұмыстарда экологиялық әдістерді қолдану

- Улы реагенттерді табиғи, қауіпсіз баламалармен ауыстыру.

- Мысалы:

- Тот басқан темірді тазарту үшін тұз қышқылы орнына лимон қышқылы қолдану.

- Майлы дақты кетіруде ацетон орнына сірке суы мен сода қолдану.

- Химиялық тазартқыштардың орнына экологиялық «жасыл» еріткіштер (су, этанол) қолдану.

2. Экожобалар ұйымдастыру

- Тақырыптар:

- «Химиялық тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу жолдары»

- «Биопластик – болашақ материалы»

- «Экологиялық сабын немесе тазартқыш құрал жасау»

- Бұл жобаларда оқушылар өз қолымен экологиялық таза өнім жасап, оны салыстырып, тәжірибе қорытындысын шығара алады.

3. Оқу бағдарламасына жасыл химия элементтерін енгізу

- 8-9 сыныптарда: қышқылдар, негіздер, тұздар, тотығу-тотықсыздану тақырыптарын экологиялық мысалдармен беру.

- 10-11 сыныптарда: органикалық заттардан алынатын жасыл материалдар, пластиктің биобаламалары, экосинтез принциптерімен таныстыру.

4. Экологиялық есептер мен тапсырмалар

- Мысалы:

- «1 тонна пластик қайта өңделсе, қанша ресурс үнемделеді?»

- «Сода мен сірке суының реакциясы арқылы экологиялық тазалағыш қалай жұмыс істейді?»

- «Қандай реакциялар жасыл химия принциптеріне сай келеді?»

5. Қалдықсыз және жасыл өндіріс туралы видео/слайд талдау

- Sabinetek, TED-Ed, YouTube сияқты платформалардағы жасыл химияға арналған қысқа роликтерді көру және талқылау.

6. Виртуалды зертхана (мысалы, Chemistry Lab, PhET, MEL Chemistry) пайдалану

- Жасыл химияға негізделген реакцияларды қауіпсіз виртуалды ортада жүргізу.

- Энергия тұтынуын, қалдық мөлшерін азайтуға негізделген симуляциялар.

Жасыл химияны химия сабағына кіріктіру – бұл болашақ ұрпақтың экологиялық сауатты, жауапты, ғылыми көзқарасы бар азамат болып қалыптасуына үлкен үлес қосады.

Қалдықсыз технологияны химия сабағына енгізу – бүгінгі білім беру жүйесінің заманауи бағыты мен экологиялық тәрбиенің тиімді үйлесімі. Бұл тәсіл арқылы оқушылар химиялық білімді теория жүзінде ғана меңгеріп қоймай, оны өмірлік тәжірибеде, табиғатты қорғау мен ресурстарды ұтымды пайдалану жолында қолдануды үйренеді.

Мұндай сабақтарда оқушылардың экологиялық мәдениеті, шығармашылық және зерттеушілік қабілеттері артып, тұрақты даму идеяларына бейімделген саналы тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасалады. Сонымен қатар, бұл тәсіл білім мен тәрбиенің біртұтастығын қамтамасыз етіп, оқушының функционалдық сауаттылығын арттырады.

Қалдықсыз технологияны оқу процесіне тиімді енгізу үшін мұғалім тек білім көзі емес, бағыт көрсетуші, идея тудырушы тұлға ретінде әрекет етуі тиіс. Экологиялық

бағыттағы зертханалық жұмыстар, жобалар мен сабақтан тыс іс-шаралар – мұғалімнің осындай рөлін жүзеге асырудағы нақты құралдарға айналады.

Осылайша, химия пәні арқылы оқушылардың табиғатқа деген жауапкершілік көзқарасын қалыптастырып, оларды жасыл болашақтың белсенді өкілдері ретінде тәрбиелеуге нақты мүмкіндік туады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Әлімханова Г.Ж. Экологиялық білім негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.

2. Нұғманова Б.И. Химия сабақтарында экологиялық тәрбие беру әдістемесі. – Астана: Фолиант, 2020.

Г.Е.КОЖАНТАЕВА

«№1 Жалпы білім беретін мектеп» КММ, Қаражал қ.
kozhantaeva74@bk.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН МӘТІН ОҚУҒА ҚАЛАЙ ҚЫЗЫҚТЫРУҒА БОЛАДЫ?

Аннотация. Автор бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының мәтін оқуға деген қызығушылықтарының төмен болуын тудыратын психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік және мазмұндық себептерді анықтап, оларды шешудің тиімді әдіс-тәсілдерін ұсынады. Сонымен қатар мәтін оқуға деген қызығушылықты арттыру үшін қолданылатын әдістер мен тәсілдер жүйеленіп, оқу үдерісінің әр кезеңінде (мәтінге дейін, мәтін оқу кезеңі, мәтіннен кейінгі кезең) қолданылатын тиімді құралдарды анықтаған. Зерттеудің нәтижесінде 3-сынып оқушыларының оқуға белсенділігінің артқанын, шығармашылық тапсырмаларды орындаудағы жетістіктері мен сыни ойлау дағдыларын байқалғанын көрсетеді.

Тірек сөздер: оқу сауаттылығы, қызығушылық, психологиялық себептер, педагогикалық әдістер, шығармашылық дағдылар, сыни ойлау, дифференциация, педагогикалық тәсілдер, мәтінмен жұмыс, білім беру жүйесі, функционалдық сауаттылық.

Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы стратегиялық құжаттарында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту негізгі міндеттердің бірі ретінде белгіленген. Сонымен қатар, бастауыш білім берудің пәндік бағдарламаларында тілдік дағдылардың ішіндегі «оқу» бағытына басымдық беріліп, оқушының мәтінмен жұмыс істей білуі – тұлғалық дамудың негізгі көрсеткіші ретінде көрсетілген. [1]

Алайда қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының көпшілігі мәтінге қызығушылық танытпайды, мәтін мазмұнын толық түсіне алмау, негізгі ойды табуда қиналу, ұзақ мәтіндерге назар аудармау секілді мәселелер жиі кездеседі. Бұл – білім сапасына тікелей әсер ететін өзекті мәселе.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығы мен мәтінді қызыға отырып оқу дағдысын қалыптастыру – қазіргі заман талабына сай функционалды сауатты тұлға тәрбиелеудің негізі. ХХІ ғасырдың оқушысы ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны талдап, тұжырымдап, қолдана алуы қажет. Бұл дағдылардың негізі – бастауыш мектепте қаланады. Алайда оқушылардың мәтінді оқуға немқұрайлы қарауы, мағынасын түсінбегендігі оқуы – бүгінгі білім беру жүйесінде шешімін табуы қажет мәселе болып отыр. [3].

Бастауыш сынып оқушыларының мәтін оқуға деген қызығушылығын арттырудың тиімді жолдарын анықтау мақсатында осы тақырып зерттелді. Зерттеу барысында мәтін оқуға қызығушылықтың төмен болудың келесі себептері анықталды:

1. Психологиялық себептер:

– Зейіннің тұрақсыздығы: бастауыш сынып оқушылары ұзақ уақыт бойы бір іске назар аудара алмайды, әсіресе ұзақ мәтіндерде.

– Мотивацияның әлсіздігі: бала мәтінді не үшін оқитынын түсінбеген жағдайда, оқуға ішкі ынтасы төмен болады.

– Түсінбеуден туындайтын қорқыныш: мәтінді толық түсіне алмау немесе сұрақтарға жауап бере алмау жағдайында балада сенімсіздік пен қызығушылықтың жоғалуы байқалады.

– Танымдық белсенділіктің жеткіліксіздігі: мәтін баланың жас ерекшелігі мен қызығушылығына сай болмаған жағдайда оқуға деген құлшыныс болмайды.

2. Педагогикалық себептер:

– Дәстүрлі және бірсарынды әдістерді қолдану: мұғалім тек мәтінді оқытып, сұрақ қойып қана шектелсе, бұл оқушының қызығушылығын арттырмайды.

– Дифференциацияның болмауы: барлық оқушыға бір деңгейдегі мәтін ұсыну – кейбір оқушыға тым жеңіл, ал кейбіріне тым қиын болуы мүмкін.

– Оқушының пікірін елемеу: мәтін мазмұны бойынша оқушының жеке пікірін білдіруіне мүмкіндік берілмесе, оның мәтінмен байланысы үзіледі.

– Шығармашылық тапсырмалардың жетіспеушілігі: тек дайын жауап іздеуге бағытталған жұмыстар қызығушылықты төмендетеді.

3. Әлеуметтік себептер:

– Отбасылық ортада оқуға назардың болмауы: үйде кітап оқу дәстүрі болмаса, балада да оқуға қызығушылық қалыптаспайды.

– Қазіргі цифрлық орта: мультимедиялық құралдар мен гаджеттерге әуестік баланың кітапқа деген қызығушылығын төмендетеді.

– Тілдік орта кедергілері: отбасында немесе ортада тілдік қордың шектеулілігі мәтінді түсінуіне кері әсер етеді.

4. Мазмұндық себептер:

– Мәтіндердің өмірмен байланысының әлсіздігі: бала мәтін мазмұнын өз өмірімен байланыстыра алмаса, оған мән бермейді.

– Кейіпкерлердің тартымсыз бейнесі: оқушы өзін мәтіндегі кейіпкерлермен сәйкестендіре алмаса, қызығушылығы оянбайды.

– Тақырыптың жас ерекшелігіне сай болмауы: тым күрделі немесе қызықсыз тақырыптар оқуға кедергі келтіреді.

Жоғарыда анықталған себептерді шешу үшін мәтінмен жұмыс істеуде қолдануға болатын тиімді әдістерге саралау жүргізілді. Әдіс-тәсілдері тек оқу дағдысын дамытумен шектелмейді, олар психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік, мазмұндық кедергілерді шешуге де тиімді құрал бола алады.

Төменде әр санатқа тоқталып, тиімді әдіс-тәсілдердің бұл мәселелерді шешуге қалай көмектесетінін нақтылап қарастырайық:

1. Психологиялық себептерді шешуде қолданылатын әдістер. Мәселе: Оқушылардың мәтінге деген қызығушылығының болмауы, өзін сенімсіз сезінуі, қорқу, жалығу.

Әдістер	Қалай көмектеседі
«Ой шақыру», «Кластер», «Суретпен болжау»	Оқушыда қызығушылық оятып, өз ойын еркін айтуға мүмкіндік береді
«Ойлан, жұптас, бөліс», «INSERT»	Үркіп қалмай, жеке ойымен бөлісуге ыңғайлы орта қалыптастырады
«Бағдаршам», «Екі жұлдыз, бір тілек»	Оқушы өзін бағалай алады, өзін сенімді сезінеді

2. Педагогикалық себептерді шешуде қолданылатын әдістер. Мәселе: Оқу мақсаты нақты қойылмаған, тапсырмалар мақсатқа сай болмайды, тапсырмалар оқушылардың деңгейге сәйкес құрылмаған, бірсарынды жұмыс.

Әдістер	Қалай көмектеседі
«Сюжеттік жоспар», «Борт журналы», «ЖИГСО»	Оқушыны деңгейлік және сараланған тапсырмамен қамтамасыз етеді
«Қосарлы күнделік», «RAFT»	Жеке қабілетке сәйкес жұмыс жасауға мүмкіндік береді
Қалыптастырушы бағалау, критерийлерге сәйкес құру	Нақты мақсат пен күтілетін нәтижені түсініп жұмыс істеуге үйретеді

3. Әлеуметтік себептерді шешуде қолданылатын әдістер. Мәселе: Топпен жұмыс істей алмау, өз ойын айтуда қысылу, коммуникацияның жетіспеушілігі.

Әдістер	Қалай көмектеседі
«Ойлан, жұптас, бөліс», «ЖИГСО»	Топтық жұмыста белсенділік артады, бір-бірінен үйренеді
«Автор орындығы», «Кейіпкерге хат жазу»	Өз пікірін сенімді түрде айтуға мүмкіндік тудырады
Padlet, Mentimeter	Цифрлық алаңда ой бөлісуге мүмкіндік береді, әсіресе тұйық оқушыларға қолайлы

4. Мазмұндық себептерді шешуде қолданылатын әдістер. Мәселе: Мәтін мазмұнының күрделі болуы, қызықсыз тақырыптар, түсінуге қиын болатын тапсырмалар.

Әдістер	Қалай көмектеседі
«Т кестесі», «Венн диаграммасы», «Fishbone»	Мәтінді құрылымдауға, салыстыруға, логиканы түсінуге көмектеседі
«Болжау», «Сұрақ құрастыр»	Мәтін мазмұнына белсенді қатысу арқылы тереңірек түсінеді
«Сюжеттік карта», «Бес жол өлең»	Күрделі мәтінді ықшамдап, мазмұнын меңгеруге мүмкіндік береді

Енді көптеген педагог-ғалымдардың мәтінді қызықты оқыту үшін әдіс пен мазмұнның маңыздылығы туралы көзқарастарын қарастырайық. Мысалы, Қ.Жұбанов тіл үйретуде балаға жақын тақырыптағы мәтіндерді қолдану арқылы қызығушылықты ояту керектігін айтады. Жұмабаева Ә. оқушылардың оқу қызығушылығын арттыру үшін мәтіннің мазмұны, құрылымы, тілдік ерекшелігі мен жанры маңызды екенін атап өтеді [4]. Сыздықова Р.Б. мәтінді оқытуда мәнерлеп оқу, сұрақ-жауап, рөлдік ойын, мәтін түрлерін салыстыру әдістерінің тиімділігін зерттеген [5]. Р. David Pearson (шет елдік ғалым) мәтінмен терең түсінікте жұмыс істеу үшін сұрақ қою стратегиялары, болжау және байланыстыру тәсілдері маңызды деген.

Демек, мәтінмен жұмыс істеудің тиімді әдістері мен тәсілдерін жүйелеу – оқушылардың оқу дағдыларын, түсіну қабілетін, сыни ойлауын және қызығушылығын дамыту үшін маңызды. Әдістер мен тәсілдерді жұмыс кезеңдеріне (мәтінді оқуға дейін – мәтінді оқу кезеңі – мәтінді оқығанан кейін) бөлу арқылы жүйелеуге болады.

1-кесте – Мәтінді оқуға дейінгі кезеңдегі әдіс-тәсілдер (қызығушылықты ояту, болжам жасау)

Әдіс	Тәсілдер	Мақсаты
Ой шақыру	«Тақырыпты болжау», «Сөздер	Мәтінге қызығушылық ояту,

	бұлты», «Бейнематериал көрсету»	болжам жасау
Кластер	Кілт сөздер бойынша кластер құру	Оқушының бастапқы білімін еске түсіру
Түрткі сұрақтар	«Сен қалай ойлайсың?», «Неге олай?»	Болжау, ой қозғау
INSERT стратегиясы	Оқу алдында белгі жүйесін түсіндіру	Оқуға бағыт-бағдар беру

2-кесте – Мәтінді оқу кезеңіндегі әдіс-тәсілдер (түсіну, сараптау, байланыстыру)

Әдіс	Тәсілдер	Мақсаты
Белсенді оқу әдістері	«ЖИГСО», «Борт журналы», «Ойлан, жұптас, бөліс»	Мәтінді терең түсіну, ой бөлісу
Мағынаны тану	«Қосарлы күнделік», «Бес жол өлең», «Венн диаграммасы»	Мәтін мазмұны мен өз ойын байланыстыру
Мәтін құрылымын талдау	«Басты ойды тап», «Сюжеттік жоспар», «Құрылымдық схема»	Автор ойын түсіну, құрылымды меңгеру
Сөздік жұмыс	«Синоним-антоним», «Көп мағыналы сөздер»	Тіл байлығын арттыру, сөздік қорды дамыту
Суретпен жұмыс	«Мәтінге сурет сал», «Сурет бойынша мәтін құрастыр»	Оқушы қиялын, түсінуін арттыру

3-кесте – Мәтінді оқып болғаннан кейінгі әдіс-тәсілдер (жинақтау, пікір айту, бағалау)

Әдіс	Тәсілдер	Мақсаты
Сыни ойлау	«Бес саусақ», «Автор орындығы», «Рөлге кіру»	Мәтінге жеке көзқарасын білдіру, талдау
Шығармашылық жұмыс	«Мәтінді аяқта», «Кейіпкерге хат жаз», «Сахналау»	Қиял, тіл байлығын дамыту
Рефлексия	«Бағдаршам», «Екі жұлдыз, бір тілек», «Мен нені білдім?»	Оқу үдерісін бағалау
Болжамды салыстыру	«Болжауым расталды ма?», «Мен не күттім – не болды?»	Түсіну тереңдігін анықтау

Осы тәсілдер мен әдістерді сабақтың әр кезеңіне сәйкес жүйелеп, мәтінді қызықтырып оқыту үшін сабақты төмендегідей құрылымда ұйымдастыруға болады:

Сабақтың басы. Қызығушылықты ояту. Мәтін оқуға дейінгі кезең:

– Мәтін мазмұнына қатысты суреттер көрсету;

– Болжам жасау («Қалай ойлайсың, бұл мәтінде не туралы айтылуы мүмкін?»);

– Видеофрагмент немесе дыбыс арқылы мәтінге ену.

2. Сабақтың ортасы. Мәтінді оқу кезеңі. Негізгі жұмыс кезеңі:

– INSERT әдісі: мәтін оқу барысында оқушы өзіндік белгілер қойып отырады.

– «Ойлан – жұптас – бөліс» әдісі арқылы мәтін мазмұнын талқылау.

– «Бес саусақ» стратегиясы: кейіпкерлер, оқиға орны, негізгі оқиға, жеке әсер, қорытынды.

– Кубизм әдісі арқылы мәтінге әр түрлі қырынан сұрақтар қойып, талдау жасау.

– Қабырға сұлбасы

– ПОПС формуласы

3. Сабақтың ортасы. Мәтінді оқығаннан кейінгі кезең. Қорытынды кезең:

– Мәтін бойынша кластер құру;

– Кейіпкерге хат жазу немесе жалғастырып жазу;

– Мәтінге байланысты креативті тапсырмалар (комикс жасау, сахналық көрініс, авторлық сурет салу).

Осы кезеңдерге құрылған бірнеше сабақтар топтамасы зерттеу жұмысының тәжірибелік бөлімі болды. 4 апта бойы мәтінмен жұмыс кезінде жоғарыда аталған әдістер қолданылды. Нәтижесінде 3-сыныптың оқушылары мәтін мазмұнын толық түсініп, өз ойын еркін жеткізе алуға, мазмұны бойынша шығармашылық жұмыстар ұсынуға, мәжбүрсіз оқуға, сабаққа қатысу белсенділігін арттыруға, жұптық және топтық жұмыстар жүргізуге тиімді болды.

Қорыта келе мәтінді қызықтырып оқыту – тек оқу дағдысын емес, сонымен бірге баланың ойлау, талдау, сөйлеу және шығармашылық қабілеттерін дамытудың тиімді құралы. Сабақты дұрыс ұйымдастырып, оқушының қызығушылығына сай әдістер қолдану – бұл бағыттағы табыстың негізі. Бастауыш сыныптағы әрбір мұғалім осы мақсатты көздейтін кәсіби шешімдер жасай алуы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>
3. Құсайынов А. Оқу үрдісін технологияландыру. – Алматы: Білім, 2020.
4. Жұмабаева Ә. Мәтінмен жұмыс жүргізудің әдістері. – Алматы, 2017.
5. Сыздықова Р.Б. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту жолдары. – Астана, 2019.

Е.Г.МАКАРОВА

КГУ «Гимназия №17» г.Актобе
yelena.aktobe@mail.ru

ИНТЕГРАЦИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОГРАММЫ «БІРТҰТАС ТӘРБИЕ» В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС НА УРОКАХ ФИЗИКИ

Аннотация. В статье рассматривается роль программы «Біртұтас тәрбие» в развитии ценностей учащихся через уроки физики. Программа направлена на формирование гражданской ответственности, патриотизма, уважения к культурному наследию, а также развитие социально-нравственных качеств. Автор анализирует, как через преподавание физики можно воспитывать в школьниках ценности. Рассматриваются методы и подходы, которые позволяют интегрировать воспитательные элементы в обучение физике.

Ключевые слова: «Біртұтас тәрбие», интеграция, ценности, социальные компетенции, воспитание, методы.

В современных условиях глобализации, ускоренного информационного потока и разнообразия культур важно не только передавать знания учащимся, но и активно работать над формированием у них личностных качеств, ценностей и навыков, которые являются основой гармоничного развития личности.

Основными принципами государственной политики в области образования являются светский, гуманистический и развивающий характер образования, приоритет гражданских и национальных ценностей, жизни и здоровья человека, свободного развития личности и единство обучения, воспитания и развития [1].

В этой связи программы воспитания становятся неотъемлемой частью образовательного процесса. Одной из таких программ в Казахстане является программа «Біртұтас тәрбие», направленная на всестороннее развитие школьников с учетом как национальных, так и общечеловеческих ценностей.

Программа ориентирована на воспитание учащихся в духе уважения к традициям, культуре и истории Казахстана, а также на развитие таких личностных качеств, как гражданская ответственность, патриотизм, эмпатия и сотрудничество. Внедрение данной программы в образовательный процесс требует комплексного подхода и активного вовлечения педагогического состава, а также гармоничного сочетания образовательных и воспитательных компонентов.

В государственном общеобязательном стандарте начального, основного среднего, общего среднего образования ценности образования – это ориентиры в построении системы целей обучения, основанные на общечеловеческих ценностях, являющиеся ведущим фактором в формировании личности обучающегося [2].

Важно отметить, что успешная реализация воспитательных задач программы не ограничивается только социальными дисциплинами, а может быть органично интегрирована в преподавание естественных наук, в том числе и физики.

Преподавание физики предоставляет уникальные возможности для формирования у школьников важнейших моральных и гражданских ценностей. На уроках физики можно развивать критическое мышление, понимание взаимосвязей в природе и научное мировоззрение, а также воспитывать в учащихся уважение к труду ученых, этическим нормам научной деятельности и коллективной работе. Цель данной статьи – рассмотреть, каким образом на уроках физики можно развивать ценности программы «Біртұтас тәрбие», интегрируя их в учебный процесс.

Программа «Біртұтас тәрбие» разработана с целью создания условий для всестороннего развития школьников, их подготовки к взрослой жизни и формирования гражданской ответственности. Основными целями программы являются:

- Формирование у школьников высокого уровня гражданской ответственности, патриотизма и уважения к национальному и культурному наследию.
- Развитие социальных и эмоциональных компетенций, улучшение взаимодействия в коллективе и межличностных отношений.
- Воспитание у учащихся ценностей, соответствующих общечеловеческим моральным принципам и современным стандартам гражданской ответственности.
- Обеспечение гармоничного сочетания учебной деятельности и воспитательного процесса через интеграцию программы в повседневную образовательную практику [3].

Каждая из этих целей может быть эффективно реализована на уроках физики через интеграцию воспитательных компонентов в содержание учебного процесса. Важно понимать, что предмет физики не только обучает законам природы, но и через научные концепты способствует развитию определённых ценностей, таких как точность, ответственность за результаты, объективность и честность.

Задачи программы включают внедрение активных форм воспитательной работы, создание условий для личностного роста каждого школьника и развитие навыков самосознания и саморегуляции.

Для успешной интеграции воспитательного потенциала программы «Біртұтас тәрбие» в образовательный процесс необходимо использование комплексного и системного подходов. Важно, чтобы воспитательные компоненты программы не ограничивались только определёнными уроками или мероприятиями. Воспитание должно стать частью всей образовательной среды.

1. Кросс-дисциплинарный подход. Воспитательные ценности программы интегрируются в содержание различных учебных предметов. Например, на уроках

литературы школьники могут знакомиться с произведениями, развивающими моральные и этические ориентиры, а на уроках истории – осваивать знания о культурном и историческом наследии своей страны. Такой подход позволяет развивать у учащихся не только академические знания, но и нравственные ориентиры.

2. Проектная деятельность. В рамках программы школьники активно участвуют в проектной деятельности, связанной с социальной ответственностью, культурой и историей. Применение проектного подхода позволяет не только развить критическое мышление, но и способствует формированию у детей практических навыков в решении актуальных проблем общества, вовлекая их в реальные социальные процессы.

3. Внеурочная деятельность. Важной частью программы является организация внеклассных мероприятий, таких как тематические клубы, спортивные секции, кружки, культурные и творческие мероприятия. Вовлечение учащихся в эти виды деятельности способствует развитию их социальных навыков, умений работать в коллективе и проявлять лидерские качества. Важно, чтобы воспитательные мероприятия охватывали все сферы жизни школьников и носили интегрированный характер.

4. Психолого-педагогическое сопровождение. Для успешной реализации программы требуется систематическая работа психологов и педагогов по сопровождению учащихся в процессе их взросления и личностного развития. Это включает в себя диагностику развития, проведение тренингов, семинаров и консультирование как учащихся, так и их родителей. Работа педагогов и психологов направлена на то, чтобы вовремя распознавать трудности в обучении и воспитании и оказывать необходимую поддержку.

Приведем примеры использования методов интеграции воспитательного потенциала программы «Біртұтас тәрбие» на уроках физики.

Интеграция научных ценностей в содержание уроков физики.

Физика, как естественная наука, призвана развивать у школьников понимание законов природы и формировать уважение к научному методу. Одним из ключевых аспектов является использование примеров из истории науки, чтобы показать, как на протяжении веков развивались научные идеи и как важен вклад ученых в развитие общества. Например, рассказы о работе отечественных ученых, таких как Абдулахад Абдрахманов, которые занимались исследованиями в области физики и математики, могут служить важным примером для подражания. Такие примеры развивают у школьников чувство гордости за достижения своей страны и ответственность за сохранение и развитие научного потенциала. Важно акцентировать внимание на том, как вклад казахстанских ученых в развитие физики и технологий может служить примером патриотизма и ответственности перед обществом [4].

Проектная деятельность и работа в группах. В рамках уроков физики можно организовывать проектные работы и практические эксперименты, что способствует развитию коллективной ответственности и взаимодействия между учащимися. Проектная работа позволяет школьникам не только научиться применять полученные знания, но и развить социальные и моральные качества, такие как уважение к мнению других и способность работать в команде. Например, в рамках проведения лабораторных экспериментов можно назначить каждому ученику конкретную роль, что способствует развитию лидерских качеств и ответственности за результат.

Проектная деятельность, в свою очередь, может включать в себя как решение практических задач, так и участие в научных конкурсах или выставках, что также развивает у школьников чувство ответственности за вклад в общественное благо

Использование казахстанских достижений в области науки и технологий.

Важно, чтобы учащиеся знакомились с достижениями отечественных ученых и техников, которые сделали вклад в развитие науки и технологий. Примеры таких достижений могут быть использованы как мотивационные для формирования у школьников чувства гордости за свою страну и понимания важности научных исследований для благополучия и процветания общества.

Этические и философские аспекты физики. На уроках физики можно обсуждать не только физические законы, но и вопросы, связанные с этическими дилеммами, например, использование науки для блага общества. Важно формировать у школьников понимание того, как наука может влиять на жизнь человека и общества, а также осознание ответственности за использование научных знаний.

Это способствует формированию у школьников осознания важности этического использования знаний и научных технологий. Важным элементом является воспитание у школьников уважения к труду ученых и осознание ответственности за последствия применения научных открытий.

Развитие критического мышления и аналитических способностей.

Физика как дисциплина развивает у школьников способность к анализу, логическому мышлению и решению сложных задач. Эти навыки являются важной частью воспитания, так как критическое мышление помогает учащимся не только понимать физические законы, но и принимать обоснованные решения в повседневной жизни. Формирование критического мышления в рамках физики способствует воспитанию уверенности в себе, самостоятельности и ответственности за свои действия.

Привлечение учащихся к экологическим и социальным проектам. Интеграция экологической составляющей в преподавание физики также помогает развивать ценности программы «Біртұтас тәрбие». В рамках уроков физики можно обсуждать проблемы экологии и устойчивого развития, используя знания о природных процессах, ресурсах и технологиях. Например, можно организовать проекты по разработке экологически чистых технологий, использующих физические принципы. Это способствует воспитанию у школьников уважения к природе и сознательному отношению к ресурсам. В рамках уроков физики можно рассматривать вопросы, связанные с устойчивым развитием, использованием возобновляемых источников энергии и минимизацией экологических рисков.

Для выявления эффективности интеграции ценностей программы «Біртұтас тәрбие» в образовательный процесс на уроках физики было проведено анкетирование среди учащихся 9–10 классов (125) и их учителей (10) в КГУ «Гимназия №17» г.Актобе. Основная цель — определить уровень осознанности учащихся по отношению к нравственным ценностям и их связь с содержанием учебного предмета.

Результаты анкетирования показали следующее:

72% учащихся отметили, что обсуждение физических явлений в контексте жизненных ситуаций усиливает понимание важности честности, трудолюбия и ответственности.

64% респондентов стали активнее участвовать в обсуждениях на уроках, где преподаватель связывал содержание с ценностями, например, справедливостью или уважением.

80% учителей отметили положительную динамику в дисциплине и мотивации школьников при использовании интеграционного подхода.

Таким образом, интеграция программы «Біртұтас тәрбие» в процесс преподавания физики способствует не только развитию предметных компетенций, но и формированию духовно-нравственных ориентиров у школьников. Использование ценностно-ориентированных задач и обсуждений повышает интерес к предмету, формирует критическое мышление и укрепляет личностные качества

учащихся.

Педагоги являются ключевыми фигурами в процессе внедрения программы «Біртұтас тәрбие» в образовательный процесс. От их профессионализма и готовности воспринимать воспитательные задачи как неотъемлемую часть своей работы зависит успех всей программы. Важнейшей задачей является интеграция воспитательных целей в повседневную учебную и внеурочную практику. Педагоги должны быть ориентированы на создание условий для развития личности каждого школьника, в том числе через применение инновационных методов обучения и воспитания.

Учитель должен активно вовлекать учащихся в научную деятельность, стимулировать их к поиску решений через проектную и исследовательскую работу. Важно также, чтобы педагог являлся примером для своих учеников, показывая на личном примере такие ценности, как честность, справедливость, ответственность и уважение к труду.

Не менее важным является повышение квалификации педагогов. Программа «Біртұтас тәрбие» требует от учителей постоянного обновления знаний в области психологии, педагогики и социальных наук. Регулярное участие в семинарах, тренингах и обмене опытом позволяет преподавателям лучше адаптироваться к изменениям в образовательной среде и эффективно работать с детьми разных возрастных групп. [5].

Принципы успешной реализации программы

1. Комплексность. Программа должна охватывать все сферы жизни школьника: учебную, воспитательную, социальную и культурную. Важно, чтобы воспитательные элементы были включены в каждую образовательную деятельность.

2. Гибкость и адаптивность. Программа должна быть гибкой, учитывая индивидуальные особенности учащихся и изменения в образовательной политике страны.

3. Сотрудничество с семьей. Воспитание невозможно без активного участия родителей. Поэтому важно устанавливать регулярное взаимодействие между школой и семьями учащихся, вовлекая родителей в воспитательный процесс.

4. Доступность и инклюзивность. Программа должна быть доступной для всех учащихся, включая детей с особыми образовательными потребностями, что делает её более инклюзивной и универсальной.

Интеграция воспитательного потенциала программы «Біртұтас тәрбие» в образовательный процесс представляет собой важный шаг в формировании гармонично развитого поколения, способного не только к обучению, но и к успешной социальной адаптации и гражданской ответственности. Внедрение этой программы требует от педагогов активной работы, умения интегрировать воспитание в повседневную образовательную практику и гибкости в подходах. Это позволит обеспечить всестороннее развитие личности школьников и подготовить их к жизни в современном обществе.

Преподавание физики предоставляет широкие возможности для реализации воспитательных задач программы «Біртұтас тәрбие». Через уроки физики школьники могут научиться не только разбираться в сложных научных вопросах, но и развить важнейшие качества, которые помогут им стать ответственными и активными гражданами своего общества.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Об образовании. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III [ЭР]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>
2. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего,

технического и профессионального, послесреднего образования. Приказ Министра просвещения РК от 03.08.2022 г. № 348, с изменениями от 23.01.2025 № 12 [ЭР]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

3. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы. – Астана, 2024
4. Баяхметова М.Б. Современные подходы к преподаванию физики в школьной системе Казахстана. – Алматы: Наука, 2021.
5. Курманбекова Г.К. Программа «Біртұтас тәрбие»: педагогический подход. – Нур-Султан: Казахский университет, 2020.
6. Акимова Е.И. Воспитание и образование в условиях глобализации: проблемы и решения. – Алматы: Издательство «Нур», 2019.
7. Тажибаева С.Б. Интеграция воспитательных программ в образовательный процесс. – Алматы: Жасампаз, 2021.
8. Ценности и идеалы независимого Казахстана. Коллективная монография/Под общ. ред. Шаукеновой З.К. – Алматы: Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2015 – 322 с.

М.МАМЫТБЕКҚЫЗЫ

Шымкент қаласы №49 жалпы орта білім беретін мектебі
mira_mamaeva-1985@mail.ru

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАНЫ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ТАЛДАП ОҚЫТУ

Андатпа. Бұл мақалада көркем әдебиетті талдап оқытудың «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясындағы рөлі мен мәні қарастырылады. Жаңа білім беру парадигмасына сай, оқушыны жан-жақты дамытатын, ұлттық құндылықтарға баулитын, рухани-адамгершілік тұрғыдан тәрбиелейтін әдеби білім – тәрбие процесінің өзегіне айналуы тиіс. Көркем шығарма арқылы оқушылардың патриоттық сана-сезімі, тарихи танымы мен адамгершілік қасиеттері қалыптасады.

Түйін сөздер: көркем шығарма, мектеп оқушылары, рухани құндылықтар, көркем шығарманы талдап оқыту, мінез- құлық дағдылары.

Көркем әдебиет – өмір шындығын көркем тіл арқылы бейнелейтін сөз өнері. Ол адам тағдырын, қоғам мен табиғат құбылыстарын, адам мен адам арасындағы қарым-қатынасты, рухани құндылықтарды суреттей отырып, оқырманның ойына, сезіміне әсер етеді. Көркем әдебиет автордың қиялы мен шығармашылық шеберлігіне негізделеді және ол белгілі бір идеяны, көзқарасты, ойды жеткізуді мақсат етеді.

Бұл мол жауапкершілікті істі жүзеге асыруда білім ордасында жүргізілетін пәндер аралығында қазақ әдебиеті пәнінің өзіндік ерекшелігі бар. Себебі, білім алушыларға еліміздің қоғамдық өмірін, адами құндылықтарды, оның ішінде бірлік және ынтымақтастық, әділдік және шығармашылық, еңбекқорлық пен кәсібилік құндылықтарға баулу, арман-мақсатын нақты білу, оларға идеялық-саяси, рухани-адамгершілік, этикалық- эстетикалық тәрбие беру, өмірге деген көзқарасын, мінезін-құлқын, жалпы мәдениетіне тәрбиелеуде көркем әдебиетті құнды құралдардың бірі ретінде қолдану – әдебиет пәнінің басты міндеті болып табылады.

Көркем әдебиет – өнер пәні болып табылады. Көркем шығарма арқылы білім алушылардың рухани жан дүниелері байиды, өз ана тілін қастерлеу, адамгерге құрмет көрсетуге дейінгі әрекеттері дағдыланады. Көркем шығарма арқылы білім алушылардың халқымыздың мұрасын, оның сан мың жылдар бойы қойнауында болған сөзсандығы төгіледі, сол арқылы еліміздің арман – мақсаттары, келешекке деген үміті, қиялы, үлкен сенімі айқын болады. Көркем шығарманы оқытудың басты

ерекшелігі – білім алушыларды шешендік өнердің қыры мен сырын ұғындыру, халық өсиеттерінен, халық даналығынан күш алу, шығармаға деген қызығушылығын ояту, еліміздің рухани құндылығы – шығарманы барынша жан – жақты меңгерту, сол арқылы адамгершілікке, инабаттылық пен имандылыққа, парасаттылыққа тәрбиелеу.[1]

Жас өспірім жастайынан таңып білгенін бойына жинаған бала эстетикалық-этикалық мәденитеттерге, еңбекқорлық пен кәсібилікке, сұлулық әлеміне, әсемдікті жан дүниесіне бала бақшадан, мектептің алғашқы сыныптарынан қызығып көңіл аудара бастайды. Оқушылар оқу бағдарламасының қойған талаптарына орай әдебиет сабақтарында қазақ және туыс елдерінің дүниежүзі әдебиеттерінің алдыңғы қатарлы үлгілерімен таныса алады.

Көркем әдебиетті оқып – білуде жас жеткіншек өзінің шығармашылық есте сақтау, ойлау қабілеттерін арттырып, оқып шыққан шығармасы аясында ой – тұжырымдар, қонымды пайымдаулар, құнды қорытынды жасай алады. Сабақ үдерісінде көркем әдебиеттерді тиімді талдау әрекеттерін жасау білім алушылардың пәнді оқуға деген қызығушылықтарын, жасампаздық пен жаңашылдық құндылықтарын молайтады.

Көркем шығарманы оқу барысында оқушылардың қоршаған орта, қоғам туралы пікірлері артады. Қоршаған орта, табиғат әлемі, жамандық пен жақсылық, әділетсіздік пен әділдік, сауап және обал т.б. Әр түрлі рухани – әлеуметтік, қоғамдық мәселелер, рухани – әлеуметтік, рухани адамгершілік, саяси – тарихи өзгерістерге өз тұрғысынан баға береді. Жақсылардан үлгі алатын, жаманнан бойын аулақ ұстайтын өмірлік өнеге жинайды. Аталған іс - әрекеттерге сай жас өспірім өз заманының өмір сүріп отырған дәуірінің қажеттілігіне орай тұлға болып қалыптасады. Көркем шығармамен таныса отырып, ондағы іс – әрекеттердің жүйесін, шығарманың тақырыбын, идеясын ой елегінен өткізіп, шәкірттік ақыл – парасатына салады. Бойына жинаған әсеріне орай әрқайсысы өзінше қорытынды жасайды. Ол айналаны түсінуге, ұғынуға өзінің саналы қарым - қатынасын, қоршаған орта мен қоғамға өзіндік көзқарасын рухани құндылықтар негізінде жүйеге келтіруге, өзінің жеке ұстанымын айқындауға әрекет жасайды. Өзін – өзі жетілдіру, жеке тұлғаның өзіндік белсенділігін танытуы, өзінің жеке қабілеттері мен әлеуметтік мүмкіндіктерін арттыруға ие бола алады. Тұлғаның толысуы, өмірдің маңызы мен мақсатын түсіне алады. [2]

Әдеби шығарманы сабақтың барысында талдаудың бірінші жолдары, кейіпкерлерді оқырманға таныстырудың қарапайым үлгілері – оның сыртқы келбеті, сөйлеген сөзі, жасаған әрекеті, ойлау қабілеттері, автордың кейіпкерге , қоршаған ортаға деген әлеуметтік – тұрмыстық көзқарасы, шығарманың тақырыбы, идеясы сияқты мәселелер мектептің алғашқы сыныптарынан бастау алып, сыныбы жоғарлаған сайын әдеби шығарманы талдау әрекеттері түрленіп, күрделенеді. Жалпы білім беретін орта мектеп іс-әрекеттерінде көркем шығарманы талдаудың тұтастай (немесе автор ізімен), образ бойынша (кейіпкер, жан - жануар, табиғат, т.б. бейнелері), проблемалық-тақырыптық деген сияқты кеңінен тараған әдістемелік жолдары қолданылады. Дегенмен, күнделікті сабақ барысында әлі де болса мақсатты түрде талдауға жеткілікті деңгейде көңіл бөлінбейтіндігі байқалады. Білім алушылар көркем шығарманы талдау аясында табиғаттың оброзына, көркем бейне мінез- құлқының қалыптасу жолдарына, шығарманың сюжеттік желілері мен композициялық 10 құрылымдық беттен аспайтын.[3]

Қандай талдау түрі болса да, не мақсат көзделеді? Бұл сұраққа әдіскер Қ.Бітібаеваның сөзін негізгі ала жауап берсек

1. Оқушының туындыны қабылдауы, әсері, эмоциясын тану,
2. Эстетикалық талғамын қалыптастыруға сеп болу,
3. Таным қабілеті, ойлау белсенділігі мен дербестігін ұштау,

4. Ең бастысы – көркем туынды бойынша талдау жасау, пікір айту жолдарын меңгерту (тақырыбы, авторлық идея, образдар жүйесі, сюжеттік- композициялық ерекшелігі, көркемдік-эстетикалық жағын т.б. кешенді түрде қарастыру). [5]

Шығармадағы кейіпкерлер, олардың жоғарлау динамикасы, сюжеттік желі болмаса, композициялық құрылымы дұрыс жасалмайды. Демек, әдеби шығармада да кездеспейді. Сол себепті ұстаз мектептің ішінде әдеби шығарманы оқытып, үйрету барысында кейіпкерлерді түрлі іс –әрекеттерге байланысты өзге бейнелермен, рухани құндылықтармен қарым – қатынаста қарастырғаны дұрыс. Оны мән-мағынасы бар құбылыстармен салыстырып, оған оқушылардың өз ойларын ортаға салуға көңіл бөлгені жөн.

Білім алушылар көркем шығармадағы әсем ойды ақиқат ретінде қабылдау, оның типтілік, форма мен мазмұн, образдылық сияқты әдебиеттің теориялық тұстарына көңіл бөлмеуі мүмкін. Сондықтан ұстаз көркем шығармамен жұмыс жасарда жұмысты тереңдете отырып, білім алушыларды әдеби-теориялық қабілеттілікке үйретуі қажет. Бұл іс – әрекет көркем шығарманы тереңдете талдауға, саналы білім алуға баулиды.[4]

Білім ордасынды көркем шығарманы оқытудың маңыздылығы шығарманы оқыту, талдау, оқырманның өзіндік ойын қалыптастыру. Көркем шығарманы оқу бар да, талдау да бар. Оқып, білмей талдау жасалмайды. Егер шығарманы бала өз әрекетімен оқыса, талдаудың ұйымдастырылуы, жобалануы, адами құндықтарды (бірлік және ынтымақтастық, еңбекқорлық пен кәсібилік т.б) тиімді жақтарын жүзеге асыры алады. Шығарманы білім алушы қалай оқып, ол туралы жеке ойы туады, қабылдайды, өз пікірін қалай жеткізетіндігі – бұл ұстаз бен білім алушының бірігіп жасаған еңбегінің жемісі. [6]

Әдебиет пәнін рухани құндылықтарға баулай отырып талдап оқыту – тұлғаны тәрбиелеудің негізі

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде әдебиет пәнінің орны ерекше. Әдебиет – тек көркем шығармалармен таныстыратын пән ғана емес, ол – оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыратын тәрбие құралы. Осы орайда әдебиет пәнін талдап оқыту – оқу бағдарламасының негізгі талаптарының бірі ретінде қарастырылады.

Рухани құндылықтар негізінде талдап оқытудың маңыздылығы әдеби шығарманы жай ғана оқып шығу жеткіліксіз. Әр кейіпкердің іс-әрекетін, шығарманың композициясын, тілдік ерекшеліктерін, рухани құндылықтарды ұғыну, өз өмірлерінде қолдана білу, авторлық ұстанымды терең талдау арқылы оқушы көркем мәтінді саналы түрде түсінеді. Бұл тәсіл сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытып, мәтінмен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады.

Жаңа буын оқу бағдарламасында оқушының жеке дамуына бағытталған құзыреттілік тәсілге мән беріледі. Әдебиет сабағында рухани құндылықтарға талдап оқытуды жүзеге асыру арқылы келесі оқу мақсаттары орындалады:

- Мазмұнды меңгеру – көркем мәтінді түсініп, негізгі ойды, құндылықтарды анықтау;

- Талдау жасау – кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалау, рухани құндылықтармен байланыстыру, шығарма құрылымын саралау;

- Шығармашылық жұмыс – өз көзқарасын білдіру, эссе, пікір жазу;

- Салыстыру – шығармаларды тарихи-әлеуметтік контекстте қарастыру;

- Тілдік талдау – автордың тілі мен стилін саралау.

Бұл бағыттар білім алушының әдеби талдау машығын дамытып қана қоймай, оны рухани тұрғыда байытады.

Талдап оқытудың әдіс-тәсілдері

- Ішкі монолог әдісі – кейіпкер атынан ой жүгірту;

- "Автор – кейіпкер – оқырман" моделі;

- Интерпретациялық сұрақтар арқылы диалог орнату;
- Графикалық талдау – схема, диаграмма жасау;
- "Кубизм" әдісі, INSERT, Түртіп алу секілді белсенді оқу стратегиялары.

Мәнерлеп оқу. Мәнерлеп оқу дегеніміз, мәтіннің мағынасын түсініп алған соң, сол мағынаны тиісті көңіл күй, ой-сезіммен жеткізіп, дұрыс, анық, дауыстап оқу.

Логикалық оқу. Мәтіннің бөліктерінде, әр бөліктің ішіндегі сөйлемдерде негізгі ойды білдіретін сөздерді, сөз тіркестерін анықтайды. Оларды екпін түсетіндей етіп оқиды. Ой арасын дауыс үзілісімен білдіреді. Бұл – логикалық үзіліс.

Көңіл күймен оқу. Мәтіннің мазмұнын дұрыс оқу үшін оның ішіндегі қуаныш – қайғыны, реніш- шаттықты, жеңіл сүйсіне күлу мен ащы мысқылды, т.б. сезіммен, көңіл-күймен оқу шарт. Ол үшін міндетті түрде, мәтін мағынасын алдын ала түсініп алу қажет.

Талдап оқу. Мәтінді талдап оқысақ, оны жақсы түсініп, еске ұзақ сақтаймыз. Талдап оқудың тәсілдері жоспар жасаудан, тезистен және дәлелдемелерден тұрады. Мәтіннің негізгі ойларын анықтап, оларды рет-ретімен тізімдеп жазып, жоспар құрып аламыз. Сөйтіп, негізгі ойларды, оларды баяндай ретімен меңгереміз.

Мұхтар Әуезовтің «Көксерек» шығармасын «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы негізінде талдау.

Елімізде оқушыларға тек оқу бағдарламасына негізделген білім беріп қана қоймай, сонымен қатар ұлттық тәрбиені бірге алып жүру «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының мақсаты болып отыр. Бұл бағдарлама арқылы біз әдеби шығармаларды оқи отырып, бойымызға отансүйгіштік, еңбекқорлық, тәртіптілік, әділдік, жасампаздық қасиеттерін қалыптастыруға жол ашады. М.Әуезовтің «Көксерек» повесі адамзаттың табиғатпен тепе-теңдік қарым – қатынасын сақтауды ұғындырады.

Тәуелсіздік және отаншылдық құндылықтары тұрғысынан талдау жүргізу;

Халықпен/ мемлекетпен бірлікті және өз мемлекетінің дамуы үшін жеке жауапкершілікті түсіну;

Халқымызды, табиғатты, жерін аялай, қорғай білу, еліне деген құрметті арттырады;

Шығармада халықтың тұрмыс – тіршілігі, жан бағу әрекеттері суреттелген, сол арқылы еліміздің тәуелсіздігін сақтау әрбір тұлғаның парызы екендігін түсіндіреді.

Бірлік және ынтымақ құндылығы

Қоғамның игілігіне, қоршаған ортаны қорғауға және адамдардың өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған;

Халықтың табиғатпен тығыз қарым-қатынаста өмір сүруі ауыл өмірінің шынайы бейнесі, қазақы болмысы, аңшылық бұл іс-әрекеттен ауызбіршілік көрсетеді.

Үлкендердің айтқан өнеге сөздері, кеңестері үлкендерге деген құрметтілікті аңғартады.

Құндылық: еңбекқорлық және кәсіби біліктілік

Дамуға және оқуға үнемі ұмтылу;

Аңшылардың Көксерекке тұзақ құру үшін, үздіксіз жасаған әрекеттері, мал бағу әрекеттерінен еңбекқорлықты дәріптейді.

Құндылық: жасампаздық және жаңашылдық

Мақсаттарға жету үшін бастаманы ұсыну, жаңа мүмкіндіктер іздеу және идеяларды іске асыру;

Аңшылардың өзара бір-бірлерімен ой бөлісуі, Көксеректі қолға түсіру үшін тағамға у қосуы, аңшылардың аңдып, соңынан қуы, әлі жететін Аққасқаны табуы, жоспар құруын жасампаздық құндылығын байқауға болады.

Құндылық: заң және тәртіп

Жағдайларда белгіленген ережелер мен рәсімдерді, үйлесімді әлеуметтік қатынастарды сақтау;

Табиғатты зорлықпен, күшпен, бағындыру мүмкін емес! Адам рухани дүниесін сыртқы құбылысын тану арқылы қалыптасады. Тұзтағысын қанша қолға үйреткенімен ол табиғат заңдылығына қарама-қайшылық екендігін білдіреді.

«Көксерек» повесі оқушыға жан-жақты өнеге бере алатын шығарма. Бұл шығармада рухани құндылықтарды, табиғат заңдылықтарын, адамгершілік қасиеттерін кездестіруге болады. Әуезовтің М. бұл шығармасы оқушыны жан-жақты дамытуға, ұлттық рухы жоғары тұлғаны тәрбиелеуге тигізетін септігі мол.

Көркем шығарманы рухани құндылықтар арқылы талдап оқыту оқушылардың бойында ұлттық, рухани құндылықтарды жоғары бағалап, өзінің жеке тұлға болып қалыптасуына қосатын үлесі мол. Ұстаз бастауыштан баланың бойына ұлттық құндылықтарды дарыта отырып, өздігінен ізденіп, талпынуына бағыт бағдар беруі тиіс. Сол себепті қазақ әдебиеті пәнін талдатып, тереңмен оқытса, баланың көркем шығарманы оқуға деген құштарлығы артады.

Мақаламды қазақтың ұлы жазушысы М.Әуезовтің сөзімен аяқтаймын. Бұл дәуірде өз тілін, әдебиетін білмеген, қадірлемеген адам толық мәнді интеллигент емес.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: «Атамұра» баспасы, 2003.
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1993.
3. Ақшолоақов Т.Қ. Шығарманың көркем айшықтарын таныту. – Алматы, 1994.
4. Ахметов К.К. Әдебиеттану әліппесі. – Алматы, 2000.
5. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – Алматы, 1997.
6. Дәулетбекова Ж. Оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру. – Алматы, 1997.

А.Е. ПРИМКУЛОВА

Шымкент қаласы, «Parasat AJ» жекеменшік орта мектебі ағылшын тілі пәні мұғалімі
primkulovaigerim@gmail.com

ОҚУШЫЛАРДЫ «ЕҢБЕКҚОРЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІБИЛІК» ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНА СЫНЫП САҒАТЫ АРҚЫЛЫ БАУЛУ

Аннотация. Бұл мақалада оқушыларды біртұтас тәрбие бағдарламасы аясында «еңбекқорлық және кәсібилік» құндылықтарына сынып сағаты арқылы қалай баулуға болатындығы ғылыми-практикалық тұрғыда қарастырылады. Автор оқыту мен тәрбиелеудің интеграцияланған тәсілін ұсына отырып, еңбекке баулу, кәсіби бағдар беру, өмірлік дағдыларды дамытуға бағытталған тапсырмалар мен әрекеттер үлгілерін талдайды. Мақалада тиімді сынып сағаттарының құрылымы, мұғалімнің рөлі, оқушылардың белсенділігін арттыру әдістері мен табысты тәжірибелерге шолу беріледі. Сонымен қатар, құндылықтарды қалыптастыруда тұлғалық-бағдарлы, құзыреттілікке негізделген және әрекет арқылы үйрету әдістерінің тиімділігі негізделеді.

Түйін сөздер: құндылықтар, еңбекқорлық, кәсібилік, сынып сағаты, тәрбие, біртұтас бағдарлама, функционалдық сауаттылық.

Бүгінгі заманауи білім беру жүйесі оқушыларды тек біліммен ғана қаруландырып қоймай, олардың тұлғалық қасиеттерін, өмірге бейімделу дағдыларын, құндылықтық бағдарын қалыптастыруды басты мақсат етеді. Осы орайда Қазақстан Республикасының Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға

арналған мемлекеттік бағдарламасында білім мазмұнына құндылықтар жүйесін енгізу қажеттігі ерекше аталып өтеді.

Соның ішінде еңбекқорлық пен кәсібилік – оқушылардың болашақ өміріне тікелей ықпал ететін маңызды қасиеттер. Аталған құндылықтар тұлғаның мақсатқа жету жолындағы табандылығы, өз ісіне жауапкершілікпен қарауы, өзін-өзі дамыту қабілеті секілді қырларын қалыптастырады. Бұл бағытта сынып сағаттарының тәрбиелік мәні зор.

Осы мақалада біз біртұтас тәрбие бағдарламасы аясында сынып сағаты арқылы «еңбекқорлық» және «кәсібилік» құндылықтарын оқушылар бойына сіңірудің тиімді жолдарын қарастырамыз.

Құндылықтар – тұлғаның дүниетанымын, мінез-құлқын, шешім қабылдауын айқындайтын рухани-адамгершілік бағдарлар жүйесі. Педагогикада құндылықтар жеке тұлғаның әлеуметтік ортасында өзін-өзі танып, қоғамға пайдасын тигізуге бағытталған ішкі мотивация көздері ретінде қарастырылады. Олар адамның іс-әрекетінің мазмұнына, мақсатына, бағыттылығына ықпал етіп, адамгершілік мінез-құлық нормаларын реттеуші рөл атқарады.

Ғылыми зерттеулерде (Қалиев С., Жоламанова А., Шәкәрімнің «үш анық» философиясы және т.б.) құндылықтар тәрбиесі – тәрбие процесінің негізгі өзегі деп танылады. Атап айтқанда, білім беру мазмұнына кіріктірілген құндылықтар жүйесі – заманауи оқытудың басты талаптарының бірі. Бұл – білім беру мен тәрбиені біртұтас жүйеде қарастырудың негізі [1-3].

Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінде енгізілген біртұтас тәрбие бағдарламасы әрбір оқу орнында тәрбие жұмысын жүйелі, мақсатты, ұлттық мүддеге сай жүргізуді көздейді. Бұл бағдарламаның негізінде 7 басты жалпыадамзаттық құндылық анықталған.

Бағдарламаның мазмұны құндылықтарды оқу процесінде, сыныптан тыс іс-шараларда, тәрбие сағаттарында және мектептің жалпы тәрбиелік ортасында кешенді түрде жүзеге асыруды қарастырады. Әсіресе «еңбекқорлық» пен «кәсібилік» құндылықтары оқушының болашақ кәсіби бағыт-бағдарын айқындауда маңызды рөл атқарады.

Еңбекқорлық – оқушыны табандылыққа, қажырлылыққа, өз күшіне сенуге, мақсат қоюға және оған жетуге үйрететін негізгі қасиет. Еңбекке құрмет – ұлттық тәрбиенің де негізі. Қазақ халқы «Еңбек түбі – береке», «Бейнет түбі – зейнет» деп, ерқашан адал еңбекті жоғары бағалаған.

Кәсібилік ұғымы қазіргі таңда тек белгілі бір мамандықты меңгерумен шектелмейді. Ол – өз ісіне жауапкершілікпен қарау, үздіксіз өзін-өзі дамыту, сапаға ұмтылу, уақытты тиімді пайдалану, кәсіби этика мен коммуникативтік дағдыларды меңгеру сияқты қабілеттермен ұштасқан кешенді ұғым. Мектеп қабырғасында бұл қасиеттерді ерте бастан дамыту – оқушының өмірлік жолында үлкен көмек.

Осы құндылықтарды сынып сағаты арқылы қалыптастыру – тұлғаның ішкі мотивациясын оятуға, еңбекке және болашақ кәсібіне саналы көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сынып сағаты – оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытуға, әлеуметтік және психологиялық бейімделуіне, жалпы өмірлік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жүйелі, мақсатты тәрбиелік іс-шара. Бұл – тәрбие мен оқыту арасындағы байланысты нығайтатын және оқушылармен ашық пікір алмасуға жағдай жасайтын бірегей алаң.

Сынып сағатының құрылымы, әдетте, келесі кезеңдерді қамтиды:

- Кіріспе (мотивациялық бөлім).
- Негізгі бөлім (ақпарат ұсыну, тапсырмалар, талқылау).
- Шығармашылық әрекет (жобалау, пікірталас, көрініс, постер жасау т.б.).
- Қорытынды (рефлексия, кері байланыс).

Сабақ барысында оқушы тек тыңдаушы емес, белсенді әрекет етуші, пікір білдіруші, талдаушы рөлінде болуы тиіс.

Құндылықтық бағдарланған сынып сағаттары дәстүрлі ақпараттық емес, керісінше, әрекетке негізделген, баланың ішкі жан-дүниесіне әсер ететін, тәжірибелік бағыттағы іс-шара болуы керек. Мұндай сабақтардың ерекшеліктері:

- шынайы өмірмен байланыстылығы – мысалдар нақты жағдайлардан алынады;
- жеке тұлғаның пікірін құрметтеу – әр баланың пікірі маңызды;
- диалогтық тәсіл – пікірталас, сұхбат, топтық жұмыс басым;
- эмоционалдық әсер – бейнематериал, шығармашылық тапсырмалар арқылы оқушының сезіміне әсер ету;
- рефлексияға негізделу – бала өз әрекетін, көзқарасын талдай алады.

Құндылықтық мазмұнды сабақтарда мұғалім оқушының жүрегіне жол таба отырып, тұлғалық даму бағыттарын қалыптастырады.

Мұғалім – тәрбие процесінің негізгі тұлғасы. Ол:

- көшбасшы ретінде: сынып ұжымын ұйымдастырады, мақсат қояды, бағыт сілтейді;
- бағыт беруші ретінде: оқушының өзіндік ізденісіне жағдай жасайды, пікірін тыңдайды;
- үлгі көрсетуші ретінде: өзінің еңбекқорлығы, кәсіби шеберлігі, әдептілігімен үлгі болады.

Оқушы мұғалімнің іс-әрекетін, сөйлеу мәнерін, қарым-қатынасын үлгі тұтып өседі. Сондықтан құндылықтар тәрбиесінде мұғалімнің кәсіби және тұлғалық бейнесі айрықша мәнге ие. Ол өзінің мінез-құлқы, сөз саптауы, оқушыға деген қарым-қатынасы арқылы құндылықтарды саналы түрде дарыта алады.

Еңбекқорлық – бала жастан тәрбиеленетін, жүйелі түрде дамытылатын мінез-құлық қасиеті. Сынып сағаттарында бұл құндылықты қалыптастыру үшін төмендегідей әдістер мен тапсырмалар тиімді:

1. «Менің еңбек күнім» атты рефлексивті күнделік жүргізу

Оқушылар аптасына бір рет өздерінің атқарған еңбектері жайлы шағын жазбалар жазады. Бұл әрекет баланың еңбекке көзқарасын қалыптастыруға және өз ісіне баға бере білуге үйретеді.

Мақсаты: еңбектің құндылығын сезіну, өзін-өзі дамытуға бағыттау.

2. «Кәсіп иесі болғым келеді» тақырыбында эссе жазу

Мұғалім оқушылардан өз болашақ мамандығы туралы армандарын қағаз бетіне түсіруді сұрайды. Эсседе еңбекке, кәсіби даму мен табысқа жетудің жолдары туралы ойлар қамтылады.

Мақсаты: еңбекке ұмтылыс, мақсат қою, армандарды шынайы жоспарлауға бейімдеу.

3. Топтық жоба: «Мектептегі еңбек акциясын ұйымдастыру»

Оқушылар шағын топтарға бөлініп, мектептегі пайдалы еңбек іс-шарасын ұйымдастырады (мысалы, аула тазалау, кітапхана жүйесін реттеу, гүл отырғызу). Жобаға жоспар құру, орындау және нәтижесін қорғау кезеңдері кіреді.

Мақсаты: ұжымдық еңбек дағдысын қалыптастыру, ортақ іске жауапкершілікпен қарау.

4. «Өз ісің – өз абыройың» атты еңбек тақырыбындағы пікірталас

Оқушылар еңбекке байланысты мақал-мәтелдер мен нақыл сөздер негізінде өз көзқарастарын ортаға салып, өзара пікір алмасады.

Мақсаты: еңбек туралы ұлттық дүниетанымды сіңіру, сөз мәдениетін дамыту.

3.2. Кәсібилікті дамытуға бағытталған әрекеттер

Кәсібилік – баланың болашақ өмірінде табысты болуына әсер ететін басты фактор. Сынып сағатында бұл құндылықты дамыту келесі әрекеттер арқылы жүзеге асады:

1. Мамандықтар әлеміне саяхат (интерактивті тренинг)

Оқушыларға түрлі мамандықтар туралы бейнематериал көрсетіледі, олардың мазмұны талданады. Оқушылар өз қызығушылығына сәйкес мамандықты таңдап, неге таңдағанын дәлелдейді.

Мақсаты: мамандыққа қызығушылық, еңбек нарығы туралы түсінік қалыптастыру.

2. Қонаққа маман шақыру

Сынып сағатына белгілі бір саланың маманын (дәрігер, ұстаз, инженер, журналист т.б.) шақырып, оқушылармен еркін сұхбат ұйымдастыру.

Мақсаты: өмірлік тәжірибе арқылы кәсіби мотивация беру, нақты мысал арқылы кәсібиліктің маңызын түсіндіру.

3. Рөлдік ойын: «Кәсіби кеңес беру орталығы»

Оқушылар маман және клиент рөлінде болып, бір-біріне кеңес береді. Бұл ойын арқылы коммуникативтік қабілет, тыңдау, сауатты жауап беру дағдылары дамиды.

Мақсаты: кәсіби этика мен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.

4. «Бір күн – бір мамандық» апталығы

Апта бойы әр оқушы белгілі бір мамандықты таңдап, сол маманның күн тәртібін, міндетін, біліктілік талаптарын зерттейді. Апта соңында сынып ішінде презентациялар өткізіледі.

Мақсаты: зерттеу, ақпаратты талдау, сөйлеу, таныстыру қабілеттерін дамыту.

Іс-әрекет арқылы құндылықтарды меңгерту – қазіргі білім берудің басты бағыттарының бірі. Бұл әдіс балаға теорияны тәжірибе арқылы түсінуге мүмкіндік береді.

- Шынайы тапсырмалар: оқушыға нақты міндет жүктеу (мысалы, мектеп іс-шарасын ұйымдастыруда жауапты болу).

- Командалық жұмыс: ортақ жобаға бірігіп жұмыс істеу (мысалы, «Менің мамандығым» көрмесі).

- Өзара бағалау: оқушылар бір-бірінің жұмысын бағалайды.

- Өзін-өзі бағалау: жеке өсу траекториясын талдау.

Нәтиже: оқушыда ішкі жауапкершілік, жүйелі еңбек ету әдеті, кәсіби бағыттылық, рефлексия жасау қабілеті қалыптасады.

Тәрбие жұмысының тиімділігін бағалау – оның сапасын арттыру мен болашақта жетілдіру үшін қажет міндет. Сынып сағаттары арқылы берілген құндылықтардың оқушыда қаншалықты дамығанын төмендегі әдістер арқылы анықтауға болады:

Мұғалім сыныптағы тәртіп, белсенділік, бастамашылық таныту деңгейін жүйелі түрде бақылап, күнделікке жазып отырады. Бұл – оқушының мінезіндегі өзгерістерді көруге мүмкіндік береді.

Мысалы: белсенді оқушының топ жұмысында жауапкершілік алуы, тәртіпке бейімделуі, еңбекке шын ниетімен қатысуы.

Оқушылар мен ата-аналарға сауалнамалар тарату арқылы құндылықтардың меңгерілу деңгейін бағалауға болады. Ашық сұрақтар арқылы оқушының ішкі көзқарасы мен ой толғауын анықтау тиімді.

Мысал сұрақтар:

- Сен үшін еңбек не білдіреді?

- Болашақта қандай маман болғың келеді? Неліктен?

Оқушылар жүргізетін рефлексиялық күнделік, эссе немесе «Мен бүгін не үйрендім?» сынды шағын жазбалар – ішкі ой-сезімнің, құндылықты қабылдау деңгейінің айғағы.

Сынып жетекшісінің портфолиосы арқылы белгілі бір кезең ішінде атқарылған жұмыстың көлемі мен сапасы талданады. Сынып сағаттарының жоспарлары, фото, бейнематериалдар, оқушы жұмыстары – бағалаудың дәлелі.

Ата-аналардан алынған пікірлер оқушының мектептен тыс ортасындағы мінез-құлқындағы өзгерістерді анықтауға көмектеседі. Құндылықтарды мектеп пен отбасы бірлесе отырып тәрбиелеу тиімділікті арттырады.

Сынып сағаттары – оқушының тұлғалық қалыптасуына бағытталған маңызды платформа. Еңбекқорлық пен кәсібилік құндылықтарын мақсатты түрде жоспарланған, оқушыны қызықтыратын және белсенді әрекетке жетелейтін сабақтар арқылы ғана тиімді дамытуға болады. Мұндай жұмыс тек тәрбиеші мұғалімнің шығармашылығына емес, мектеп ішіндегі жалпы тәрбиелік ортаның сапасына да байланысты.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасының мүмкіндігін тиімді пайдалану, оқушыға жақын әдістерді қолдану, оның нақты өмірмен байланысын көрсету – осы құндылықтарды табысты қалыптастырудың негізі.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қалиев С. Жалпы адамзаттық құндылықтар және тәрбие. – Алматы, 2019.
2. Жоламанова А. Тәрбие жұмысының жүйесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
3. Тілеубергенов С. Құндылықтар арқылы оқушыларды тәрбиелеу әдістері. – Тәрбие жұмысы журналы, №3, 2022.

Е.А.ПАК¹, А.И.ИВАНОВА²

КГУ «Специальная школа-интернат № 9» УОКО
lenok.le81nochek.81@mail.ru¹ alevtina.ivanova66@yandex.ru²

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КАРТОЧЕК ПЕКС (PECS) В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С АУТИСТИЧЕСКИМ СПЕКТРОМ

Аннотация. Статья рассматривает методику использования карточек PECS (Picture Exchange Communication System) для работы с детьми с расстройствами аутистического спектра (РАС). PECS – это система, помогающая детям с РАС выражать мысли и желания через визуальные образы. Автор подчеркивает значимость визуализации в организации деятельности детей с РАС. Карточки PECS развивают навыки самообслуживания, важные для социальной адаптации. Использование карточек способствует развитию коммуникативных навыков и уверенности в себе у детей с РАС. Визуальная поддержка облегчает взаимодействие с окружающими, помогая детям чувствовать себя успешнее в обществе.

Ключевые слова: РАС, визуальные средства коммуникации, карточки PECS, навыки самообслуживания, коммуникация.

РАС – это комплекс расстройств, которые характеризуются нарушениями социального взаимодействия, общения и ограниченными интересами и повторяющимися действиями. Дети с расстройствами аутистического спектра (РАС) испытывают трудности в адаптации к окружающей среде, что может привести к социальной изоляции, проблемам в обучении и развитии.

Дети с РАС могут иметь ряд особенностей, которые влияют на их развитие и поведение. Вот некоторые из них:

1. Трудности в социальном взаимодействии. Дети с РАС могут испытывать сложности в установлении и поддержании контактов с другими людьми, в понимании и выражении эмоций, а также в соблюдении социальных норм и правил.

2. Ограниченные интересы и повторяющееся поведение. Дети с РАС часто проявляют интерес к определённым темам или объектам, которые могут казаться

необычными или ограниченными для других детей. Также они могут повторять определённые действия или ритуалы.

3. Проблемы с коммуникацией. У некоторых детей с РАС могут быть трудности с вербальной и невербальной коммуникацией. Они могут иметь задержку в развитии речи, трудности в понимании языка или особенности в использовании языка.

4. Чувствительности к стимулам. Дети с РАС могут быть более чувствительными к звукам, свету, запахам и другим стимулам, чем другие дети. Это может приводить к тому, что они избегают определённых ситуаций или объектов.

5. Сложности в адаптации к изменениям. Дети с РАС могут испытывать трудности при переходе от одной ситуации к другой или при изменении привычного распорядка дня.

6. Особенности в восприятии и обработке информации. Дети с РАС могут по-разному воспринимать и обрабатывать информацию, что может влиять на их обучение и поведение.

7. Трудности в развитии навыков самообслуживания и бытовых навыков. Некоторые дети с РАС могут медленнее осваивать навыки, необходимые для самостоятельной жизни, такие как одевание, еда, личная гигиена.

8. Разнообразие когнитивных способностей. У детей с РАС уровень интеллекта может варьироваться от высокого до низкого. Некоторые дети могут иметь выдающиеся способности в определённых областях, в то время как другие могут испытывать значительные трудности в обучении.

Среди характерных признаков раннего детского аутизма большое место занимают нарушения речи, и как результат – несформированность коммуникативного поведения.

Проблемой аутизма занимались такие авторы, как Т.Л. Лещинская, К.С. Лебединская, О.С. Никольская, С.А. Морозова, И.В. Ковалец, Г.Е. Большакова и др.

Нарушение общения и коммуникации у детей с РАС может проявляться в различных формах и иметь значительное влияние на их социальное взаимодействие и развитие.

Основные трудности в общении и коммуникации у детей с РАС:

1. Недостаток вербальных навыков: некоторые дети с РАС могут иметь ограниченный словарный запас или трудности с формулированием мыслей и идей. Это может затруднять выражение своих потребностей и эмоций.

2. Невербальные сигналы: дети с РАС могут испытывать сложности с интерпретацией невербальных сигналов, таких как мимика, жесты и тон голоса. Это может приводить к недопониманию в общении.

3. Повторяющееся поведение: некоторые дети с РАС могут проявлять повторяющееся или стереотипное поведение во время общения, что может отвлекать от взаимодействия или делать его менее эффективным.

4. Трудности с установлением и поддержанием зрительного контакта: отсутствие или ограниченное установление зрительного контакта может затруднять взаимодействие и считывание социальных сигналов.

5. Сложности с пониманием социальных норм: дети с РАС могут не всегда понимать общепринятые правила и нормы общения, что может приводить к неловким или неуместным взаимодействиям.

6. Проблемы с переключением внимания: трудности с переключением внимания между различными аспектами общения могут затруднять понимание контекста разговора или темы обсуждения.

7. Чувствительность к внешним стимулам: некоторые дети с РАС могут быть чувствительны к звукам, свету, запахам и другим внешним стимулам, что может отвлекать их во время общения.

8. Трудности в поддержании диалога: дети с РАС могут иметь сложности с поддержанием диалога, задаванием вопросов и поддержанием интереса к разговору.

Для коррекции развития коммуникации и межличностного общения детей с аутистическими нарушениями, могут применяться различные методы и подходы, включая поведенческую терапию, обучение социальным навыкам, использование визуальных подсказок и другие стратегии. Важно учитывать индивидуальные особенности каждого ребёнка и разрабатывать индивидуальные планы поддержки.

Одной из эффективных является методика альтернативной системы коммуникации и развития речи с помощью карточек (PECS).

Карточки PECS (Picture Exchange Communication System) – это система альтернативной коммуникации, которая помогает детям с расстройствами аутистического спектра (РАС) и другими нарушениями коммуникации выражать свои потребности и желания.

В основе системы PECS лежит обмен карточками, на которых изображены предметы, действия или ситуации. Ребёнок, желающий что-то получить или сообщить, протягивает карточку взрослому. Это помогает ребёнку инициировать коммуникацию и выразить свои мысли и чувства.

Преимущества использования карточек PECS

1. Визуальная поддержка. Дети с РАС часто лучше воспринимают визуальную информацию, чем вербальную. Карточки PECS предоставляют визуальную поддержку, которая помогает ребёнку понять, что от него требуется, и выразить свои мысли.

2. Инициатива в коммуникации. Система PECS помогает ребёнку инициировать коммуникацию, что может быть сложно для детей с РАС.

3. Снижение тревожности. Использование карточек может снизить тревожность ребёнка в ситуациях, когда ему трудно выразить свои мысли словами.

4. Развитие социальных навыков. Обмен карточками способствует развитию социальных навыков, таких как умение просить о помощи, выражать благодарность и т. д.

Обучение использованию карточек PECS обычно включает несколько этапов:

1. Знакомство с карточками. Ребёнок знакомится с карточками, узнаёт, как их можно использовать для коммуникации. На данном этапе нужно осуществлять физический обмен картинкой на предмет. В процессе участвуют два человека: тот, у кого просят и тот, кто помогает ребёнку сделать действие (подсказывает). Учитель обращает внимание ребёнка на любимый предмет и осуществляет его обмен на карточку (изображение этого предмета). Идеальный вариант – когда происходит обмен несколько раз в течение дня. Постепенно карточек становится всё больше. Вначале добавляются имена существительные.

2. Обучение обмену карточками. Научить ребёнка отдавать карточку. Ребёнок учится протягивать карточку взрослому, чтобы выразить свою потребность или желание. Необходимо изготовить книжечку с липучками, на которых крепятся карточки. Как только ребёнок научился самостоятельно отдавать карточку, начинать работать на дистанции, которую в дальнейшем постепенно увеличивают.

3. Расширение репертуара карточек. По мере освоения системы ребёнок получает больше карточек с различными изображениями, что позволяет ему выражать более широкий спектр мыслей и чувств, выбирая две-три карточки. Обычно на этой стадии начинают вводить глаголы и составлять короткие фразы из 2 слов (вводится предикативный словарь). Важная составная часть – научить ребёнка находить нужную карточку в книге.

4. Интеграция PECS в повседневную жизнь. На данной стадии начинается обучение составлять предложения из карточек. В книге необходимо прикрепить

полоску-липучку для создания предложений «Я хочу (предмет)» или «дай мне (предмет)», также используется техника «обратной цепочки». Ребенка учат просить конкретные специфические предметы (Я хочу красное яблоко). В конце этапа в коммуникативной книге ученика содержится, как правило, 25-50 небольших карточек, чтобы общаться с различными коммуникативными партнерами.

5. Поддержка и поощрение:

- Поощряйте и поддерживайте ребёнка каждый раз, когда он использует карточку для общения.

- Хвалите ребёнка за его усилия и успехи, чтобы укрепить мотивацию к дальнейшему использованию карточек.

6. На завершающем этапе ребенка обучают отвечать на простые вопросы при помощи карточек:

- Обучение ответу на вопросы «Что ты хочешь?», «Что ты видишь?»

- Взрослый задает вопрос перед тем, как ребенок начинает составлять предложение.

В данной статье мы расскажем о практическом использовании карточек PECS в формировании навыка самообслуживания у обучающихся с РАС в нашей школе.

Формирование такого навыка самообслуживания, как одевание - умение соотносить верх и низ одежды, завязывать шнурки, обувать обувь на липучках и молнии, самостоятельно надевать верхнюю одежду, застегивать ее, является сложным процессом, требующим терпения, настойчивости и индивидуального подхода.

Также ребенок должен уметь самостоятельно раздеваться. В своей работе с обучающимися, при формировании навыка одевания, мы используем методику схожую с карточками PECS – метод визуальных подсказок.

Хочется отметить, что эффективность внедрения данной технологии в практику работы с детьми РАС была доказана большим количеством научных исследований.

Методы визуальной поддержки могут применяться при работе с людьми любого возраста и уровня развития. Для многих людей с особенностями развития и обучения (РАС, гиперактивность и дефицит внимания, когнитивные нарушения и др.) визуальный канал восприятия информации является ведущим. Зрительно представленная информация обрабатывается и сохраняется человеком проще и успешнее, чем информация, полученная на слух.

Визуальная поддержка – это использование изображений (картинок, надписей, указателей и др.) для улучшения восприятия и понимания информации. Она окружает нас всех в обычной жизни. Мы ведем календарь-ежедневник; пользуемся указателями, дорожными знаками; заказываем еду в ресторане по картинке в меню; собираем мебель и готовим еду по зрительно представленной инструкции; составляем списки покупок, когда собираемся в магазин; пользуемся картами и навигаторами и т.д.

Этапы работы с картинками-подсказками при формировании навыков раздевания и одевания обучающегося в гардеробе:

1. Показываем ребенку его шкаф в гардеробе с его фотографией. Учим ребенка находить свой шкаф. Когда данный навык сформирован, мы убираем фотографию и оставляет табличку с именем и фамилией (учим ребенка проговаривать свое имя и фамилию).

2. Для детей с РАС у нас предусмотрены планшеты на липучках, на которых изображены этапы одевания с фотографиями действий данного обучающегося.

3. Начинаем приучать ребенка одеванию при помощи одной визуальной картинки, когда действие, указанное на картинке усвоено, вводим еще одну картинку и так далее (учим ребенка проговаривать выполняемое действие).

4. Через определенное время ребенок, выполняет данные действия одевания и переодевания самостоятельно, по памяти (проговаривая каждое действие).

Таким образом, визуализация организации предметно-практической деятельности обучающихся с РАС способствует их развитию, более быстрой социальной адаптации, поддерживает уверенность детей в себе. Разные виды визуальной поддержки помогают развивать коммуникацию, взаимодействие обучающихся с окружающими и быть более успешными в социуме.

Важно помнить, что использование карточек PECS – это лишь один из инструментов, который может помочь ребёнку с РАС в общении. Для достижения наилучших результатов важно сочетать использование карточек с другими методами и подходами, такими как речевая терапия, поведенческая терапия и т.д. Также необходимо учитывать индивидуальные особенности каждого ребёнка и адаптировать систему под его потребности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бонди Э., & Фрост Л. Система обмена изображениями для коммуникации (PECS): руководство для родителей и специалистов. – Санкт-Петербург: Речь, 2010.

2. Леблан Л.А., Карр Д. & Мозер Х. Использование PECS для расширения спонтанной коммуникации у детей с аутизмом// Журнал прикладного анализа поведения. – 2005. – № 38(2). – С. 217-220.

3. Симашкова Н.Ю. Применение метода PECS в коррекционной работе с детьми с РАС// Современные проблемы науки и образования. – 2018. – № 2. [ЭР]. – Режим доступа: <https://science-education.ru>

4. Черанова И.И. Использование визуальных средств коммуникации при обучении детей с РАС. Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. – 2021. – № 7(123). – С.101-104.

5. Лорд К., Раттер М., Ди Лаворе П.С. и др. Аутизм: диагностика, вмешательство, перспективы. — Москва: Издательство Институт коррекционной педагогики РАО, 2016.

6. Харрис С.Л., Хэндлен Д.Л. Аутизм: что нужно знать родителям и педагогам. — Москва: Теревинф, 2014

7. Федорова Н.В. Эффективность применения карточек PECS у дошкольников с РАС// Вестник дефектологии. – 2020. – № 1. – С. 45-50.

8. Bondy A., & Frost L. The Picture Exchange Communication System// Focus on Autistic Behavior. – 1994. – № 9(3). – P.1-19.

С.Б.ТАЙШИКОВ

Шымкент қаласының Parasat AJ жеке меншік орта мектебі

tayshikov2014@mail.ru

ТАБИҒАТ СУРЕТІН САЛУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ОТАНЫМЫЗДЫ СҮЮГЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Аннотация. Бұл мақалада табиғат суретін салу арқылы оқушыларды отанымызды сүюге тәрбиелеудің маңызы қарастырылады. Табиғат көріністері мен пейзаждарды суреттеу оқушылардың эстетикалық талғамын арттырып, табиғатқа деген сүйіспеншілігін қалыптастырады. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушыларға өз елінің табиғи байлықтарын бағалауға, туған жеріне деген құрмет сезімін оятуға көмектеседі. Оқушылар табиғаттың әсемдігін көріп, өз Отанын сүю мен қорғауға үйренеді. Мақалада осы тәрбие үдерісінің тиімділігі мен оның мектептегі орны туралы сөз қозғалады.

Кілт сөздер: табиғат, сурет салу, эстетикалық тәрбие, отан сүйгіштік, табиғаттың көрінісі, оқушылардың тәрбие процесі.

Табиғат – адамзат өмірінің ең маңызды бөлігі. Ол біздің күнделікті өміріміздің мәнін анықтайтын, бойымызға күш беретін, рухани азық сыйлайтын қайнар көзіміз. Адам мен табиғаттың арасындағы терең байланысты сезіну және бағалау – тек қана табиғатқа деген сүйіспеншілікті қалыптастыру ғана емес, сонымен бірге, отансүйгіштікті тәрбиелеудің тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Табиғаттың эстетикалық тәрбиедегі рөлі мен сурет салу арқылы осы тәрбиені дамыту мәселесі бүгінде өзекті болып отыр.

Табиғат адамзаттың өмір сүруінің негізі болып табылады, өйткені ол біздің тіршілігімізге қажетті барлық элементтер мен күштерді қамтамасыз етеді. Су, ауа, топырақ және өсімдіктер біздің денсаулығымыз бен өмір сүруіміз үшін аса маңызды рөл атқарады. Адам табиғатпен тығыз байланыста өмір сүріп, оның ресурстарын пайдалану арқылы өзінің қажеттіліктерін қанағаттандырады. Дегенмен, тек табиғаттың материалдық қырлары ғана емес, оның сұлулығы, эстетикалық ерекшеліктері де адамның рухани дамуына әсер етеді. Табиғаттың сұлулығын көру, оның өзгерістерін байқау адамда шабыт, тыныштық сезімдерін оятады, шығармашылықты дамытуға ықпал етеді.

Отансүйгіштік те табиғатты құрметтеуден басталады. Өйткені Отан дегеніміз – бұл туған жер, оның табиғаты, тарихы, мәдениеті және қоршаған ортасы. Табиғатты қорғау арқылы адам өз еліне деген құрметін көрсетеді, ал туған жерге деген сүйіспеншілік оның табиғатын қадірлеуден басталады. Отанға деген адалдық, оның табиғи байлықтарын сақтап, болашақ ұрпаққа аман-есен жеткізу әрбір азаматтың міндеті болып табылады. [1]

Отансүйгіштік – бұл әрбір адамның өз еліне, оның табиғатына, мәдениетіне және тарихына деген сүйіспеншілігі. Отансүйгіштік тек саяси немесе әлеуметтік тұрғыда ғана емес, экологиялық көзқарас тұрғысынан да маңызды. Табиғатқа деген сүйіспеншілік туған жерді, оның табиғатын, ресурстарын қадірлеуге және қоршаған ортаны сақтауға ықпал етеді. Егер адам өз Отанын сүйсе, ол ең алдымен туған жердің табиғи байлықтарын, оның флорасы мен фаунасын, жер бетіндегі әрбір ағашты, жануарды қорғауға тырысады. Бұл табиғаттың өзіне және оның құрамдас бөліктеріне деген құрметті білдіреді.

Отансүйгіштік тәрбиесі табиғаттың құрамдас бөлігі ретінде әрбір адамның бойында табиғатты қорғау, оны ұрпақтан-ұрпаққа сақтап қалу, экологиялық жауапкершілік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Табиғатты бағалаудың өзі отансүйгіштік тәрбиесінің алғашқы қадамы болып табылады. Өйткені, өз Отаныңның табиғатын құрметтеу және оның сұлулығын түсіну – туған елге деген сүйіспеншілікті тереңдетеді.

Табиғат суретін салу – балаларға табиғаттың сұлулығын көру, түсіну және оның элементтерін өз көзқарасымен бейнелеу арқылы тәрбие беру әдісінің бір түрі. Бұл әдіс арқылы балалардың эстетикалық талғамы қалыптасып, шығармашылық қабілеттері дамиды. Сонымен қатар, бұл суреттер арқылы оқушылар табиғатқа деген сүйіспеншілік пен Отанға деген құрметті сезінеді. [2]

Табиғат – адам өміріндегі маңызды эстетикалық құндылықтардың бірі. Оның әрбір көрінісі, маусымдық өзгерістері, табиғат аясындағы түрлі құбылыстар адамға түрлі сезімдер сыйлайды. Табиғаттың көрінісін сурет салу арқылы эстетикалық тәрбиені дамыту – өнер арқылы табиғаттың сұлулығын, оның түрлі көріністерін түсіну мен бағалау әдісін қолданудың ерекше жолы. Бұл әдіс балалардың сезімін дамытып, олардың көркемдік қабылдау қабілетін арттырады. Оқушылар табиғаттың әсемдігін, түс үйлесімдерін, пішіндердің әртүрлілігін байқай отырып, өнерге деген қызығушылықтарын арттырады.

Әсіресе, табиғат көрінісін салу арқылы балалардың рухани дүниетанымы кеңейеді. Табиғаттың элементтері – жапырақ, ағаш, гүлдер, таулар, өзендер мен көкжиектер – бәрі адамды терең ойға батыртып, оны эстетикалық тұрғыдан

байытады. Бұл әрекеттер оқушылардың сезімдеріне, көзқарасына әсер етіп, олардың табиғатқа деген құрметін арттырады, сондай-ақ оларды табиғатты құрметтеуге үйретеді.

Сурет салу балалардың ойлау қабілетін дамытатын және олардың шығармашылық мүмкіндіктерін ашатын ерекше әдіс болып табылады. Табиғат көріністерін салу балаларды мұқият болуға, әртүрлі детальдарды байқап, оларды көркем тілмен бейнелеуге үйретеді. Олар өздерінің ойларын, сезімдерін сурет арқылы жеткізу мүмкіндігін алады. Бұл үдеріс баланың есту, көру, сезіну қабілеттерін дамыта отырып, оның көркемдік тұрғыдан және эстетикалық тұрғыдан қабылдауын жетілдіреді. Сурет салу арқылы оқушылардың бақылау дағдылары да нығаяды. Мысалы, табиғаттың өзгерістерін, мезгілдер арасындағы айырмашылықтарды, аспан мен жердің түстерінің ауысуын бақылап, балалар олардың арасындағы байланыстарды түсінуге үйренеді. Осылайша, сурет салу балалардың ойлау қабілетін дамытып, олардың шығармашылық процеске деген қызығушылығын арттырады. [3]

Өнер мен табиғат арасындағы байланыс өте тығыз әрі көпқырлы. Табиғат – өнердің басты шабыт көзі болып табылады, себебі көптеген ұлы суретшілер мен мүсіншілер өз шығармаларын табиғаттың әр түрлі көріністерінен алған әсерлеріне сүйене отырып жасаған. Табиғаттың әрбір элементі – ағаш, тау, өзен, жапырақ – бейнелеу өнерінде ерекше орын алады. Өнер арқылы табиғаттың сұлулығы мен тереңдігін көрсету адамды терең ойға салады және оның табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттырады.

Табиғат көрінісін салу арқылы оқушылар табиғаттың байлығы мен ерекшелігін тануға мүмкіндік алады. Бұл өнердің табиғатқа деген қарым-қатынасы ғана емес, оның мәнін ұғуға, табиғатты бақылауға деген ықылас оятатын әдіс болып табылады. Табиғат пен өнер арасындағы байланыс балалардың дүниетанымын кеңейтіп, олардың сезімдерін оятып, табиғатқа деген құрметті тәрбиелеуге ықпал етеді.

Отансүйгіштік тәрбиесі – бұл адамның өзінің туған жеріне, елінің тарихына, мәдениетіне және табиғатына деген терең сүйіспеншілігін қалыптастыру процесі. Бұл тәрбиенің маңызы зор, өйткені ол тек ұлттың болашағына ғана емес, әрбір жеке адамның моральдық және рухани өсуіне де ықпал етеді. Отансүйгіштік тәрбие арқылы балалар өз елінің салт-дәстүрлерін, мәдени құндылықтарын, табиғи байлықтарын бағалауды үйренеді. Табиғат арқылы бұл тәрбие жүйесін дамыту өте тиімді әдіс болып табылады. Табиғаттың әсемдігін сурет салу арқылы оқушылар туған жердің сұлулығын, оның маңыздылығын, өзіндік ерекшелігін сезінеді. Сурет салу арқылы балалар Отанға деген сүйіспеншілігін тереңірек түсініп, оны құрметтеу мен қорғау қажеттілігін сезінеді. Бұл оқушылардың экологиялық жауапкершілігін арттырып, Отанға деген патриоттық сезімін нығайтады.

Отансүйгіштік – бұл адамның өз елін, оның табиғатын, мәдениетін, тарихын, салт-дәстүрлерін қадірлеуі мен құрметтеуі. Отансүйгіштік тек қана Отанына деген сүйіспеншілікпен шектелмейді, ол өзінің ұлттық құндылықтарына, туған жерінің табиғатына және қоғамдағы өз орнын тануға негізделген. Бұл қасиет оқушының өмірінде маңызды рөл атқарады, өйткені ол балалардың тұлғалық қалыптасуына, қоғамдық белсенділігінің артылуына және оларды патриоттық сезімге баулиды. Отансүйгіштік тәрбиесі балада жоғары моральдық құндылықтарды қалыптастыруға, Отанға деген құрметті арттыруға және өзінің ұлттық болмысын дұрыс түсінуге ықпал етеді. Сондай-ақ, бұл тәрбие түрі балалардың психологиялық дамуында ерекше орын алады, олар өз еліне деген құрметті тек табиғатқа деген сүйіспеншілігінен ғана емес, сонымен қатар ұлттық мұра мен тарихты түсіну арқылы да қалыптастырады. [4]

Отанға деген құрметтің қалыптасуы психологиялық тұрғыдан өте маңызды, өйткені ол адамның өзіндік санасының қалыптасуына және әлеуметтік

жауапкершілігінің арттыруына әсер етеді. Табиғаттың сұлулығын сурет салу арқылы балалар өз елінің байлығын, табиғатының ерекше сұлулығын бағалауды үйренеді. Мұндай жұмыстар арқылы оқушылар туған жердің табиғатын тану мен оны сақтау қажеттілігін сезінеді. Бұл тәрбие психологиялық тұрғыдан олардың дүниетанымын кеңейтіп, оларды табиғатты қоршаған орта ретінде емес, сондай-ақ мәдени және рухани байлық ретінде бағалауға жетелейді. Отанға деген құрмет пен табиғатқа деген сүйіспеншілік арасындағы тығыз байланыс оқушылардың жалпы психологиялық дамуына ықпал етеді, сондай-ақ олардың әлеуметтік ортаға деген жауапкершілігін нығайтады. Отанға деген құрметті қалыптастыру үшін оқу процесінде әр түрлі әдіс-тәсілдер қолданылып, балалардың ұлттық құндылықтарды меңгеруіне мүмкіндік туғызылуы керек.

Табиғатқа деген сүйіспеншілік Отанды сүюдің негізі болып табылады. Табиғат – Отанның ажырамас бөлігі, оны қорғау арқылы біз өз елімішіне деген құрметімізді білдіреміз. Табиғатқа деген сүйіспеншілік балалардың патриоттық сезімдерін нығайтады.

Табиғат суретін салу – бұл балаларды Отанды сүюге тәрбиелеудің бірден-бір әдісі. Оқушылар табиғаттың әсемдігі мен құндылығын түсіну арқылы Отанға деген сүйіспеншілікке ие болады. Бұл әдіс олардың рухани дамуына, патриоттық сезімдерінің артуына себепші болады.

Мысал ретінде келесі жағдайларды келтіруге болады:

1. Туған жердің табиғатын сурет салу арқылы таныстыру: Оқушыларға өз елінің табиғи көріністерін салу тапсырмасын беру арқылы, олар туған жердің әр түрлі пейзаждарын, мысалы, тауларды, өзендерді, ормандарды немесе көгалдарды бейнелеуге үйретуге болады. Оқушылар өздерінің салған суреттерінде еліміздің табиғи байлықтарын бейнелей отырып, туған жерінің әсемдігін бағалауды үйренеді. Мұндай суреттерді сыныпта көрсетіп, табиғаттың сұлулығын талқылап, Отанды сүюдің маңыздылығын түсіндіруге болады.

2. «Табиғаттың әсемдігін қорғау» тақырыбындағы сурет конкурсы: Бұл әдіс арқылы оқушыларға табиғатты қорғаудың маңыздылығын көрсетуге болады. Оқушыларға табиғаттың сұлулығын бейнелейтін суреттер салып, оны қорғау қажеттілігі туралы пікір алмасу ұсынылады. Бұл тапсырма балаларға туған жердің байлықтарын қадірлеуді және оларды сақтаудың маңыздылығын түсінуге көмектеседі.

3. Эстетикалық тәрбиелеу арқылы Отанға деген сүйіспеншілік қалыптастыру: Табиғат суретін салу балалардың эстетикалық талғамын дамытуға ықпал етеді. Мұндай суреттер арқылы оқушылар өз елінің мәдени мұрасы мен тарихын түсінуге мүмкіндік алады. Табиғаттың әсем көрінісін бейнелеу арқылы олар өздерінің Отанын, оның табиғатын сүйе бастайды.

4. Табиғат пен өнер арасындағы байланысты көрсету: Табиғатқа деген сүйіспеншілікті арттыру үшін оқушыларға табиғаттың түрлі көріністерін салуды үйрету, сонымен қатар белгілі бір суретшілердің шығармашылығын талқылау арқылы өнер мен табиғат арасындағы байланысты түсіндіруге болады. Мысалы, қазақ суретшілері мен жазушыларынан мысалдар келтіріп, олардың туындыларындағы табиғатқа деген сүйіспеншілікті талқылау оқушылардың патриоттық сезімін арттырады.

Сурет салу әдістері арқылы балалар өз Отанын, оның табиғатын терең түсінеді. Бұл әдіс оқушылардың ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Табиғаттың сұлулығын сурет салу арқылы балалар Отанын сүюдің мәнін ұғынады.

Оқушылардың шығармашылық жұмыстары арқылы патриотизмді қалыптастыру өте маңызды. Табиғат суреттерін салу, туған жердің сұлулығын бейнелеу арқылы балалар өз Отанына деген сүйіспеншілікті сезінеді, оны қорғау

қажеттілігін түсінеді.

Мысал ретінде келесі жағдайларды келтіруге болады:

1. Табиғат пейзаждарын салу: Оқушыларға өз туған жерінің табиғатын бейнелейтін суреттер салу тапсырмасын беру арқылы олар өз Отанын тануға және оның сұлулығын бағалауға үйренеді. Мысалы, балалар жергілікті тау, орман, өзен немесе көлдің суретін салып, бұл табиғат көріністері арқылы туған жеріне деген сүйіспеншілікті сезінеді. Олар бұл суреттер арқылы өз еліне деген адалдықты және оны қорғау қажеттілігін түсінеді. Туған жердің әсемдігін бейнелеген кезде, оқушылардың Отанға деген патриоттық сезімдері тереңдей түседі.

2. «Туған жерді қорғау» тақырыбында шығармашылық жазу: Оқушыларға «Туған жерді қорғау» тақырыбы бойынша шығармашылық жұмыстар жазу тапсырмасы беріледі. Мұндай жұмыстарда балалар өздерінің туған жерін, оның табиғатын қорғау үшін қандай іс-шаралар жүргізу керектігі туралы ойларын айтады. Олар бұл тапсырма арқылы экологиялық жауапкершілік сезімін қалыптастырып, туған жердің құндылығын түсінеді. Сонымен қатар, бұл тапсырма патриоттық сезімді дамытуға ықпал етеді, өйткені олар өз елін, оның табиғатын сүйе отырып, оны қорғаудың маңызды екенін сезінеді.

3. Табиғатқа байланысты көркем шығармаларды жазу: Оқушылар табиғаттың сұлулығы мен оның адам өміріндегі маңыздылығын ашатын көркем шығармалар жазу арқылы өздерінің патриоттық сезімдерін білдіре алады. Мысалы, олар туған жердің табиғатын, оның байлығын сипаттайтын өлеңдер немесе әңгімелер жазып, сол арқылы Отанға деген сүйіспеншілікті тереңдетеді. Бұл жұмыстар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырып қана қоймай, олардың ұлттық және табиғи құндылықтарға деген құрметін нығайтады.

4. «Менің Отаным» тақырыбында бейнеролик жасау: Оқушыларға «Менің Отаным» тақырыбында бейнеролик жасау тапсырмасы беріледі. Бұл жобада олар өздерінің туған жерін, оның табиғаты мен мәдениетін таныстыратын қысқаша бейнероликтер түсіреді. Бұл әдіс балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, патриотизмді көрсететін ерекше құралға айналады. Өз елін таныстыру арқылы оқушылар өз Отанына деген сүйіспеншіліктерін арттырып, оның маңызды екенін түсінеді.

Табиғат суреттері балалардың дүниетанымына, қоршаған ортаға деген көзқарасына әсер етеді. Табиғаттың сұлулығын көріп, сурет салу арқылы оқушылар туған жерге деген сүйіспеншілікті сезінеді, оны қорғаудың маңыздылығын түсінеді.

Табиғат суретін салу арқылы оқушыларды Отанымызды сүюге тәрбиелеу әдісі – бұл өте тиімді және маңызды тәрбие құралдарының бірі. Бұл әдіс оқушыларға табиғаттың сұлулығын көруге, оны бағалауға және өз елінің байлықтарына деген сүйіспеншілігін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сурет салу балалардың эстетикалық талғамдарын қалыптастырып, шығармашылық қабілеттерін дамытады, бұл олардың жалпы дүниетанымын кеңейтеді. Табиғатқа деген құрметті қалыптастыру және Отанға деген сүйіспеншілікті арттыру тек қана оқушылардың рухани дамуына емес, сонымен бірге олардың жауапкершілігін арттырып, экологиялық мәдениетті қалыптастыруға да ықпал етеді.

Бұл әдіс мектептегі тәрбие жүйесінің маңызды бөлігі болып табылады, өйткені ол балаларға Отанның табиғатын терең түсінуге және оны қорғауға деген қажеттілікті сезінуге көмектеседі. Табиғат пейзаждарын салу арқылы оқушылар табиғаттың әр түрлі көріністерін, маусымдық өзгерістерін, жергілікті өсімдіктер мен жануарларды зерттеп, туған жерінің байлығын қастерлеуге үйренеді.

Болашақта табиғатқа деген сүйіспеншілікті арттыру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер мен ұсыныстарды қолдану қажет. Бұл балалардың табиғатқа деген қамқорлығын, өз Отанына деген жауапкершілігін нығайтуға мүмкіндік береді. Мысалы, табиғатқа байланысты шығармашылық жобаларды жиі ұйымдастыру, көрмелер өткізу, туған

жердің табиғатын зерттеу және бейнелеу жұмыстарын кеңінен қолдау сияқты іс-шаралар балалардың туған жеріне деген сүйіспеншілігін арттырып, олардың экологиялық санасын қалыптастырады. Сонымен қатар, оқушылардың табиғатқа деген қатынасын өзгерту үшін әрбір оқу іс-әрекетінде экологиялық тәрбие мен Отанды сүюдің негіздерін ұштастыру өте маңызды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Абай Ы. Табиғат және өнер. – Алматы: Ғылым, 2020
2. Әуезов М. Қазақ өнері мен мәдениеті. – Алматы: Жазушы, 2015
3. Байтұрсынов А. Табиғаттың тәрбиелік рөлі. – Астана: Кітап, 2008
4. Дүйсенова Б. Отансүйгіштік және тәрбиенің мәні. – Шымкент: Оқу, 2019
5. Құдайбергенова А. Әсемдік пен табиғат. – Алматы: Ғылым, 2017

Н.Б.ТАНАУОВА

«№1 Жалпы білім беретін мектеп» КММ, Қаражал қ.
Tanauova74@mail.ru

ЗЕРТТЕУГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ОҚЫТУ

Аннотация. Автор оқушылардың танымдық қызығушылығы жоғары кезеңде зерттеуге негізделген оқытудың қажеттілігін дәлелдейді. Мақалада зерттеуге негізделген оқыту барысында кездесетін негізгі қиындықтарды сипатталып, оларды шешу жолдары ұсынылған. Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, зерттеуге негізделген оқытудың теориялық негіздері ашылады. Сонымен қатар, мұғалімнің зерттеу жүргізу мәдениетін қалыптастырудың маңыздылығы айқындалып, тәсілдер ұсынылады. Мақалада тәжірибеге, проблемалық оқытуға, жоба әдісіне және басқа да зерттеу әдістеріне негізделген сабақ үлгілері жаратылыстану, математика және әдебиеттік оқу пәндері бойынша ұсынылған.

Түйін сөздер: зерттеушілік дағды, зерттеуге негізделген оқыту, шығармашылық, танымдық қызығушылық, проблемалық оқыту, жоба әдісі, мұғалімнің зерттеу мәдениеті.

Білім беру жүйесінде оқушының тұлғалық дамуына, оның шығармашылық қабілеттерін дамытуға ерекше мән беріледі. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы мен бастауыш білім беру стандартында оқушылардың зерттеу, шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамыту көзделген. [1]

Осыған орай, бастауыш сынып оқушыларында ғылыми ізденіс пен зерттеу мәдениетін қалыптастырудың маңызы артып келеді. Бұл жас кезеңінде балалардың қоршаған ортаға деген қызығушылығы жоғары, ойлау белсенділігі артып, өз бетінше әрекет етуге ұмтылысы қалыптаса бастайды. Сондықтан да бастауыш сынып оқушыларының бойында зерттеушілік қабілеттерін ерте кезеңнен дамыту – уақыт талабы. [2]

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын дамыту жолдарын қарастыру, пәндер арқылы зерттеуге негізделген оқытудың тиімділігін анықтау мақсатында зерттеу жүргізілді.

Бұл зерттеудің өзектілігі неде? Бастауыш мектеп оқушыларының оқу үрдісінде тек дайын білімді қабылдаушы емес, білімді өз бетінше ізденіп табуға қабілетті субъект ретінде қалыптасуы – білім сапасын арттырудың маңызды алғышарты. Бұл идея құзыреттілікке негізделген оқыту тұжырымдамасымен үндеседі. Зерттеуге негізделген оқыту әдісі арқылы оқушылардың логикалық ойлауы, қорытынды шығару,

болжам жасау, дәлелдеу дағдылары дамиды. Сонымен қатар бұл тәсіл балалардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, белсенділік танытуына жол ашады.

Зерттеуге негізделген оқытуды бастауыш мектепте енгізу барысында түрлі қиындықтар кездеседі. Кедергілердің қатарында мыналарды атауға болады:

1. Мұғалімнің әдістемелік дайындығының жеткіліксіздігі: зерттеу тапсырмаларын құрастыруда және басқаруда тәжірибенің болмауы.

2. Уақыт тапшылығы: оқу бағдарламасындағы сағат саны зерттеу жұмысына жеткіліксіз.

3. Оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес зерттеудің күрделілігі.

4. Материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі.

Сонымен аталған кедергілерді шешу үшін бұл бағытта зерттеу жүргізген отандық және шетелдік ғалымдардың бірқатар еңбектері зерделенді.

Белгілі қазақстандық ғалым, педагогика ғылымдарының докторы Таубаева Қ.Т. өз еңбектерінде зерттеушілік оқудың мәнін жан-жақты ашады. Ол: «Зерттеуге негізделген оқыту – оқушыны дайын білім алушы емес, өз бетінше ізденуші, зерттеуші, ойлаушы тұлға ретінде дамытатын тәсіл. Бұл үдеріс баланың білімді меңгеру тәсілдерін үйретуге бағытталған» – деп атап өтеді. Таубаева зерттеу әдісін оқушылардың белсенді субъект ретінде дамуына ықпал ететін тиімді жол ретінде қарастырады. [3]

Зерттеуге негізделген оқытудың технологиялық негізіне тоқталған Ж.А.Қараев: «Оқушының білім алу процесі – бұл үздіксіз зерттеу мен ізденіс. Осы процесті жандандыру үшін білім мазмұны зерттеуге бағытталған тапсырмалармен толықтырылуы қажет» – деген пікір білдіреді. Қараевтың Ж.А. бұл тұжырымы оқыту мазмұнын баланың зерттеу іс-әрекетіне икемдеу қажеттігін көрсетеді. [4]

Зерттеушілік іс-әрекет пен ойлаудың байланысын ашып көрсеткен ресейлік ғалым Давыдов В.В. өзінің «Развитие мышления учащихся в учебной деятельности» атты еңбегінде: «Нағыз білім – оқушының өз ойлау әрекеті арқылы алынған білім. Мұндай білім ұзақ есте сақталады, әрі оқушыны әрі қарай білім алуға итермелейді» деп тұжырымдайды. Яғни, Давыдов баланың оқу әрекеті барысында белсенді ойлау арқылы өз білімін құрастыруын маңызды деп санайды. [5]

Жоғарыдағы ғалымдардың пікірін зерделей келе алдымен «мұғалімнің зерттеу жүргізу мәдениетін қалыптастыру» керек деген тұжырым жасалды. Оқушыны зерттеуші ретінде дамыту үшін алдымен мұғалімнің өзі зерттеуші болуға дайын болуы тиіс. Зерттеу жүргізу мәдениеті — бұл мұғалімнің педагогикалық әрекетке сыни көзқараспен қарауы, тәжірибесін зерделеуі және үздіксіз кәсіби дамуы.

Қалыптастыру жолдары:

- Әріптестік зерттеу топтарына қатысу (Lesson Study, Action Research);
- Рефлексиялық күнделік жүргізу;
- Білім беру тәжірибесіне өзгеріс енгізу мақсатында зерттеу сұрақтарын қою;
- Конференциялар мен ғылыми жобаларға қатысу;
- Зерттеудің нәтижесін жариялау және бөлісу.

Мұғалімнің зерттеу жүргізу мәдениеті дамыған сайын, оның сабағы да оқушыны зерттеушілікке баулуға бағытталады. Мұндай мұғалімдер жаңашыл, кәсіби рефлексия жасай алатын, дамуға ашық тұлғалар ретінде сипатталады.

Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының зерттеу дағдыларын қалыптастыру үшін тиімді педагогикалық тәсілдер мен әдістерді сабақта жиі қолдану қажет. Төменде солардың ең маңыздысы келтірілген:

1. Тәжірибеге негізделген оқыту

Оқушыларға зерттеу іс-әрекетін тәжірибе жасау арқылы үйрету. Бұл тәсіл оқушылардың бақылау, салыстыру, талдау дағдыларын дамытады. Мысалы, судың қасиеттерін зерттеу немесе өсімдіктердің өсуін бақылау арқылы тәжірибе жүргізу.

2. Проблемалық оқыту

Оқушыларға өздігінен шешу қажет проблемалық сұрақтар қойып, ізденіс жолдарын табуға бағыттау. Бұл әдіс зерттеу сұрақтарын қою және логикалық қорытынды жасау қабілетін дамытады.

3. Жоба әдісі

Оқушыларды топта немесе жеке зерттеу жобаларын орындауға тарту. Жоба барысында олар мәлімет жинау, талдау, қорытынды жасау және өз жұмыстарын қорғау дағдыларын меңгереді.

4. Сұрақ-жауап әдісі

Зерттеу процесінде мұғалім сұрақтар қойып, оқушылардың ойлауын, талдауын және сыни тұрғыдан қарауын ынталандырады. Бұл әдіс оқушылардың өз идеяларын дәлелдеуге үйретеді.

5. Диалог және пікірталас

Оқушыларды зерттеу тақырыбы бойынша топтық талқылауға қатыстыру. Пікірталас олардың зерттеу нәтижелерін қорғай білуіне және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға көмектеседі.

6. Көрнекі құралдар мен технологияларды қолдану

Мультимедиялық презентациялар, видеоматериалдар, цифрлық зерттеу құралдары (мысалы, интерактивті тақта, зерттеу қосымшалары) оқушылардың зерттеу әрекетін қолдап, қызығушылығын арттырады.

7. Рефлексия әдісі

Оқушыларға зерттеу барысында және оның соңында өздерінің қандай қиындықтарға тап болғанын, қандай жаңалық ашқанын талдауға мүмкіндік беру. Бұл әдіс олардың метакогнитивтік дағдыларын дамытады.

8. Ойын элементтерін пайдалану.

Зерттеу дағдыларын ойын арқылы дамыту, мысалы, зерттеу тапсырмаларын шешу үшін жарыстар ұйымдастыру, рөлдік ойындар өткізу. Бұл тәсіл оқушылардың ынтасын арттырады.

Демек, жоғарыда аталған әдістер мен тәсілдер бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыруда, оларды дербес ойлауға, дәлелдеуге және қорытынды жасауға дағдыландыруда маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер мен тәсілдерді сабақта жүйелі және мақсатты қолдану оқушылардың зерттеу дағдыларын тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұғалім зерттеу әдістерін қолдана отырып, балаларды белсенді субъект ретінде дамытуға жағдай жасайды.

Әсіресе, бастауыш мектептің пәндік мазмұны зерттеу элементтерін енгізуге қолайлы жағдай туғызады. Осы орайда зерттеуге негізделген оқыту әдістері мен тәсілдері қолданылған пәндер мен тапсырмалар төменде.

Жаратылыстану пәні

Тақырып: «Судың қасиеттерін зерттейміз». Бұл сабақта оқушылар судың әртүрлі күйін (сұйық, бу, қатты) және оның өзгеру процестерін (булану, қату) бақылау арқылы зерттейді. Балалар тәжірибе жүргізу барысында түрлі бақылаулар жасап, болжау мен қорытынды жасау дағдыларын дамытады. Қалыптасатын дағдылар: бақылау, болжау, қорытынды жасау. Мысал: мұздың еру жылдамдығын әртүрлі ортада (бөлме температурасы, тоңазытқыш, жылы су) бақылап, нәтижесін салыстыру.

Математика пәні

Тақырып: «Сандар арасындағы заңдылықтарды зерттеу» Оқушылар сандар қатары мен геометриялық үлгілерден заңдылықтарды анықтап, өздері жаңа тапсырмалар құрастырады. Бұл тапсырмалар олардың логикалық ойлау, салыстыру және жүйелеу дағдыларын дамытады. Қалыптасатын дағдылар: талдау, салыстыру, жүйелеу. Мысал: 2, 4, 6, 8... қатарындағы заңдылықты анықтап, келесі ретті құрастыру немесе басқа оқушыларға арналған тапсырма ойлап табу.

Әдебиеттік оқу пәні

Тақырып: «Кейіпкердің әрекетіне зерттеу жүргізу» Оқушылар әдеби шығармадағы кейіпкердің іс-әрекетіне, шешім қабылдауына талдау жасайды. Өз көзқарастарын дәлелдеу арқылы сыни тұрғыдан ойлау және пікір қорғау дағдылары дамиды. Қалыптасатын дағдылар: сыни ойлау, дәлелді пікір айту. Мысал: «Батыр Қоян» ертегісіндегі кейіпкердің әрекетін бағалау: Ол неге батыр атанды? Оның шешімі дұрыс па? Егер сен оның орнында болсаң, не істер едің? Оқушылар өз жауаптарын дәлелдейді, пікірлеседі, түрлі көзқарастарды салыстырады. Кейіпкердің әрекетін бағалап, «егер мен оның орнында болсам...» деген бағытта зерттеу эссе жазады.

Дүниетану пәні

Тақырып: «Менің отбасымдағы дәстүрлер». Оқушылар шағын зерттеу жобасын орындау арқылы өз ортасы мен қоршаған әлем туралы мәлімет жинап, құрылымдап, оны таныстырады. Қалыптасатын дағдылар: ақпарат жинау, құрылымдау, таныстыру. Мысал: отбасындағы бір дәстүр туралы дерек жинап, оның маңызын зерттеп, презентация жасау.

Сонымен бұл сабақтардағы жүргізілген зерттеуге 2-сынып оқушылары қатысты. Өткізілген сабақтар сериясы:

Жаратылыстану: «Судың қасиеттерін зерттейміз»

Математика: «Сандар арасындағы заңдылықтарды зерттеу»

Әдебиеттік оқу: «Кейіпкердің әрекетіне талдау жасау»

Бағалау құралдары:

- Сабақ соңындағы рефлексия парақтары
- Бақылау парақтары
- Оқушылардың жазбаша жұмыстары
- Мұғалім мен оқушы пікірлері (сауалнама)

Нәтижесі:

- Өз бетімен болжау, дәлелдеу, сұрақ қою көрсеткіштері жақсарды
- Сабаққа деген қызығушылық деңгейі сауалнама бойынша жоғарылағанын көрсетті. Зерттеу барысында оқушылардың төмендегі дағдылары бағаланды. Нәтижесі келесі кестеде.

Дағды түрі	Зерттеуге дейін	Зерттеуден кейін
Болжау жасау	42%	73%
Дәлелмен сөйлеу	36%	72%
Қорытынды жасау	40%	75%

Зерттеу дағдыларын қалыптастырумен қатар, оны бағалау да маңызды. Төмендегі бағалау құралдары тиімді болып табылады:

Бағалау критерийлері мен дескрипторлар: нақты әрекеттерді бағалауға көмектеседі.

Бақылау парақтары: оқушы әрекетін сабақ бойы белгілеп отыруға ыңғайлы;

Өзін-өзі бағалау және жұптық/топтық кері байланыс: сыныптағы ынтымақтастықты арттырып, рефлексия мәдениетін дамытады.

Зерттеу барысында жоғарыда көрсетілген бағалау құралдары оқушылардың зерттеу дағдыларын анықтауда қолданылды.

Қорытындылай келе, бастауыш сыныпта зерттеуге негізделген оқытуды енгізу – оқушылардың тұлғалық және когнитивтік дамуы үшін аса маңызды. Мұндай оқыту моделі олардың өз бетімен ойлау, талдау, қорытынды жасау, дәлелдеу дағдыларын ерте жастан қалыптастырады. Жоғарыда ұсынылған әдістер мен пәндерге кіріктірілген тапсырмалар зерттеушілік дағдылардың қалыптасуына жүйелі негіз бола алады.

Мұғалімнің зерттеу жүргізу мәдениетін дамыту – бұл үдерістің басты шарты. Мұғалімдер зерттеуші рөлін қабылдағанда ғана оқушылардың да ғылыми ізденіске деген қызығушылығы арта түседі.

Сондықтан бұл бағыттағы жұмыс жүйелі түрде жүргізіліп, әдістемелік қолдаумен қамтамасыз етілуі тиіс. Осылайша бастауыш мектеп оқушысы тек білім тұтынушысы емес, білім жасаушы тұлға ретінде қалыптасады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>

2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>

3. Таубаева Қ.Т. Зерттеушілік қабілетті дамытудың ғылыми-теориялық негіздері: оқу құралы. – Алматы: Ғылым, 2013. – 210 б.

4. Қараев Ж.А. Оқытудың деңгейлеп саралау технологиясы. – Алматы: Рауан, 2001. – 154 б.

5. Давыдов В.В. Развитие мышления учащихся в учебной деятельности. – Москва: Педагогика, 1972. – 288 с.

6. Әбілқасымова А.Е., Құдайбергенова К.С., Таубаева Ш.Т. Зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру әдістемесі. – Алматы: Нұр-Принт, 2020. – 136 б.

С.В. ЧЕРНЫШ

КГКП я/сад «Айналайын» г. Караганда
chernysh_krg@mail.ru

ДИДАКТИЧЕСКИЕ И ИНТЕРАКТИВНЫЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. В статье описывается опыт применения дидактических и интерактивных игр в обучении детей дошкольного возраста. Предлагается краткий анализ применения дидактических и интерактивных игр в обучении детей дошкольного возраста. Оценивается значимость использования дидактических и интерактивных игр для развития функциональной грамотности будущих школьников. Представлены результаты исследования и их эффективности у детей старшей группы детского сада.

Ключевые слова: дидактические и интерактивные игры, организованная деятельность, личностно-ориентированный подход, игровые и интерактивные технологии.

Социально-экономические преобразования в республике и новые стандарты дошкольного образования РК ориентированы на гармоничное развитие ребенка, формирование продвинутого дошкольника, готового к переходу на следующий этап своего развития, к поступлению в школу, а также на творчество педагога, владеющего методикой, методами наблюдения и оценки, проектирования своей деятельности и прогнозирования развития ребенка. [1]

Для осуществления целостного развития и раскрытия потенциала каждого ребенка, где каждый ребенок научится быть успешным, поверит в свои силы, необходимо в образовательный процесс внедрять игровые и интерактивные технологии.

Игра является ведущим видом деятельности дошкольников. В игре у ребенка появляется интерес к познанию нового. Ушинский К.Д. говорил: «Воспитатель не должен забывать, что ученье, лишенное всякого интереса и взятое только силою принуждения... убивает в ученике охоту к ученью, без которой он далеко не уйдет».

Обучение через игру – это современный и признанный метод обучения и воспитания, обладающий образовательной, развивающей и воспитывающей функциями, которые действуют в органическом единстве.

Дидактические и интерактивные игры являются неотъемлемой частью обучения современного дошкольника. Они становятся средством познания. Способствуют психологическому развитию ребёнка, закреплению уже сформированных знаний и навыков, познанию нового, делают обучение более интересным. Яркие картинки, увлекательные задания дидактических игр, а движение, звук, мультимедиа интерактивных игр привлекают внимание детей. [2]

Использование дидактических и интерактивных игр помогает решать задачу по внедрению современных высокоэффективных методов в становлении дошкольника и позволяет:

- сделать обучающий процесс увлекательным, интересным, развивающим и эффективным;
- повысить заинтересованность к процессу обучения;
- диагностировать показатели достижений детей, усвоение новых знаний и их применение;
- оптимизировать сотрудничество педагога с родителями;
- воспитывать интерес воспитанников и родителей в использовании дидактических и интерактивных игр для развития умственных способностей детей дошкольного возраста. [3, с.3-5]

Образовательная значимость дидактических и интерактивных игр в том, что:

- снимается проблема перехода от игровой деятельности к организованной деятельности (учебной);
- организованная деятельность проходит незаметно, никто не устаёт и не остаётся равнодушным, облегчается процесс понимания, учение становится ближе для ребёнка;
- тренируется внимание и память, восприятие, речь, элементы наглядно-образного и теоретического мышления;
- воспитывается самостоятельность в решении поставленных задач, настойчивость в достижении цели, преодолении трудностей;
- реализуется индивидуальный подход.

Решая игровую задачу самостоятельно или в процессе взаимодействия со сверстниками, ребёнок учится быть самостоятельным, у него активно развиваются все процессы мышления.

Разнообразие дидактических и интерактивных игр и форм предъявления информации делают обучение привлекательным и доступным для усвоения детьми, что в сочетании с традиционными формами, методами и средствами обучения позволяет значительно повысить информативность и эффективность организованной деятельности (занятий).

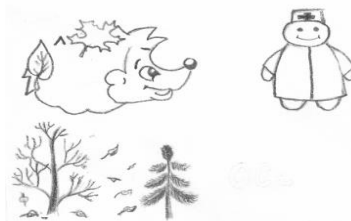
Одним из сложных и требующих больших усилий как у воспитателя, так и у детей является заучивание стихотворений, пересказ рассказов и сказок. Рассмотрим, как можно организовать этот процесс с использованием игр.

Дидактическая игра «Нарисуем стихотворение»

Цель: помочь детям запомнить и выразительно читать стихотворение Е. Григорьева «Осень».

Педагог читает стихотворение и сопровождает чтение показом рисунка – схемы запоминания стихотворения.

На колючках у ежа
Два горчичника лежат
Удивляюсь я, гляжу
Кто поставил их ежу?
Лес вздохнул и листья сбросил,
- Догадался! Доктор осень.

Зрительный образ, сохранившийся у ребёнка после прослушивания, сопровождающегося просмотром рисунков (действие непроизвольного внимания и непроизвольной зрительной памяти), позволяет значительно быстрее запомнить стихотворение. Используемая игровая методика хорошо себя зарекомендовала и имеет высокую эффективность при работе с детьми. Она основывается на том, что мозг человека гораздо проще «опирается» на образы, и именно по ним проще запомнить слова, фразы, которые до этого запоминались с большим трудом. Другими словами, если ребенку сложно запомнить строки стихотворения или последовательность изучаемого произведения, то с нарисованными к нему образными картинками – эффективность запоминания увеличивается на порядок.

Дидактические и интерактивные игры также эффективны для обучения детей дошкольного возраста основам грамоты и основам математики.

Дидактические и интерактивные игры по основам грамоты можно разделить на следующие группы:

1. Игры на звуковой анализ слов.
2. Игры на составление предложений.
3. Игры на признаки звуков.
4. Игр на определение места и роли предлогов в предложении.
5. Игры на определение лексического значения слова.

Рассмотрим возможности дидактической игры «Веселые звуковички»

Цель: активизировать понятие звук (гласный, согласный, твердый, мягкий).

К детям на занятие приходят веселые человечки – «звуковички», в которых полностью отражена характеристика изучаемого звука.

Например, буква [Г] и звук [Г] – это «звуковичок» в желтой шапочке, а на ножках синие (твердый) и зеленые (мягкий) башмачки.

Этот прием помогает более успешному усвоению учебного материала. Игровой и зрительный приемы способствуют более быстрому запоминанию сложного учебного материала. С помощью звуковичков воспитанники знакомятся с каждым звуком и буквой, легко определяют звонкие, глухие, мягкие и твердые, парные, специфику йотированных звуков (это веселый человечек с красной челкой и в зеленых и красных башмачках). Использование игрового приема позволяет повысить учебную мотивацию детей, не приводит к переутомлению, повышает внимание, стимулирует умственную деятельность.

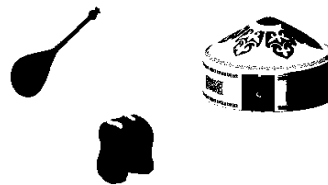
Использование на занятиях дидактических так и интерактивных игр разного уровня сложности с учетом индивидуальных возможностей ребенка позволяет процесс обучения построить так, чтобы воспитанник от легких заданий переходил к более сложным.

В своей работе мы также используем нижеследующие игры.

Интерактивная игра «Назови слова на гласный звук»

Цель: закреплять умения выбрать слово, которое начинается с гласного звука.

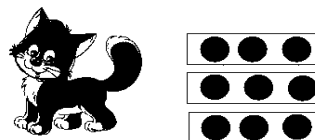
Выбрать слова с которого начинается с гласного звука

Интерактивная игра «Найди»

Цель: учить выбирать подходящую схему к слову.

Выбери подходящую схему к слову

Дидактическая игра «Гласные буквы»

Цель: найти каждой букве пару и соединить.

Я Ю
Е Ё
Ю Е
Ё Я

Дидактическая игра «Найди отличия»

Цель: учить находить отличия в словах.

МАЛ – МЯЛ
МАТЬ – МЯТЬ
РАД – РЯД
СЕТИ – ДТИ

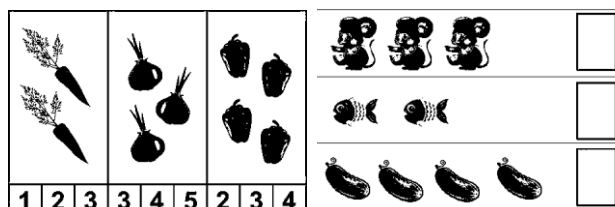
Дидактические и интерактивные игры по основам математики можно разделить на следующие группы:

1. Игры с цифрами и числами.
2. Игры путешествие во времени.
3. Игры на ориентирование в пространстве.
4. Игры с геометрическими фигурами.
5. Игры на логическое мышление.

Использование дидактических и интерактивных игр по основам математики значительно повышает познавательный интерес у дошкольников, делая процесс обучения увлекательным и динамичным. Эти игры развивают ключевые математические навыки, такие как счет, ориентирование в пространстве, распознавание геометрических форм в доступной и интерактивной форме. Благодаря такому подходу, дети лучше усваивают материал и могут применять полученные знания в различных ситуациях. В конечном итоге, эти игры закладывают прочную основу для дальнейшего изучения математики и способствуют развитию познавательной активности.

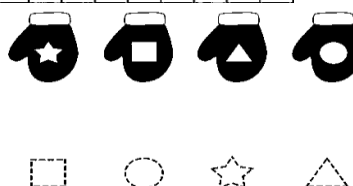
Дидактическая игра «Посчитай»

Цель: учить соотносить количество цифрой.

Дидактическая игра «Найди пару»

Цель: учить находить пару по образцу.

Внедрение интерактивных игр по основам математики может проходить в тесном взаимодействии с воспитанием чувств патриотизма, уважение к обычаям и традициям казахского народа. Интерактивные игры можно самостоятельно подготовить с использованием национального колорита (казахские музыкальные инструменты, асыки, юрта, наездники, герои в национальных одеждах). Выполнение заданий можно организовать под звучание национальной музыки.

Нашим воспитанникам очень нравятся такие интерактивные игры, как «Сравни сколько асыков с права, сколько асыков с лева?», «Сравни каких музыкальных инструментов больше домбры или кобызов?», «Сравни каких музыкальных инструментов больше домбры или кобызов?», «Сравни сколько мальчиков и сколько девочек? Ответь на вопрос кого больше?» [4].

Воспитатель, используя интерес детей к игровому действию, побуждает их присматриваться, сравнивать предметы, находить нужное (лото, картинки, карточки). Усилия, которые дети проявляют в процессе игр, способствуют развитию внимания, наблюдательности, сообразительности, творчеству, самостоятельности.

Подготовка дидактических и интерактивных игр требует большого труда педагога, но при этом у воспитанников повышается работоспособность, качество знаний, формируется ситуация успеха. При этом необходимо как можно больше давать детям заданий, направленных на самостоятельность действий, избегать жестких схем и шаблонов, дать возможность детям работать в своем ритме (от простого к более сложному).

В результате внедрения дидактических и интерактивных игр в процесс обучения воспитанники показывают положительную динамику: у них развивается интерес к познанию, повышается самооценка и мотивация учебной деятельности; развиваются коммуникативные умения и познавательная активность. Происходит формирование навыков самостоятельной работы. Все это очень важно для успешного обучения дошкольников в школе [5].

По результатам исследования высокий уровень познавательной активности у 78% воспитанников, средний уровень у 20 % воспитанников, а низкий уровень имеют 2% детей старшей группы.

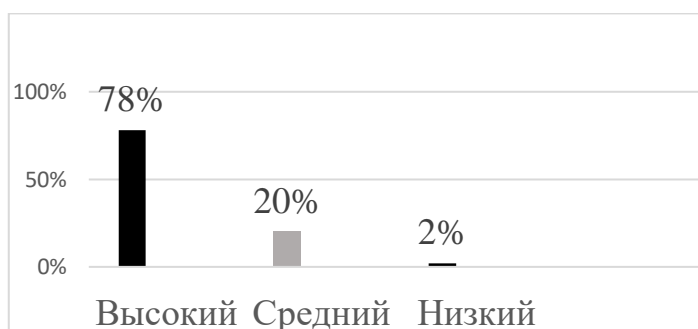

Рисунок – Показатели эффективности после использования дидактических и интерактивных игр

Таким образом, значимость дидактических и интерактивных игр заключается в том, что позволяет в игровой ситуации интенсифицировать процесс усвоения и закрепления знаний, а положительные эмоции, возникающие в процессе игры, способствуют предупреждению перегрузки, обеспечивают коммуникативные и интеллектуальные умения. Дидактические и интерактивные игры помогают воспитаннику поверить в свои возможности, в свои знания, в себя.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения. – Астана, 2022.
2. Нургалиева А.Б. Детские игры как средство приобщения к культуре. – Астана, 2019.
3. Сейітқазы Б.П. Методические рекомендации по использованию дидактических материалов в воспитательно-образовательном процессе дошкольных. – Астана, 2014.
4. Программа Біртұтас тәрбие. – Астана, 2024.
5. Таукебаева Д.А. Игровая деятельность дошкольников [ЭР]. – Режим доступа: <https://mektepzhurnal.kz/baza-materialov/doshkolnoe-vospitanie/>

«ӨРЛЕУ.ТИІМДІ САБАҚ– ӨРЛЕУ. ЭФФЕКТИВНЫЙ УРОК» ЖУРНАЛЫ ЖӨНІНДЕ

Журналдың мақсаты – педагогтардың зерттеу әрекеті (тәжірибені зерттеу) негізінде материалдарды жариялау, өзіндік зерттеулермен және бұрын жарияланбаған нәтижелермен алмасуға, педагогикалық қауымдастықта жаңа білім мен жаңалықтарды таратуға мүмкіндік беру.

Журнал мақалалардың сараптамасын жүргізу арқылы жарияланымдардың жоғары стандарттары мен сапасы қамтамасыз етіледі. Сарапшылар ұсынылған мақалаларды зерттеу нақтылығы, оның әдіснамасы мен өзектілігі тұрғысынан бағалайды.

Журнал *қазақ және орыс тілдеріндегі* мақалаларының қолжазбаларын қабылдайды.

Журнал шығарылымдарының жиілігі: жылына 6 рет (ақпан, сәуір, маусым, тамыз, қазан, жетоқсан).

Мақалаларды қабылдау мерзімі: 1 нөмірге – 10 ақпанға дейін, 2 нөмірге – 10 сәуірге дейін, 3 нөмірге – 10 мауысымға дейін, 4 нөмірге – 10 тамызға дейін, 5 нөмірге – 10 қазанға дейін, 6 нөмірге – 10 желтоқсанға дейін.

Журналдың құрылтайшысы «Өрлеу» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты болып табылады.

Журналды бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы уәкілетті органда бастапқы есепке қою туралы куәлік № 15457-Ж, берілген күні 01.07.2015 ж.

Мақаланы жолдау үшін пошта: sabak_krg@mail.ru

Мақаланы жариялау бағасы: 6700 теңге.

«ӨРЛЕУ.ТИІМДІ САБАҚ– ӨРЛЕУ. ЭФФЕКТИВНЫЙ УРОК» ЖУРНАЛЫНА ЖАРИЯЛАУ ҮШІН МАҚАЛАЛАР РӘСІМДЕУ ТӘРТІБІ

1. Мақала көлемі 4 беттен кем болмауы керек.

2. Мақала келесі міндетті элементтерден тұрады:

- Автордың (авторлардың) ТАӨА, жұмыс орны, e-mail
- мақала атауы
- **аннотация** мақала тілінде
- **түйін сөздер** мақала тілінде
- мақала мәтіні
- әдебиеттер тізімі.

3. Мақала авторы (авторлары) туралы мәлімет файлдың соңында жеке бетте беріледі. Ол бет мақала көлеміне кірмейді. *Егер мақалада бірнеше автор болса, олардың әрқайсысы туралы мәлімет жеке кестеде ұсынылады.*

Қажетті ақпарат	Қазақ тілінде	Орыс тілінде
Тегі, аты, әкесінің аты		
Негізгі жұмыс орны (<i>толық ресми атауы</i>), елді мекеннің атауы (<i>білім беру ұйымы орналасқан</i>)		
Негізгі жұмыс орны бойынша лауазымы, біліктілік санаты, бар болса – ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, құрметті атағы, магистрлер үшін – академиялық дәрежесі (<i>Егер автор магистрант немесе доктор болса – міндетті түрде көрсетіңіз</i>)		
Автордың жеке e-mail		
Автордың телефон нөмері (<i>ұялы; жұмыс, тұрғылықты жердің кодымен үй</i>)		

4. Мақала келесі тәртіпте рәсімделеді:

a) Бет жиектері – әр шетінен 2 см.

b) автордың (-лардың) аты-жөні: бас әріптермен жазылады, шрифт - Arial, қаралау (полужирный), кегль – 12, туралау – ортасында, жоларалық интервал - бірлік;

c) бос орыннан кейін (пробел) – жұмыс орны, e-mail: кегль – 11, туралау – ортасында, жоларалық интервал – бірлік; e-mail келесі жолда бос орын қалдырылмай жазылады;

d) бірнеше автор болған жағдайда корреспонденция үшін автордың e-mail басында * белгі қойылады (мысалы: *zhurnal@mail.ru);

e) бос орыннан кейін – мақаланың атауы: бас әріптермен, шрифт – Arial, қаралау (полужирный), кегль – 12, туралау – ортасында, жоларалық интервал – бірлік;

f) бос орыннан кейін – абзацтық шегінссіз *Аннотация* сөзі жазылады. Аннотация сөзінен кейін нүкте қойылып, сол жолдан бастап, аннотацияның мәтіні келтіріледі. Шрифт – Arial, курсив, кегль – 11, туралау – ені бойынша, жоларалық интервал – бірлік. Аннотация мақала тілінде және ақпараттық, мазмұндылық талаптарына сай болуы тиіс (40-60 сөз).

g) бос орыннан кейін – *Түйін сөздер* деген сөзтіркесі жазылады. *Түйін сөздер* сөзтіркесінен кейін қос нүкте қойылып, одан әрі мақаланың түйін сөздері келтіріледі (6-10 сөз). Шрифт – Arial, курсив, кегль – 11, туралау – ені бойынша, жоларалық интервал – бірлік.

h) бос орыннан кейін – мақала мәтіні: шрифт Arial, кегль 12; жоларалық интервал – дара; туралау – ені бойынша, бірінші жол шегінісі – 1 см.

i) мақала мәтінінен кейін бір бос жол тастап **ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ** сөз тіркесі жазылады: шрифт Arial, қаралау (полужирный), кегль 11; жоларалық интервал – бірлік; туралау – ені бойынша. Әдебиеттер тізімінде бірінші жол шегінісімен – 1 см жасалады. **ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ** Word «Формат – Тізім – Нөмірлеу» функциясын қолданумен нөмірленеді.

5. Материалдар Microsoft Word файл ретінде (файлын кеңейту .doc немесе .docx) дайындалады. Мақала файлының аты автор (-лардың) тегінен және мақаланың басы алғашқы екі-үш сөзден тұрады (мысалы, «Аралбаев К.К., Меньшов В.А. Методические основы.doc»).

6. **Аббревиатуралар** (жалпы қабылданғаннан басқа қысқартулар) бірінші ескертуде ашылуы тиіс. Мәтінге сілтемелер мен ескертулер жіберілмейді.

7. **Формулалар** (қажетінше) Microsoft Equation формула редакторының көмегімен орындалады және беттің ортасында орналасады.

8. Мәтінді белгілеу үшін логикалық белгілеу және курсив немесе қаралау (полужирный) курсив қою ұсынылады.

9. **Суреттер және кестелер.** Мақалада суреттер мен кестелерді қолдану рұқсат етіледі. Суреттер мен кестелерге мақала мәтініне нақты сілтемелер болуы тиіс. Кестелер тақырыптармен қамтамасыз етілуі керек, ал суреттер – суреттің астындағы жазулар болуы тиіс. Суреттер мен кестелердегі шартты белгілер егер олар болған жағдайда, суреттер астындағы жазуларда немесе мақала мәтінінде ашылуы тиіс. Компьютердің көмегімен орындалған тек монохромды (ақ-қара, 1-bit) суреттер (схемалар, диаграммалар) қабылданады. Түстер мен жартылай түстерді қолдануға рұқсат етілмейді.

10. **Сілтеме шаршы жақшада рәсімделеді.** Әдебиеттерге мәтіндегі алғашқы сілтеме [1] деп, нөмірленуі керек, екінші – [2] және т.б. Кітаптан немесе журналдан алынған нәтижеге сілтеме жасаған кезде, әдебиеттер тізіміндегі нөмір және (нүкте үтір арқылы) осы нәтиже жарияланған парақтың нөмірі көрсетіледі. Мысалы: [8, 325-б]. Жарияланбаған жұмыстарға сілтемелер рұқсат етілмейді.

Әдебиеттер тізімін рәсімдеу бойынша ұсынымдар

Монографияларға, жинақтарға, авторефераттарға, диссертацияларға сілтеме жасау кезіндегі рәсімдеу үлгілері:

1. Ибрагимова Г.К., Саттыбаева Р.М., Сыздыкова А.И., Ташетова С.С., Казтаев Р.К. Жаратылыстану пәндері арқылы оқушыларға кәсіби бағдар беру: әдістемелік құрал. – Қарағанды: ҚДИ, 2023. – 80 б.

2. «Өрлеу»: зерттеу тәжірибелері: ғыл.-әдістем. мақалалар жин. /п.ғ.д.С.Д.Муканованың ред. – Қарағанды:«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ, 2018. – 155 б.

3. Қирабаев С. Көп томдық шығармалар жинағы. Т.8. – Алматы: «Қазығұрт» баспасы, 2007. – 448 б.

4. Шыңдалиева М. Қазақ әдебиетіндегі очерк жанрының поэтикасы. Фил. ғыл. докторы дәр. алу үшін дайынд. дисс-ның авторефераты. – Астана, 2005. – 52 б.

Журналдар мен жинақтардан алынған мақалаларға сілтеме жасау кезіндегі рәсімдеу үлгілері:

1. Шадетова А.К. «Мәңгілік Ел» қғндылықтары бастауыш білім беру мазмұнында // Педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру: дәстүрлер мен инновациялардың өзара әрекеттестігі: Респуб. ғыл.-тәж. конф.материалдар жинағы. – Қарағанды, 2018. – 263-267 бб.

2. Жетписбаева М.А., Хайруллина Г.Д. Педагогтің коммуникативтік-тілдік құзыреттілігінің құрылымы мен мазмұны// Өрлеу. Үздіксіз білім жаршысы – Өрлеу. Вести непрерывного образования. – 2019. – №1(24). – С.39-49.

Интернеттен алынған материалдарға сілтеме жасау кезіндегі рәсімдеу үлгілері:

1. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669>

2. «Цифрлық білім беру ресурстары география сабағында»: Әдіст. Нұсқаулық /құраст.: Р.Саттыбаева. – Қарағанды, 2019. [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://drive.google.com/file/d/1Sh3T6EKv5VIGiYNOfAzLxWuphf2aE19-/view>

О ЖУРНАЛЕ «ӨРЛЕУ. ТИІМДІ САБАҚ – ӨРЛЕУ. ЭФФЕКТИВНЫЙ УРОК»

Цель журнала – предоставление возможности для публикации материалов педагогов на основе исследовательской деятельности (исследования практики), обмена оригинальными исследованиями и ранее не опубликованными результатами, распространения новых знаний и открытий в педагогическом сообществе.

Журнал обеспечивает высокие стандарты и качество публикаций путем проведения *экспертизы статей*. Эксперты оценивают представленные статьи на предмет достоверности исследования, методологии и актуальности.

Журнал принимает к публикации статьи *на казахском и русском языках*.

Периодичность выпусков журнала: *6 раз в год* (февраль, апрель, июнь, август, октябрь, декабрь).

Сроки приема статей: 1 номер – до 10 февраля, 2 номер – до 10 апреля, 3 номер – до 10 июня, 4 номер – до 10 августа, 5 номер – до 10 октября, 6 номер – до 10 декабря.

Учредителем Журнала является филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» Институт профессионального развития по Карагандинской области.

Свидетельство о первичной постановке журнала на учет в уполномоченном органе в области средств массовой информации от 01.07.2015 г. №15457-Ж

Почта для направления статей: sabak_krg@mail.ru

Стоимость публикации статьи: 6700 тенге.

ПОРЯДОК ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛИКАЦИИ В ЖУРНАЛЕ «ӨРЛЕУ. ТИІМДІ САБАҚ – ӨРЛЕУ. ЭФФЕКТИВНЫЙ УРОК»

1. Объем статьи должен составлять не менее 4 страниц.
2. Публикация состоит из следующих обязательных элементов:
  - ФИО автора (авторов), место работы, e-mail
  - название статьи
  - аннотация на языке статьи
  - список ключевых слов на языке статьи
  - текст статьи
  - список литературы.
3. Сведения об авторе (авторах) статьи прилагаются в конце статьи на отдельной странице. Эта страница не входит в объем статьи. *Если у статьи несколько авторов, сведения предоставляются о каждом из них отдельной таблицей*

Необходимая информация	На казахском языке	На русском языке
Фамилия, имя, отчество		
Основное место работы <i>(полное официальное наименование), наименование населенного пункта (в котором находится организация образования)</i>		
Должность по основному месту работы, квалификационная категория, при наличии – ученая степень, ученое звание, для магистров – академическая степень, <i>(Если автор является магистрантом или докторантом - обязательно укажите)</i>		

Личный e-mail автора		
Номер мобильного телефона автора		

4. Статья оформляется следующим образом:

- a) поля страницы – по 2 см с каждого края.
- b) инициалы и фамилия автора (ов): прописными буквами, шрифт – Arial, полужирный, кегль – 12, выравнивание – по центру, межстрочный интервал – одинарный;
- c) после пробела – место работы, e-mail: кегль – 11, выравнивание – по центру, межстрочный интервал – одинарный; e-mail указывается на следующей строке без пробела;
- d) в случае нескольких авторов в начале e-mail автора для корреспонденции поставить сверху символ * (например, *zhurnal@mail.ru);
- e) после пробела – заглавие статьи: прописными буквами, шрифт – Arial, полужирный, кегль – 12, выравнивание – по центру, межстрочный интервал – одинарный;
- f) после пробела – подзаголовок *Аннотация*, без абзацного отступа. После названия подзаголовка ставится точка, далее идет текст аннотации. Шрифт – Arial, курсив, кегль – 11, выравнивание – по ширине, межстрочный интервал – одинарный. Аннотация должна быть на языке статьи и отвечать требованиям информативности, содержательности (40-60 слов).
- g) после пробела – подзаголовок *Ключевые слова*, без абзацного отступа. Название подзаголовка: шрифт – Arial, курсив, кегль – 11, выравнивание – по ширине, межстрочный интервал – одинарный. После названия подзаголовка ставится двоеточие и перечисляются ключевые слова (6-10 слов). Ключевые слова: шрифт – Arial, кегль – 11, выравнивание – по ширине, межстрочный интервал – одинарный.
- h) после пробела – текст статьи: шрифт Arial, кегль 12; межстрочный интервал – одинарный; выравнивание по ширине; отступ первой строки – 1 см.
- i) после текста статьи через пробел – указывается подзаголовок **СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ** шрифт Arial, полужирный, кегль 11; межстрочный интервал – одинарный; выравнивание по центру. Перечень в списке литературы формируется с отступом первой строки – 1 см. **СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ** нумеруется с применением функции Word «Формат – Список – Нумерация».

5. Материалы подготавливаются как файл Microsoft Word (расширение файла .doc или .docx). Имя файла статьи составляется из фамилии автора(ов) и первых двух-трех слов заглавия статьи (например, «Аралбаев К.К., Меньшов В.А. Методические основы.doc»).

6. Аббревиатуры (сокращения кроме общепринятых) должны быть расшифрованы при первом упоминании. Подстрочные и концевые сноски в тексте не допускаются.

7. Формулы (при необходимости) выполняются при помощи редактора формул Microsoft Equation и располагаются по центру страницы.

8. Для логической разметки и выделения текста рекомендуется использовать курсив либо полужирный курсив.

9. Рисунки и таблицы. В статье допускается использовать рисунки и таблицы. К рисункам и таблицам должны быть четкие отсылки в тексте статьи. Таблицы должны быть снабжены заголовками, а рисунки – подписями под рисунком. Условные обозначения в рисунках и таблицах, если они есть, должны быть расшифрованы в подписи или в тексте статьи. Принимаются только монохромные (черно-белые, 1-bit) рисунки (схемы, диаграммы), выполненные при помощи компьютера. Использование цветов и полутонов не допускается.

10. Ссылки оформляются в квадратных скобках. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая — [2] и т.д. При ссылках на результат из книги или журнала указывается номер из списка литературы и (через точку с запятой) номер страницы, на которой опубликован этот результат. Например: [8, с.325]. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются.

Рекомендации по оформлению списка литературы

Примеры оформления при ссылке на монографии, сборники, авторефераты, диссертации:

1. Ибрагимова Г.К. Оценка дошкольной образовательной среды. – Караганда: ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области, 2023. – 135 с.

2. Оқыту процесінде жалпыұлттық құндылықтарды дарыту: Өдістемелік нұсқаулық / Құраст.: Кантарбаева Ж.Е., Шадетова А.К., Майбасова У.А. – Қарағанды, 2023. – 48 б.

3. «Өрлеу»: исследовательские практики»: сб. науч.-метод. ст. / под ред. д.п.н. С.Д. Мукановой. – Караганда: ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области, 2018. – 155 с.

4. Жетписбаева М.А. Философские аспекты романа-эпопеи М.Ауэзова «Путь Абая»: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Караганда, 2002. – 18 с.

Примеры оформления при ссылке на статьи из журналов и сборников:

1. Караев Ж.А. Повышение квалификации педагогов в контексте вызовов XXI века // Повышение квалификации педагогических работников: взаимодействие традиций и инноваций: Материалы респуб. научно-практ. конф. – Қарағанды, 2018. – С.13-20.

2. Шадетова А.К. Мұғалімдердің үздіксіз кәсіби дамуы: тәсілдері мен нәтижелері // Өрлеу. Үздіксіз білім жаршысы – Өрлеу. Вести непрерывного образования. – 2021. – №2(33). – С.67-71.

3. Мырзахметова А.Ж. Полимәдени білім беруқоғамдағы толеранттылықтың негізі ретінде // «Өрлеу»: исследовательские практики»: сб. науч.-метод. ст. / под ред. д.п.н.С.Д. Мукановой. – Караганда: ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области, 2018. – С.106-115.

Примеры оформления при ссылке на материалы из интернета:

1. Государственные общеобязательные стандарты образования всех уровней образования [ЭР]. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669>

2. Блокнот молодого учителя: методические рекомендации/ сост.: Кушнир М.П. – Караганда, 2018. – 32 с. [ЭР]. – Режим доступа: <https://drive.google.com/file/d/1rgQ5oZyO3gHvz23tW-68m08x3aQdm4Sk/view>

3. Развитие грамотности чтения младших школьников: методические рекомендации / сост.: Г.К.Ибрагимова, М.Е. Кисабекова. – Караганда, 2016. – 44 с. [ЭР]. – Режим доступа: <https://drive.google.com/file/d/1gQbNuxFROhZOpXazHvVZ94yD-Y4tpFJh/view>